

**SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ
KURAKLIĞA DİRENÇLİ TOPLUM OLUŞTURMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Özlem GÜNDÜZ

Eskişehir 2025

**SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ
KURAKLIĞA DİRENÇLİ TOPLUM OLUŞTURMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Özlem GÜNDÜZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan KAYA

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ağustos 2025

Eskişehir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Özlem GÜNDÜZ'ün “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Ve Ders Kitaplarının Kuraklığa Dirençli Toplum Oluşturma Bağlamında İncelenmesi” başlıklı tezi 26/06/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim dalında Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Ünvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Danışman) :	Prof. Dr. Erdoğan KAYA	
Üye :	Prof. Dr. Nazlı GÖKÇE	
Üye :	Dr. Öğr. Üy. Fatih TIKMAN	

Prof.Dr.Nafiz Öncü CAN

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ KURAKLIĞA DİRENÇLİ TOPLUM OLUŞTURMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ Özlem GÜNDÜZ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Haziran 2025

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan KAYA

Yapılan araştırmada kuraklık ve ilişkili ögelere Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ve ortaokul düzeyinde okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında nasıl yer verildiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanıp 2024-2025 eğitim-öğretim yılında okutulmaya başlatılan 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve 2024-2025 eğitim-öğretim yılında okutulan 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile desenlenmiş ve betimsel analiz kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kuraklığa ilişkin doğrudan ve dolaylı ögelere yer verildiği görülmüştür. Fakat kitaplarda “doğrudan” kuraklık bir olayın “nedeni” ya da “sonucu” şeklinde belirtilmiştir. Nedenleri, sonuçları, bu sonuçların insan davranışlarına ve topluma etkisi ve bu etkileri en aza indirebilmek için yapılması gerekenler kitap içeriğinde yer verilmeyerek yeterince önemine vurgu yapılmadığına ulaşılmıştır. 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında su konusuna dikkat çekilmiştir. Özellikle 5. sınıf ders kitaplarında günlük hayatta suyu israf eden sosyal davranışları azaltmaya yönelik bilgi grafiklerinin ve görsellerin yer aldığı görülmüştür. 7. sınıf ders kitabı bu konu içeriği bakımından eksik kalmıştır. Ders kitapları için kuraklığın bir olayın nedeni ya da sonucu değil de tek bir başlık altında ele alınması ve kitap içeriklerinin kuraklık özelinde zenginleştirilmesi önerilmektedir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ise kuraklık ögesine rastlanılmamıştır. Dolayısıyla doğrudan kuraklığa ilişkin öğrenme çıktılarının ve ders sırasında neler yapılabileceğine dair süreç bileşenlerinin oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler dersi, Kuraklık, Dirençli toplum, Sosyal davranış

ABSTRACT

EXAMINING SOCIAL STUDIES CURRICULUM AND TEXTBOOKS IN THE CONTEXT OF BUILDING A DROUGHT-RESISTANT SOCIETY

Özlem GÜNDÜZ

Department of Turkish and Social Sciences Education

Anadolu University, Graduate School, June 2025

Supervisor: Prof. Dr. Erdoğan KAYA

This research aims to examine how drought and related elements are included in the Social Studies Curriculum and Social Studies textbooks taught at the secondary school level. Scope of this aim 2024 Social Studies Curriculum prepared according to Türkiye Century Maarif Model, 5th grade social studies textbook prepared according to Türkiye Century Maarif Model was started reading in the 2024-2025 academic year and 6th and 7th social studies textbooks reading in the 2024-2025 academic year were examined. The research was designed using document review, one of the qualitative research methods, and descriptive analysis was used. As a result of the analysis of the obtained data, it was seen that direct and indirect elements related to drought were included in Social Studies textbooks. But, in the books, "direkt" drought is stated "reason" or "result" an event. Reasons, result, the results effect of human behavior or society and the effects what needs to be done to minimize are not included in the book content and importance is not emphasized enough. The subject of water is emphasized in the 5th and 6th grade textbooks. Especially 5th grade textbooks include information graphics and visuals reducing social behaviors that waste water in daily life. The 7th grade textbook is incomplete in terms of the content of this subject. it is recommended that for textbooks drought is not reasons or results to handle under a single title and book contents be enriched principally for drought. There was no drought element in the 2024 Social Studies Course Curriculum. Thus, it is recommended that gain is directly related to drought and creating process components of what can be done during the lessons.

Keywords: Social Studies course, Drought, Resilient society, Social behavior

TEŞEKKÜR

Bu süreç boyunca bana yol gösteren, rehber olan, yaptığı derslerle sürece daha çok odaklanmamızı sağlayan sayın danışmanım Prof. Dr. Erdoğan KAYA'ya ve beni koşulsuz şartsız destekleyen ve her daim yanımda olan aileme çok teşekkür ederim.



ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza

Özlem GÜNDÜZ

26/06/2025

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken üretken yapay zekâ programlarından destek almadığımı beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza

Özlem GÜNDÜZ



İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACH.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvi
1 GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	8
1.3 Araştırmanın Önemi.....	9
1.4 Sınırlılıklar.....	9
1.5 Tanımlar.....	9
2 ALAN YAZIN TARAMASI.....	11
2.1 Küresel Isınma- Küresel İklim Değişikliği ve Kuraklık.....	11
2.2 Doğal Afet ve Kuraklık.....	13
2.3 Dirençlilik Kavramı ve Kuraklığa Dirençli Toplum.....	15
2.4 Kuraklık Türleri.....	19
2.4.1 Meteorolojik kuraklık.....	19
2.4.2 Tarımsal kuraklık.....	19
2.4.3 Hidrolojik kuraklık.....	20

2.4.4 Sosyo-ekonomik kuraklık.....	20
2.5 Dünyada Kuraklık.....	20
2.6 Türkiye’de Kuraklık.....	22
2.7 Kuraklık Afetine Karşı Su Yönetimi.....	24
2.7.1 Kriz (reaktif) yönetimi.....	24
2.7.2 Risk (proaktif) yönetimi.....	25
2.7.2.1 Havza temelli entegre su kaynakları yöntemi.....	26
2.7.2.2 Optimum sulama programlarının uygulanması yöntemi.....	26
2.7.2.3 Su dağıtım sistemlerinin modernizasyonu ve tarımda etkin su kullanımı Yöntemi.....	26
2.7.2.4 Marjinal nitelikli suların kullanımı yöntemi.....	27
2.7.2.5 Uyum yöntemi.....	27
2.8 Sosyal Bilgiler Dersi ve Kuraklık.....	28
2.9 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamı.....	30
2.10 İlgili Çalışmalar.....	32
3 YÖNTEM.....	34
3.1 Araştırmanın Modeli.....	34
3.2 Verilerin Toplanması.....	34
3.3 Veri Analizi.....	35
3.4 İnanılcılık.....	35
4 BULGULAR VE YORUM.....	36
4.1 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular.....	36
4.2 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (1-2) Kuraklığa İlişkin Bulgular.....	40
4.3 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular.....	70
4.4 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular.....	77
5 SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	86
5.1 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Sonuçlar.....	86

5.2 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (1-2) Kuraklığa İlişkin Sonuçlar.....	87
5.3 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Sonuçlar.....	89
5.4 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Sonuçlar.....	90
5.5 Tartışma.....	91
5.6 Öneriler	93
KAYNAKÇA.....	94



TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1 Kuraklığın Ekonomik, Çevresel Ve Toplumsal Etkileri.....	6
Tablo 2.4 Öğretim Programında Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Yaklaşımı Başlığı Altında Kuraklığa İlişkin Bulgular.....	36
Tablo 3.4 Öğretim Programında Sosyal Bilgiler Dersinin Özel Amaçları Başlığı Altında Kuraklığa İlişkin Bulgular.....	36
Tablo 4.4 Öğretim Programında İçerik Çerçevesi Başlığı Altında Kuraklığa İlişkin Bulgular.....	37
Tablo 5.4 Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (5.sınıf).....	38
Tablo 6.4 Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (6. sınıf).....	39
Tablo 7.4 Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (7. sınıf).....	40
Tablo 8.4 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (6. sınıf).....	71
Tablo 9.4 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (7.Sınıf).....	77-78

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1 Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar” Olarak Ele Aldığı 17 Ana Başlık Görseli.....	2
Şekil 2.2 Meteoroloji Mühendisleri Odası (MMO) Raporuna Göre Dünya’daki Doğal Afetlerin Karakteristik Özelliklerinin Ve Etkilerinin Puanlanması Yoluyla Elde Edilen Önem Sıralamaları; 1 (En Önemli) – 5 (En Önemsiz).....	14
Şekil 3.2 Yavaş Gelişen ve Ani Gelişen Doğal Afetlerin Sınıflandırılması.....	15
Şekil 4.2 Liu Vd’nin Dirençliliği Üç Katmanlı Yapılar Kapsamında Ele Aldığı Görsel.....	17
Şekil 5.2 Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesi Kuraklık İndisine Göre İklim Çeşitlerinin Yerküre Karaları Üzerindeki Coğrafi Dağılımı.....	21
Şekil 6.2 Türkiye’nin 2023-2025 Dönemindeki Meteorolojik Kuraklık Haritası.....	23
Şekil 7.2 Bütüncül Eğitim Anlayışını Temele Alan TYMM.....	30
Şekil 8.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	41
Şekil 9.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	42
Şekil 10.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	43
Şekil 11.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	44
Şekil 12.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	45
Şekil 13.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	46
Şekil 14.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	47

Şekil 15.4 SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	48
Şekil 16.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	49
Şekil 17.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	50
Şekil 18.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	51
Şekil 19.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	52
Şekil 20.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	52
Şekil 21.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	53
Şekil 22.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	54
Şekil 23.4 SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	55
Şekil 24.4 SB.5.2.2. ve SB. 5.2.3. Öğrenme Çıktılarına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	56
Şekil 25.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	57
Şekil 26.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	58
Şekil 27.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	59
Şekil 28.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	60

Şekil 29.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	61
Şekil 30.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	62
Şekil 31.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	63
Şekil 32.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	64
Şekil 33.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	64
Şekil 34.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	65
Şekil 35.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	66
Şekil 36.6 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	67
Şekil 37.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	68
Şekil 38.4 SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görsel.....	69
Şekil 39.4 SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	71
Şekil 40.4 SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	72
Şekil 41.4 SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	73
Şekil 42.4 SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	74

Şekil 43.4 SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	75
Şekil 44.4 SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	76
Şekil 45.4 SB.7.3.3. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	78
Şekil 46.4 SB.7.3.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	79
Şekil 47.4 SB.7.3.3. ve SB.7.3.4. Kazanımlarına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	79
Şekil 48.4 SB.7.7.4 Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	80
Şekil-49.4 SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	81
Şekil 50.4 SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	82
Şekil 51.4 SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	83
Şekil 52.4 SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	84
Şekil 53.4 SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli.....	85

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MMO	: Meteoroloji Mühendisleri Odası
SBDÖP	: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TYMM	: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli
UNDRR	: Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi

1 GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

Günümüzde hemen hemen bütün iklim bilimciler tarafından dünyanın iklim dengesinde bir bozulmanın meydana geldiği ön görülmektedir. Doğal dengenin bozulmasına karşı gerekli önlemlere başvurulmadan var olan etkinliklerin sürdürülmesi durumunda bozulmalar gitgide artarak olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Bu durum da bize küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliklerinin ortaya çıkabileceğini göstermektedir (Öztürk, 2002).

Küresel ısınma, insanların neden olduğu faaliyetler sonucunda atmosferde bulunan ve “sera gazları” şeklinde ifade edilen bazı gazların artış göstermesi durumunda atmosferin yeryüzüne yakın yerlerinde ve yerkürenin katı yerlerinde sıcaklığın yapay olarak yükselmesi biçiminde tanımlanabilmektedir (Eroğlu ve Aydoğdu, 2016). İklim değişikliği ise statik testler kullanılarak ortaya koyulabilen iklim durumu ya da iklim değerlerinin hem doğal nedenlerden dolayı hem de insan faaliyetlerinden dolayı süreç içerisinde farklılaşmasıdır (Kılıç, 2009). Doğal nedenler; enlem, atmosferin ve okyanusların genel dolaşımı, yükselti, yer şekilleri, fırtınalar, devinme, volkanik hareketler, dünya ekseninin eğimindeki ve yörüngesindeki değişimler, güneş enerjisi miktarındaki değişimler şeklindedir (Kahraman ve Şenol, 2018).

Sanayi Devrimi ile beraber insanların neden olduğu ve etkilediği faaliyetlerin artış göstermesi, insanların sürekli “daha çok” şeye istek duyması, nüfusun çok hızlı artması, endüstrileşme, çarpık yerleşme/kentleşme, hatalı arazi kullanımı, ormansızlaşma, (Demir, 2009) fosil yakıtların bilinçsizce yakılması, ulaşımda ve elektrik santrallerinde var olan yoğunluğun artış göstermesi, tarımsal aktiviteler, çalışma yaşamında ve hayat koşullarında değişikliklerin meydana gelmesinden (Kılıç, 2009) kaynaklanan beşeri nedenlerden dolayı atmosferdeki sera gazı birikimlerinde ve partiküllerinde oluşabilecek yükselme; ozon tabakasının incilmesi, doğal çevrenin zarar görmesi ve küresel boyuttaki sıcaklık artışı gibi sonuçların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Öztürk, 2002). Küresel sıcaklıklardaki artışlara bağlı olarak deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi, sıcak hava dalgalarının şiddetini ve sıklığını arttırması sosyo-ekonomik sektörleri, çevreyle ilgili sistemleri, insan sağlığını ve hayatını ciddi derece de etkilemektedir (Gökçe ve Kaya, 2009).

Küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliğine neden olan insan faaliyetlerinin yol açtığı etkilerin gitgide artış göstermesi ve çevre üzerinde ciddi olumsuzluklar yaratması bu probleme yönelik evrensel çözüm arayışlarını arttırmıştır. Böylelikle problemin çözümüne yönelik uluslararası örgütler tarafından çalışmalar yapılmıştır (Karaman ve Gökalp, 2010). Bu

bağlamda 2015 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde “Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” gerçekleştirilmiştir. Zirve sonucunda Türkiye Cumhuriyeti’nin de aralarında bulunduğu 193 BM üyesi ülke tarafından 17 ana hedef ve 169 alt hedefi kapsayan “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” kabul edilmiştir (Akbulut ve Çölgeçen, 2023). Buradaki 13. hedef ise “İklim Eylemi” şeklinde adlandırılmaktadır (Şekil 1.1). İklim Eylemi, iklim değişikliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlarla mücadele edilmesi gerektiğini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda;

İklim ve doğal afetlerle ilgili gelebilecek olan tehlikelere karşı dayanıklılığın ve uyum kapasitesinin tüm ülkelerde güçlü duruma getirilmesi,

İklim değişikliği konusundaki önlemlerin ulusal planlara, politikalara ve stratejilere uygun bir şekilde alınması,

İklim değişikliğinin yaratabileceği etkilerin en aza indirgenmesi ve erken uyarı sistemleri konusunda farkındalık kazandırılması, eğitimin sağlanması, insani ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi vurgulanmaktadır (Uzan, 2023).

Şekil 1.1

Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar” olarak ele aldığı 17 ana başlık görseli (Peşkircioğlu, 2016)



Kaynak: Peşkircioğlu, 2016

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kapsamında sunulan raporda, Dünyadaki ortalama sıcaklık değerinde 1,1 derecelik bir yükselmenin söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Bu bilgi ışığında ise kuraklık ve aşırı kuraklık gibi durumlarla karşı karşıya kalılabileceğinin altı çizilmiştir (Uzan, 2023). Yani küresel ısınma ve iklim değişikliğinin neden olduğu önemli olaylardan birisi de kuraklıktır (Partigöç ve Soğancı, 2019).

Kuraklık, insan faaliyetlerinden kaynaklanan iklim değışikliğı nedeniyle meydana gelen ve sonuçları bakımından insanlığın karşı karşıya kaldığı ciddi bir tehlikedir. Kuraklık, yeryüzünde kullanılan doğal su kaynağının belli bir zaman periyodunda ortalamanın altında ya da normalin altında akış göstermesi durumunda ortaya çıkan “su açığı” şeklinde tanımlanabilmektedir. Kuraklık, Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesi’nde ise yağışın normal düzeyinin altında seyretmesi durumunda meydana gelen ve arazi kaynaklarının üretim sistemlerini olumsuz bir şekilde etkilemesi sonucunda önemli hidrolojik dengesizliklere neden olan doğal oluşumlu bir olay biçiminde ele alınmaktadır (Türkeş, 2012).

Herhangi bir mevsimde ya da süreç içerisinde yağış miktarının düşmesine bağlı olarak ortaya çıkan kuraklık, doğanın gizli bir tehlikesidir. Kuraklık hesaplamalarında o bölgenin yağış ve evapotranspirasyon (buharlaşma ve terleme) ilişkisinin uzun zamandaki uyumuna dikkat edilmelidir. Sıcaklıklardaki artış, rüzgârın şiddeti ve nem miktarındaki azalma kuraklığın yayılım göstermesine neden olmaktadır (Kaplukan, 2013).

Dünya üzerinde insanların yaşamlarını sürdürdüğü alanlarda meydana gelen, oluşumuna mani olunamayan, başladığı zaman durdurulamayan ya da durdurulması güç olan, ekonomik ve sosyal yaşamı olumsuzluğa sürükleyen, çok fazla mal ve can kayıplarına yol açan doğa olaylarının neden olduğu yıkımlar doğal afet biçiminde adlandırılmaktadır (Şulek ve Aktın, 2023). Dünya üzerinde toplam 31 doğal afet türü belirlenmiş olup bu doğal afetlerden 28 tanesi meteorolojik karakterlidir. Bu meteorolojik karakterli afet türlerinde göze çarpanlardan birisi de kuraklıktır. Kuraklık; meteorolojik, tarımsal, hidrolojik ve sosyoekonomik şeklinde sınıflandırılmaktadır. Meteorolojik olarak yaşanan kuraklıklar, gerekli önlemler alınmadığı takdirde afet niteliğı kazanıp ciddi sorunlara yol açabilmektedir (İrcan & Duman, 2021). Bu bağlamda 1999 yılında Meteoroloji Mühendisleri Odası tarafından ortaya koyulan raporda, Dünya genelinde yayılım gösteren doğal afetlerin büyük bir bölümünü meteorolojik karakterli afetlerin oluşturduğu ve meteorolojik karakterli afetler arasında kuraklık afetinin ilk sırada olduğu bilgisi yer almaktadır. Dolayısıyla kuraklık; tekrar edebilen, bir ya da birden çok mevsimde yayılım gösterebilen, küresel ısınmaya bağlı iklim değışikliğı nedeniyle sıcakların artmasına ve yağışların azalmasına neden olan, su varlığına bağlı bütün doğal kaynakları etkileyebilen meteorolojik karakterli bir doğal afet türüdür (Partigöç ve Soğancı, 2019).

Kuraklık genellikle bütün iklim bölgelerinde meydana gelen ve yavaş gelişim gösteren bir doğal afet olduğu için kuraklığın başlangıç ve bitiş süreçlerini saptamak oldukça güçtür (Akbaş, 2015). Bundan dolayı kuraklıkla mücadele; kuraklığın çok yavaş bir şekilde gerçekleşmesi ve çok geniş alanlara kadar etkisinin bulunması nedeniyle zordur (Partigöç ve

Soğancı, 2019). Ayrıca kuraklık şiddetini belirlemek de hiç kolay değildir. Bu olay yalnızca şiddet, süre ve belli bir kurak dönemin coğrafi yapısına bağlı olmamakla birlikte insan faaliyetlerinin ve bitki örtüsünün su kaynaklarına karşı olan isteklerine de bağlılık göstermektedir (Akbaş, 2015).

Küresel ısınma ve iklim değişiklikleri nedeniyle artış gösteren küresel sıcaklıklar, kuraklık afetini doğurduğu için bu afet de hiç kuşkusuz su sorununu beraberinde getirmektedir. Kaynaklarının su taleplerini karşılayamaz duruma gelmesi kuraklık afeti ile karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır (Turan, 2018). Bundan dolayı kuraklık afeti, su kaynaklarının değerini arttırmakta olup sonuçları bakımından kurulan senaryolarda su, “petrol” gibi anılmaya başlanmaktadır (Karaman ve Gökalp, 2010).

Ekolojik dengenin korunması ve insan topluluklarının sürdürülebilirlik açısından devamlılığının sağlanabilmesi için su kaynaklarının günümüzde ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçları karşılayabilecek durumda olması gerekmektedir. Bu bağlamda su kaynaklarının kullanılma biçimi çok iyi bir şekilde planlanmalı/organize edilmeli, su depolama sistemleri üzerinde durulmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır (Karaman ve Gökalp, 2010).

Avrupa Birliği su politikasının tarihi süreci incelendiğinde bunun üç aşamada ele alınabileceği söylenebilir. 1970-1980 yıllarını kapsayan ve ana temasının “halk sağlığı” olduğu birinci dönemde, yüzme ve içme suyunun kalitesiyle su ürünlerinin üretim alanlarındaki kalitesi konusunda ilerleme kaydedilmiştir. 1990’lı yıllara denk gelen ikinci dönemde de “kirliliğin azaltılması” felsefesi hedefe alınmış ve su kaynakları özelinde en büyük yasal düzenlemelerden biri olan “Kentsel Atıksu Arıtma ve Nitrat Direktifleri” kabul edilmiştir. 2000 yılından sonrası için temel amaç, “bütünleşik yönetim ve sürdürülebilir kullanım” olan üçüncü dönemde ise yasal düzenlemeler “Su Çerçeve Direktifi” adı altında toplanmıştır. Bu direktifle yüzme ve içme suyu direktiflerinin entegrasyonu öngörülmektedir (Akkaya vd., 2006).

AB Su Çerçeve Direktifi, daha önce ortaya koyulan direktiflerden farklı olarak bütün su kaynaklarını bütüncül bir şekilde ele alıp bu su kaynaklarını korumayı amaçlamaktadır. Ayrıca kaynakların iyileştirilmesini sağlamak ve sürdürülebilir bir kullanım imkânı yaratmaktadır. Bu bağlamda uzun vadeli ve geniş etkilere ulaşması beklenmektedir (Akkaya vd., 2006).

Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi hedefleri şöyle sıralanabilir (Karaman ve Gökalp, 2010):

- Yer altı ve yer üstü sularının korunmasına yönelik çalışmaların yapılması

- Suların iyi duruma gelmesinin sağlanması
- Nehir havzalarının bütünleşik yöntemlerinin, suyun kalite standartlarının ve salınım kontrolünün bütüncül bir şekilde ele alınması
- Vatandaşların su yönetimine katılımının sağlanması
- Su kullanımındaki talebin bilinçli bir şekilde yönetilmesi
- Suyun doğal döngüsünün arka plana atılmaması
- Yeterli içme suyunun sağlanması
- Sel ve kuraklık sonucunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlara çözüm bulunması
- Çevrenin korunması
- Diğer ekonomik ihtiyaçlar için gerekli suyun tedarik edilmesi

Su kaynaklarının yönetiminde sürdürülebilirlik kavramı; ekosistemde var olan bütün elemanların (su kaynakları, hayvanlar, bitkiler...) bağlı olduğu ortamlarda, sistemin ilerleyişinde istenilmeyen bir değişiklik ortaya koymadan, güzel şartlarda gelecek kuşaklara aktarılması anlayışını ele almaktadır. Bu kavram yer üstü ve yer altı sularında kirliliği azaltmayı, suyun kalitesini geliştirmeyi ve miktarını artırma/sabit tutmayı, doğru olmayan sulama yöntemleri nedeniyle meydana gelen su israfını önlemeyi amaç edinmektedir. Fakat Dünyadaki su kaynakları, artış gösteren istekler doğrultusunda kısıtlı kalmaktadır. Bundan dolayı en başta FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) rol oynamak üzere diğer uluslararası kuruluşlar, “her damla suya karşı daha fazla verim ya da üretim” sloganı ile su kaynaklarının bilinçli bir şekilde kullanmanın ciddi derecede önemli olduğunu vurgulamaktadır (Karaman ve Gökalp, 2010).

İklim özelliklerinin günden güne değişiklik göstermesi, su kaynaklarının gereksinimleri karşılayamaması ve doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması sonucunda kuraklık, insan ve toplum davranışlarını ciddi derecede etkilemektedir (Partigöç ve Soğancı, 2019). Kuraklık; bir mevsimde ya da yıllık bir dönem boyunca gerçekleşebilirken toplum üzerindeki etkisini uzun yıllar sürdürebilmektedir (Akbaş, 2015). Kuraklık; toplumun ekonomisi, psikolojisi, sağlığı ve ticareti ile doğrudan ilişkilidir (Sırdaş ve Şen, 2003).

Temel geçimini “toprak” sayesinde kazanan toplumlar, kuraklık tehlikesinden doğrudan etkilenmektedir. Dolaylı olarak etkilenenler ise kentlerde yaşamını sürdüren toplumlardır. Son yıllara bakıldığında yağış oranlarının düşmesi, yer altı sularının bilinçsizce kullanılması ve arazi tahribatının artış göstermesi tarımsal sektörü ve tarımdan elde edilen ürünleri ürün kalitesi bakımından ve ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir. Meydana gelen bu etkiler insanların arazilerini terk etmeye zorlayıp kentlere göçü başlatmaktadır. Bu göç hareketi de birçok sorunu

ortaya çıkartmaktadır. Ortaya çıkan sorunlar arasında; kentlerde oluşan çarpık yapılaşma, suç, şiddet ve işsizlik kendini göstermektedir (Kılınç, 2024). Yani geniş bir alanda yayılış gösteren kuraklık beraberinde kıtlığı, açlığı ve işsizliği getirdiği için insan ve toplum üzerinde kalıcı etkileri bulunan meteorolojik karakterli bir doğal afet olarak karşımıza çıkmaktadır (Sırdaş ve Şen, 2003).

Yarattığı sonuçlar bakımından ele alındığında kuraklığın ekonomik, çevresel ve toplumsal etkilerini (Tablo 1.1) saptamak ve ölçmek oldukça zorlayıcıdır. Bundan dolayı kuraklığın yansımaları sosyal bağlamından kopuk bir şekilde değerlendirilmemelidir (Akbaş, 2015).

Tablo 1.1

Kuraklığın Ekonomik, Çevresel ve Toplumsal Etkileri

Kuraklığın Etkileri	
Ekonomik:	
Ürünlerde, hayvancılıkta, orman ürünlerinde, su ürünlerinde, ulusal büyümede, çiftçi gelirlerinde turizmde, tarımsal üretimin doğrudan etkilendiği endüstrilerde, hükümetin vergi gelirlerinde azalma	
Ürün kalitesinde, yiyecek üretiminde düşüklük	
Otlakların ve orman alanlarının verimliliğinde, yiyecek stoklunda, enerji üretiminde azalma	
Bitki ve ağaç hastalıkları	
Böcek istilası	
Orman yangınları	
Hayvanların su ve besin ihtiyaçlarının karşılanamaması	
Ekonomik gelişmede durgunluk, Finansal yatırımlarda zorluk	
Yeni ve ilave edilen su kaynaklarının geliştirilmesindeki ekonomik güçlük	
Üretimdeki azalma sonucu işsizlik	
Çevresel:	
Bitkisel alanlarının zarar görmesi	
Su kalitesi ve hayvan kalitesindeki düşüklük	
Topraktaki su ve rüzgâr erozyonu	
Hayvanların doğal yaşam alanlarındaki azalma	
Sosyal:	
Sosyal huzursuzluk	
Göç dalgalanmaları	
Yoksulluk	
Gıda kıtlığı/açlık	

Kaynak: Öztürk , 2002

İnsanların doğaya hükmetme ve doğayı kontrol altına alma çabasının gitgide artması ve özellikle bu anormal çabanın evrensel boyutlara ulaşması küresel ısınma, iklim değişikliği, çevre kirliliği ve kuraklık gibi küresel sorunların baş göstermesine neden olmaktadır. Ele alınan bu küresel sorunlar yalnızca tek bir ulusu değil aynı zamanda da geniş kitleleri ve tüm dünyayı etkilemektedir (Durmuş ve Sert, 2022). Bu bağlamda sorunlara küresel bir perspektiften bakmayı gerekli kılan, sorunlara ilişkin çözüm bulabilmek için farklı uluslarla çalışmaya açık olan, sürdürülebilir barış ve çevre konusunda emek gösteren, dünya ve toplumlara duyarlı, insan haklarına saygılı bireylerin yetiştirilmesi son derece önem taşımaktadır (Kaya, 2012). Yani küresel sorunlar sonucunda meydana gelen değişimlere uyum sağlayabilecek bireylerin “küresel vatandaşlık modeli” ışığında topluma kazandırılması gerekmektedir. Bu gerekliliğin sağlanmasında ise eğitim kurumlarına büyük sorumluluklar düşmektedir (Durmuş ve Sert, 2022). Küresel vatandaşlık anlayışının ve küresel sorunlara ilişkin sosyal uyum sağlayabilme becerisinin gelişiminde ilköğretim düzeyi çok önemli bir konuma sahiptir. Bu düzeyde “vatandaşlık eğitimi” ve “sosyal uyum” kavramlarını ele alan derslerin başında da Sosyal Bilgiler gelmektedir (Kaya, 2012).

20. yüzyılın başlarında önem kazanan Sosyal Bilgiler; içerisinde birçok sosyal bilimi barındıran, bir araya getirdiği bilgileri toplu öğretim sistemi kapsamında öğrencilere aktaran, okulun sosyalleştirme faaliyetini yerine getirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir ilköğretim dersidir (Kaya ve Bayram, 2020). Johan Dewey (2020), sosyalleşme faaliyetlerini gerçekleştirmede en etkili etmenlerin başında eğitim olduğunu vurgulamıştır. Çünkü Dewey’e göre (2009) bir grubun yapmış olduğu her türlü eğitim çalışması kendi üyelerini sosyalleştirmek içindir. Yani eğitim sosyal bir süreci kapsamaktadır. Bu bağlamda Johan Dewey (2006) Sosyal Bilgileri, “sosyal olan şeyleri çalışmak” şeklinde ele almıştır.

Barr, Barth ve Shermis (2013) Sosyal Bilgileri, beşeri ve sosyal bilimlerin “vatandaşlık eğitimi” çerçevesinde bütünleştirilmesi şeklinde ele almıştır. Selanik-Ay ve Deveci (2011) Sosyal Bilgileri, bireylerin sosyalleşmesini sağlamaya yönelik olan ve içinde bulunduğu toplumun sorunlarına duyarlı bireyler yetiştirilmesini hedef alan bir ders şeklinde tanımlamıştır. Erden (1996), Sosyal Bilgiler dersinin temel amacını ise bireylere önemli sosyal beceriler kazandırıp sosyalleşme imkânı sunmak ve iyi bir vatandaş yetiştirmek biçiminde ortaya koymuştur. İyi bir vatandaş yetiştirme konusunda topluma uyum sürecine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler; bireylerin öncelikle toplumu tanımasını sağlayan daha sonra da toplumsal sorunlara karşı etkin ve uyumlu bir vatandaş olmasını hedefleyen, bunu da Dewey’in

“sosyalizasyon” vurgusu ile yapmaya çalışan bir ders olarak ortaya çıkmaktadır (Kaya ve Öner, 2017).

Sosyal Bilgiler dersi kapsamında küresel sorunlara ilişkin “bilincin” ve “direncin” bireylere kazandırılmaya çalışılması son derece önem taşımaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde küresel sorunlar; küresel ısınma, iklim değişikliği, kuraklık, doğal afet, çevre kirliliği, açlık, bulaşıcı hastalık, göç, mülteciler sorunu, susuzluk, işsizlik, terör gibi konular ışığında ele alınmaktadır (Durmuş ve Sert, 2022). Görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde “kuraklık” da küresel sorunlar arasında kendini göstermektedir. Kuraklık gibi küresel sorunlara sosyal bağlam açısından yaklaşılması, Sosyal Bilgiler dersinin öncelikli ilkesidir. Bu durum, fen ve sosyal bilimlerin problemlere yaklaşım farklılığı ile de açıklanabilir. Örneklendirmek gerekirse kuraklığa neden olan atmosfer elementlerindeki hidrolojik değişim fen bilimlerin araştırma alanı iken kuraklığa etki eden toplumun düşünce ve davranışlarına yönelik sosyal boyut sosyal bilimlerin araştırma alanına girmektedir. Kuraklık, küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği nedeniyle meydana gelen bir doğal afet çerçevesinde ele alındığından dolayı bu araştırmada kuraklık; küresel ısınma, iklim değişikliği ve doğal afet öğeleriyle ilişkilendirilecektir. Kuraklık ve ilişkili öğelerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında nasıl yer verildiğine bakılacaktır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada kuraklık ve ilişkili öğelere Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ve ortaokul düzeyinde okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında nasıl yer verildiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında kuraklığa ilişkin doğrudan ya da dolaylı hangi öğelere yer verilmiştir?

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (1-2) kuraklığa ilişkin doğrudan ya da dolaylı hangi öğelere yer verilmiştir?

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kuraklığa ilişkin doğrudan ya da dolaylı hangi öğelere yer verilmiştir?

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kuraklığa ilişkin doğrudan ya da dolaylı hangi öğelere yer verilmiştir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Kuraklık, dünya çapında meydana gelen doğal afetlerin karakteristik özelliklerinin ve etkileycilik boyutlarının önem derecesine göre değerlendirildiği araştırmalarda ilk sırada yer almaktadır (Mengü vd., 2011). Dolayısıyla kuraklık afetinin neden/nasıl meydana geldiğinin öğrenilip önlemler alınması ve kuraklığın insan kaynaklı nedenlerini en aza indirgeyerek toplumun yeni iklim şartlarına karşı uyum kapasitesinin artırılması gerekmektedir (Eryılmaz, 2021). Bu bağlamda uzun vadede kuraklığın etkilerine karşı toplumun uyum kapasitesini arttırmak ve toplumu dirençli hale getirmek için hiç kuşkusuz eğitimden de yararlanılmalıdır (Kaya, 2024). Dolayısıyla pek çok ülke eğitim politikalarında ve eğitim programlarında kuraklık ve ilişkili konulara yer vermektedir. Aslında kuraklık afetinin gelecekte yaratacağı olumsuz sonuçlara yönelik bireylerde farkındalık ve bilinç kazandırarak davranış değişikliği oluşturabilecek derslerin başında Sosyal Bilgiler gelmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından biri de bireylere toplumsal yaşam içerisinde aktif rol üstlenmelerine imkân verip bilgi, beceri, değer kazandırarak küresel sorunlara yönelik bilincin ve farkındalığın geliştirilmesine ve bu sorunlara karşı sosyal uyum çerçevesinde bireysel ve toplumsal direncin sağlanmasına yardımcı olmaktır (Eryılmaz, 2021). Fakat bu konunun alanyazında daha çok Fen eğitimi kapsamında çalışıldığı görülmektedir. Ele alınan açıklamalar doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersinin amaçları ve alanyazındaki eksiklik düşünüldüğünde kuraklık ve ilişkili konuların Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde nasıl yer verildiğinin araştırılması önem taşımaktadır.

1.4 Sınırlılıklar

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile sınırlıdır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan ve 2024-2025 eğitim-öğretim yılında okutulan 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları (1-2) ile sınırlıdır.

2024-2025 eğitim-öğretim yılında okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ile sınırlıdır.

2024-2025 eğitim-öğretim yılında okutulan 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ile sınırlıdır.

1.5 Tanımlar

Öğretim Programı: Belirli zaman periyodu içerisinde çeşitli konuların farklı kazanımlarla ele alındığı, bu kazanımlara uygun öğretim etkinliklerinin tasarlandığı ve bireylere kazandırılmak

istenen bilgi, beceri ve değerlerin yer aldığı sistematik ve planlı şekilde oluşturulan bir kılavuz olarak tanımlanabilmektedir (Kaş ve Köktürk, 2021).

Ders Kitabı: Ulusal eğitim programında yer verilen temel amaçlara ulaşmak ve programda yer verilen kazanımları, kavramları, değerleri, becerileri bireylere aktarmak için okullarda kullanılan ana eğitim materyalidir (Doğan ve Torun, 2018).



2 ALAN YAZIN TARAMASI

2.1 Küresel Isınma-Küresel İklim Değişikliği ve Kuraklık

Atmosferde salınan gazların sera etkisine neden olması sonucunda dünya genelinde sıcaklığın yükselmesi küresel ısınma şeklinde tanımlanabilmektedir (Çakmak ve Gökalp, 2013). “Sera gazları, yerküre yüzeyinden yansıtılan kızıl ötesi radyasyonu hapsedip bu ışınların uzaya kaçmasını önleyerek gezegenin enerji dengesini bozmakta ve yüzey ısısının yükselmesine neden olmaktadır.” (Doğan vd., 2010, s. 70). Sera gazlarının yarattığı bu etki sera etkisi, bu şekilde oluşan ısınma olayı da küresel ısınma olarak adlandırılmaktadır (Doğan vd., 2010). Yani küresel ısınmanın temel kaynağı; insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan karbondioksit (CO₂), ozon (O₃), kloroflorokarbon (CFC), metan (CH₄) gibi sera gazlarının salınımlarının ciddi derecede artış göstermesidir. Gerçekleşen bu artış ise yerkürenin normalden daha çok ısınmasına yol açmaktadır (Demir, 2009).

Sera gazları atmosferin ısınmasında önemli bir konuma sahiptir. Başka bir açıdan bakıldığında ve sera gazlarının olmadığı varsayıldığında yeryüzü sıcaklığının şu anki mevcut duruma kıyasla 30 derece daha soğuk olacağı hesaplanmıştır. Bu bağlamda dünyanın aşırı derecede soğumasını engelleyen sera gazlarının salınımlarının artış göstermesi dünya yüzeyinde sıcaklığın yükselmesine neden olup küresel ısınma şeklinde adlandırılan gerçeği doğurmaktadır (Çakmak ve Gökalp, 2013).

Sera gazları genellikle fosil yakıt kullanımından, endüstriden, ulaştırmadan, enerji üretiminden, çeşitli atıklardan ve tarımsal faaliyetlerden dolayı yayılım göstermektedir (Öztürk, 2002). Sayısal ifade ile sera gazları; %49 enerji üretimi, %24 endüstri, %14 ormansızlaşma ve %13 tarımsal faaliyetlerden kaynaklanmaktadır (Demir, 2009). Böylelikle geniş bir çerçevede ele alındığında küresel ısınma; fosil yakıt tüketimi, hatalı arazi kullanımı, endüstrileşme, ormansızlaşma gibi birtakım insan faaliyetleri sonucunda oluşan, bu bağlamda sera gazlarının atmosferde artış göstermesine neden olup atmosferin alt tabakalarının ve yeryüzü sıcaklıklarını yükselten küresel bir sorundur (Gökçe ve Kaya, 2009).

Küresel boyutta meydana gelen sıcaklık artışları iklim sistemi üzerinde de önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir (Çakmak ve Gökalp, 2013). Küresel iklim; atmosfer (hava küre), kriyosfer (buz küre), litosfer (taşküre) ve biyosfer (yaşam küre) şeklinde beş bileşeni bulunan ve bunların karşılıklı etkileşimlerini içeren karmaşık bir sistem olup “Fiziksel İklim Sistemi” ya da “İklim Sistemi” biçiminde isimlendirilmektedir (Türkeş, 2012). Küresel iklim değişikliği ise küresel ısınmaya bağlı yağış, nem ve hava hareketleri gibi iklim

unsurlarının etkilenmesi sonucunda dünya ikliminin son 15-20 yıldaki hızlı değişimini belirten kavramdır (Karaman ve Gökalp, 2010). Yani küresel iklim değişikliği kısaca küresel ısınmaya bağlı olan diğer iklim unsurlarının da değişime uğraması olayıdır (Gökçe ve Kaya, 2009).

Küresel ısınmanın potansiyel bir etkisi olan biyosferdeki (yaşam küresindeki) küresel iklim değişikliği (Demir, 2009), insan faaliyetleri nedeniyle atmosferin bileşimindeki ya da arazi kullanımdaki değişimlerle de oluşabilmektedir (Turan, 2018). Küresel iklim değişikliğinin nedenleri arasında hiç kuşkusuz insan faaliyetlerinin etkisi de yüksek oran da bulunmaktadır. Ormanların yok edilmesi, arazi tahribatı, yer altı su seviyelerindeki azalmalar, erozyon, kuraklık gibi sorunların altında yer alan nedenler insan faaliyetlerinin küresel iklim değişikliğine etkisi ile doğrudan ilişkilidir (Kılınç, 2024). İnsanın her hareketi, düşüncesi, davranışı, günlük yaşamı, üretim ve tüketim biçimi iklimi etkilemektedir. İnsan davranışlarını araştırma konusu seçen eğitim ve sosyal davranışları içeriğine alan Sosyal Bilgiler eğitiminden iklim değişimine karşı önlem almada yararlanılabileceği düşünülmektedir. O halde küçük yaştan başlayarak iklim değişikliğine neden olan sosyal davranışları azaltıcı yönde bir eğitim yapılmalıdır. Bu araştırma, sürecin ilk adımı sayılabilecek durum tespitine yöneliktir.

Küresel ısınma; Dünya genelinde sürdürülen yaşamı tehdit eden, bitki ve hayvan türlerinin yok olmasına yol açan, insan yaşamını etkisi altına alan yangın, aşırı sıcaklık, kuraklık, susuzluk gibi diğer meteorolojik afetlerin artış göstermesine neden olan bir oluşumdur (Özmen, 2009). Küresel iklim değişikliği ile beraber su döngüsünde de değişiklikler meydana gelmekte ve bu değişiklikler kapsamında kuraklık ve taşkın gibi doğal afetlerin oluşma sıklığında ve şiddetinde artışlar görülmektedir (Turan, 2018). Bu bağlamda küresel ısınma ve küresel iklim değişikliğinin etkileri birlikte değerlendirildiğinde mevsimlerin daha kurak geçmesi, su kaynaklarının azalması, deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi gibi aşırı olarak betimlenebilen iklim olayları ortaya çıkmaktadır (Uzan, 2023). Bütün bu etkiler ele alındığında küresel ısınma ve küresel iklim değişikliğinin 21. yüzyılda kuraklık afetinde ciddi derecede tehdit oluşturduğu görülmekte ve aynı zamanda da sıcaklıkları genel anlamda 2.5-3.5 derece arttırdığı ve yağış miktarını da %25-35 oranında azalttığı bilinmektedir (Çakmak ve Gökalp, 2013). Yani küresel ısınma ve küresel iklim değişikliğinin yağış rejimleri üzerinde yarattığı olumsuz etkiler doğrudan kuraklık afeti ile ilişkilidir (Karaman ve Gökalp, 2010). Dolayısıyla küresel ısınmaya bağlı küresel iklim değişikliği nedeniyle dünyanın pek çok bölgesinde azalan yağışlar ve artan sıcaklıkların kuraklık afetinin sıklığını ve sürekliliğini yükselttiğini söylemek mümkündür (Çakmak ve Gökalp, 2013). Bu afetin görülme sıklığının artması sonucunda UNDRR kuraklıkla mücadele kapsamında üç temel koşul ortaya koymuştur.

Bu koşullardan ilki “hazırlık yapmak-aza indirgemek-müdahale etmek”, ikincisi “kırılganlığı ve etkiyi incelemek” üçüncüsü ise “gözlem yapmak ve erken uyarı sistemi geliştirmektir.” Bu koşullar sağlanmadığı müddetçe kuraklık afetinin git gide artacağına dikkat çekilmiştir (Uzan, 2023).

2.2 Doğal Afet ve Kuraklık

Doğal afet; toplumun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik faaliyetlerini ciddi derecede yıkıma sürükleyen, can ve mal kayıplarına yol açan doğa olayları şeklinde tanımlanabilmektedir. Doğal afetlerin büyük bir bölümü meteorolojik koşullar ile yakından ilişkilidir. Meteorolojik koşullar ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi bulunan doğal afetlerin tümü meteorolojik afetler ya da meteorolojik karakterli afetler şeklinde isimlendirilmektedir (Ceylan ve Kömüşçü, 2008). Son 10 yılda %14 oranında artış gösteren meteorolojik karakterli afetler (Varol ve Kırıkkaya, 2017) temelde atmosfer kökenlidir.

Kuraklık, orman yangınları, çığ, sel gibi doğal afetler meteorolojik karakterli doğal afetler sınıfında yer almaktadır (Ceylan ve Kömüşçü, 2008). Son yıllarda meteorolojik karakterli afetlerin oluşum sayılarında belirgin bir artış yaşanmakta ve bu afetler farklı yerlerde sıklığı, süresi ve şiddeti ile de etkili bir biçimde meydana gelmektedir (Kahraman ve Polat, 2019). Dolayısıyla doğal afetlerin şiddet ve frekanslarındaki artışlarına göre yarattığı etkiler bir felaketle sonuçlanabilmektedir (Ceylan ve Kömüşçü, 2008). Bu şiddet ve frekanslardaki artışlar da genellikle küresel iklim değışikliği nedeniyle baş gösteren ekstrem olayların gerçekleşebilme ihtimalindeki artışlarla açıklanabilmektedir. Yani günümüzde bazı doğal afetlerin şiddetindeki ve frekansındaki artışlar küresel ısınmaya bağlı küresel iklim değışikliğinin bir yansıması olarak kabul edilmekte (Türkeş ve Deniz, 2010) ve iklim kaynaklı doğal afetler nedeniyle de yaşam odakları ciddi olumsuzluklara uğramaktadır (Kahraman ve Polat, 2019). İşte bu olumsuzluk doğuran doğal afetlerden biri de küresel ısınmaya bağlı küresel iklim değışikliği ile meydana gelen (Partigöç ve Soğancı, 2019) ve meteorolojik afetler sınıfında yer alan kuraklıktır (Sırdaş ve şen, 2003).

Kuraklık; küresel ısınmaya bağlı küresel iklim değışikliği nedeniyle artan sıcaklıkların ve azalan yağışların normal düzeyinden daha sık meydana gelmesi ve kuraklığın sürekliliğinin devamlılık göstermesi sonucunda doğal afet şeklinde ele alınmaktadır (Partigöç ve Soğancı, 2019). Dolayısıyla kuraklık; canlı yaşamı ve ekonomisi için ciddi etkilere sahip olan, farklı meteorolojik ve çevresel koşullar altında gelişen önemli doğal afetlerden birisidir (Sırdaş ve şen, 2003). Bu doğal afet hem yaratabileceğı zararlar açısından hem de bu konu kapsamında

farkındalığın ve bilincin yeterli düzeye ulaşamaması bakımından doğal afetler arasında en tehlikelisi konumundadır (Turan, 2018).

Şekil 2.2

Meteoroloji Mühendisleri Odası (MMO) raporuna göre Dünya'daki doğal afetlerin karakteristik özelliklerinin ve etkilerinin puanlanması yoluyla elde edilen önem sıralamaları; 1 (en önemli)- 5 (en önemsiz)

Önem Sırası	Afet	Şiddeti	Etkili Olduğu Süre	Etkilediği Toplam Alan	Toplam Can Kaybı	Toplam Ekonomik Kayıp	Sosyal Etkisi	Etkisinin Kalıcılığı
1	Kuraklık	1	1	1	1	1	1	1
2	Tropikal siklon	1	2	2	2	2	2	1
3	Bölgesel sel ve taşkınlar	2	2	2	1	1	1	2
4	Deprem	1	5	1	2	1	1	2
5	Volkan	1	4	4	2	2	2	1
6	Orta enlem fırtınaları	1	3	2	2	2	2	2
7	Tsunami	2	4	1	2	2	2	3
8	Orman ve çalı yangınları	3	3	3	3	3	3	3
9	Toprak şişmesi	5	1	1	5	4	5	3
10	Deniz seviye değişimleri	5	1	1	5	3	5	1
11	Buzdağları	4	1	1	4	4	5	5
12	Toz fırtınaları	3	3	2	5	4	5	4
13	Heyelan	4	2	2	4	4	4	5
14	Kıyı erozyonları	5	2	2	5	4	4	4
15	Çığ	2	5	5	3	4	3	5
16	Toprak kayması	5	1	2	5	4	5	4
17	Tornado	2	5	3	4	4	4	5
18	Kar fırtınası	4	3	3	5	4	4	5
19	Kıyı buzları	5	4	1	5	4	5	4
20	Ani seller	3	5	4	4	4	4	5
21	Sağanak yağışlar	4	5	2	4	4	5	5
22	Yıldırım çarpması	4	5	2	4	4	5	5
23	Kar tipi	4	3	4	4	4	5	5
24	Okyanus dalgaları	4	4	2	4	4	5	5
25	Dolu fırtınası	4	5	4	5	3	5	5
26	Donan yağmur	4	4	5	5	4	4	5
27	Kuvvetli rüzgar	5	4	3	5	5	5	5
28	Toprak çökmesi	4	3	5	5	4	4	5
29	Çamur ve dağ döküntüsü akışı	4	4	5	4	4	5	5
30	Hava akışları	4	5	5	4	5	5	5
31	Kaya düşmesi	5	5	5	5	5	5	5

Kaynak: Büyükbaş ve Ormanoğlu, 2013

Şekil 2.2 incelendiğinde dünyadaki en önemli doğal afetin kuraklık olduğu görülmektedir. Fakat kuraklık yavaş gelişim gösteren bir doğal afet olması bakımından ani,

çarpıcı, şok edici etkileri bulunan deprem, sel ve fırtına gibi afetlere göre daha az gündemi meşgul etmektedir (Büyükbaş ve Ormanoğlu, 2013).

Şekil 3.2

Yavaş Gelişen ve Ani Gelişen Doğal Afetlerin Sınıflandırılması



Şekil 3.2’de de görüldüğü üzere kuraklık, yavaş gelişim gösteren bir doğal afettir (Akbaş, 2015). Bu bağlamda kuraklık; çok yavaş kendini gösterdiği, aylar hatta yıllar boyunca geliştiği, çok büyük alanları etkileyebildiği (Çakmak ve Gökalp, 2013), başlangıç ve bitiş tarihleri/süreleri zor belirlenebildiği için diğer doğal afetlerden farklıdır. Çünkü yavaş yavaş kuvvetini arttırmakta ve olay bittikten sonra dahi etkisini sürdürebilmektedir (Kapluhan, 2013). Ayrıca insan faaliyetleri ile yakından ilişkili olması da kuraklığı diğer doğal afetlerden ayıran başka bir özelliğidir (Partigöç ve Soğancı, 2019). Bütün bu bilgiler ışığında afetlerin doğurduğu sonuçları ve etkilerini sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için en aza indirmek gerektiği söylenebilir. Bu da ilk öncelikle toplumun afetlere karşı olan direncinin yani toplumsal direncin artırılması ile mümkündür. Çünkü toplumda afetlere karşı olan direnç az fakat zarar görebilirlik/kırılganlık fazla ise afetlerin oluşumuna ve afetlerin doğurduğu sonuçların etkilerine maruz kalmak hiç şüphesiz kaçınılmazdır (Varol ve Kırıkkaya, 2017).

2.3 Dirençlilik Kavramı ve Kuraklığa Dirençli Toplum

Dirençlilik; tehlikelere/felaketlere maruz kalan bir sistemin, toplumun ya da topluluğun temel yapılarının ve işlevlerinin onarılması ve korunması da dâhil olmak üzere zamanında ve

etkili bir biçimde o tehlikenin/felaketin yarattığı sonuçlara direnme, onları emerek ortaya çıkan yeni durumlara uyum sağlama ve onlardan kurtulma yeteneğini ifade etmektedir. Yani dirençlilik kavramı; sistemlerin ya da toplumların olağanüstü şartlarda hayatta kalabilme, yeni durumlara uyum sağlayabilme, kimlik ve işlevini koruyabilme yetenekleri kapsamında ele alınmaktadır. Bu da dirençliliğin bir tehlike/felaket sırasında ve sonrasında başa çıkabilme kapasitesi ile yaşanan durumdan sonra uyum sağlayabilme kapasitesi ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Kundak, 2017).

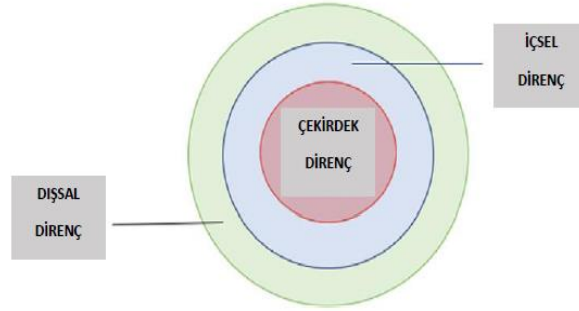
Günümüzde dirençlilik kavramı; sürdürülebilirlik araştırmalarında, yoksulluğun azaltılmasında, iklim değişikliği adaptasyonunda, afet riskini azaltmada ve önlemede, gitgide artış gösteren küresel sorunlarla başa çıkmada kullanılmaktadır (Kahraman ve Polat, 2019). Afet riski, insan veya doğal nedenlerden dolayı afet tehlikesi ve etkilenebilirlik arasındaki etkileşimin yol açtığı olumsuz sonuçların ya da olası kayıpların gerçekleşme ihtimalidir. Yani “ Afet Riski = Afet x Etkilenebilirlik Düzeyi” şeklinde fomülize edilebilmektedir (Türkeş, 2017).

Dirençlilik kavramı uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen son 20-30 yıllık bir süreçte afet konusu kapsamında kullanılmaya başlanılmıştır (Kundak, 2017). Bu açıdan değerlendirildiğinde dirençlilik; bir sistemin ya da topluluğun psikolojik, sosyolojik ve fiziksel kapasitesiyle afetlerin ve acil durumların üstesinden gelebilme, ortaya çıkabilecek zararları en aza indirgeyebilme ve yeniden denge durumunu sağlayabilme yeteneğidir (Varol ve Kırıkkaya, 2017).

Liu vd (2017), dirençliliği üç katmanlı yapılar kapsamında ele almaktadır (Şekil 4.2). Çekirdek direnç; süreç içerisinde görece durağan kalan ve bireyin fiziksel özelliklerine, psikolojik özelliklerine ve cinsiyetine odaklanan fizyolojik temele vurgu yapmaktadır. İçsel direnç; bireyin bireysel özelliklerinden ziyade ailesel özelliklerine, eğitim durumuna, arkadaş ve sosyal çevresiyle olan dinamiğine dayanmaktadır. Dışsal direnç ise yaşadığı yerin çevresel coğrafik özelliklerini, sosyo-ekonomik durumunu, alt yapıların ya da kurumların durumunu, ulaşım gibi tamamen dış etkenlere bağlı direnci temsil etmektedir. Bu ele alınan bilgiler ışığında toplumun afetlere karşı olan direncinin bireysel özelliklerden başlayıp yaşadığı çevrenin özelliklerine kadar uzanan pek çok etkene ve disipline bağlı olduğu söylenebilmektedir (Varol ve Kırıkkaya, 2017).

Şekil 4.2

Liu Vd'nin, Dirençliliği Üç Katmanlı Yapılar Kapsamında Ele Aldığı Görsel



Kaynak: Varol ve Kırıkkaya, 2017

Son yıllarda afetlerle ilgili yapılan araştırmalarda “direnç/dirençlilik” kavramının kullanım sıklığı göze çarpmaktadır. Afetlere müdahale aşamasına eğilim göstermekten ziyade daha çok hazırlık aşaması, önleme çalışmaları ve zarar azaltma bilinci yaygınlaştırılmaktadır. Bu da 2005 yılında yayınlanan Hyogo Eylem Planı ile başlamış, 2015 yılında yayınlanan Sendai Eylem Planında da devam ettirilmiştir. Böylece afetlerde direnç kavramı uluslararası bir boyut kazanmıştır (Varol ve Kırıkkaya, 2017).

Toplumların afetlere karşı olan direncinin artırılmasıyla afetlerin doğurduğu zararları en aza indirgeyebilmek amacıyla belirli zaman dilimlerinde hükümetler ve kuruluşlar tarafından izlenebilecek yol haritaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu yol haritalarının en kapsamlısı 2005-2015 yıllarını kapsayan Hyogo Eylem Planıdır. Daha sonra bu planın devamı niteliğinde olan ve 2015-2030 yıllarını esas alan Sendai Eylem Planı kabul edilmiştir. Bu planların temel amacı, toplumların ve ulusların afetlere karşı olan direncini arttırarak sürekliliği sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda 2005 yılında kabul edilen Hyogo Eylem Planı, afet risklerinin azaltılmasına yönelik hazırlanan ilk uluslararası plandır (Varol ve Kırıkkaya, 2017).

Hyogo Eylem Planının afet risklerinin azaltılmasına yönelik sunduğu 5 öncelikli plan (Varol ve Kırıkkaya, 2017):

- Afet risklerinin azaltılmasına yönelik hükümetlerin birincil eylem planının olması
- Risklerin teşhis edilmesi, değerlendirilmesi, gözlemlenmesi/ erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi
- Var olan bütün bilgileri kullanarak direnç kültürünün adapte edilmesi ve bilincin/farkındalığın arttırılması

- Etkili ve olağan risk yönetimi tekniklerinin kullanılması
- Etkili bir müdahale için hazır bulunulması

Hyogo Eylem Planının 2015 yılı itibariyle sona ermesinin ardından 187 Birleşmiş Milletler üyesi tarafından kabul edilen ve gönüllü bir sözleşme olan Sendai Eylem Planı (2015-2030) yayımlanmıştır. Sendai Eylem Planı; bilgi, inovasyon, eğitimde var olan mevcut boşlukların incelenmesi ve afetlerde direnç eğitiminin bütün düzeylerde uygun bir biçimde aşılması için çözümler üretmektedir. Bu bağlamda ülkelerde ileri gelen afet risk yönetim sistemleri tekrardan ele alınarak, riskler ve tehlikeler teşhis edilerek, toplumun bilinç ve farkındalık düzeyleri artırılarak, afetlerde iş birliği gözetilerek afetlere karşı dirençli toplum yapısı ve dirençli sistemler oluşturulmalıdır yaklaşımı Sendai Eylem Planı çerçevesinde ele alınmaktadır. Ayrıca Türkiye’de bu uluslararası planları ilk kabul eden ülkeler arasında yer almaktadır (Varol ve Kırıkkaya, 2017). Verilen tüm bu bilgiler ışığında ve yapılan araştırmalar kapsamında toplumların uyum kapasitesini artırarak sürdürülebilirliğini sağlamak, toplumları eğitmek, toplumların karşılaşılabileceği tehlikelere karşı farkındalık yaratmak/bilinçlendirmek ve tehlikelerle nasıl mücadele edebilmesi gerektiğini öğretmek afetlere karşı dirençli toplum oluşturma çabaları arasında yer almaktadır (Mızrak, 2018).

Kuraklık bir doğal afet şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla yavaş gelişim gösteren bu afete karşı kuraklıkla mücadele planları oluşturulmalıdır. Kuraklıkla mücadele planları kuraklık koşullarının oluşup oluşmadığının belirlenmesini, kuraklığın zaman içerisindeki yayılımını ve hangi derecede hangi önlemlerin alınmasını içermektedir. Bu plan bireylerin, kurum ve kuruluşların, yerel ve ulusal yönetimlerin ve diğer paydaşların birlikte katılımıyla kuraklığın doğuracağı sonuçları ve etkileri en aza indirmek için yapılması gereken davranışları kapsamaktadır. Kuraklık yönetim planı ise kuraklığın beraberinde getirdiği su sorununun ve kısıtlamaların etkili bir biçimde çözümlenmesini içeren tüm program ve planları ele almaktadır. Başka bir ifadeyle kuraklık yönetim planı, muhtemel kuraklık riskleriyle karşılaşıldığı zaman yaşanabilecek olan olumsuz etkilerin ve su sorunlarının en az düzeyde seyretmesi ve en kısa sürede kuraklığın çözüme kavuşturulması kapsamında hazırlanmış uygulamalı bir yönetimsel plandır. Kuraklık yönetim planının ana aşamaları bulunmaktadır. Öncelikle kuraklık sorunu tanımlanarak temel yaklaşım oluşturulmaktadır. Daha sonra bölgenin var olan su kaynaklarını ve bu kaynakların nasıl kullanılması gerektiğini planlanmaktadır. Beraberinde kuraklık seviye alarm aşamaları belirlenerek kuraklığın derecesi tespit edilip çözüm önerileri sunulmaktadır. Son olarak ise su kaynağı ve su tüketimine karşı önlemler alınması, kuraklık aksiyon tabloları yapılması ve bunlara planın ek kısmında verilmesi gerektiği yer almaktadır. Bu doğrultuda

oluşabilecek olumsuz etkileri en aza indirmek ve hazırlık planını öne çıkarmak, paydaşlar arası iletişimi sağlamak, erken uyarı sistemini yapılandırmak kuraklık yönetim planının yararları çerçevesinde değerlendirilebilmektedir (Kadioğlu, 2008).

Suyun ve su kaynaklarının doğru, verimli ve bilinçli bir biçimde kullanılması bölgenin kuraklığa olan kırılganlığını azaltacaktır. Dolayısıyla su tasarrufu kapsamında alınabilecek bireysel önlemlere dikkat çekilmelidir. Sürekli dile getirilen ve küçük sayılan davranışları çok fazla sayıda bireyin yapması gelecekte yaşanabilecek sağlıklı bir ortam için önem taşımaktadır. Çünkü ciddi boyutta ve uzun süreli bir kuraklık, bölgesinin su ihtiyaçlarının büyük ölçüde karşılanamayacak duruma gelmesi demektir (Kadioğlu, 2008). Bundan dolayı bireylere su bilincini aşılayabilecek sosyal davranışları kazandırmak gerekmektedir. Hem sözlü (anlatmaya dayalı) hem de uygulamaları eğitimlerle kuraklık sorununu fark ettirmek ve buna karşın bireysel su yönetiminin nasıl yapılacağı konusunda bilinçlendirmek, olası bir kuraklık riskinde nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda gerekli uyarıları yapmak ve toplumun buna karşı uyum kapasitesini arttırmak kuraklığa dirençli toplum yaratmanın eğitim işlevini karşılamaktadır.

2.4 Kuraklık Türleri

Kuraklık; meteorolojik, tarımsal, hidrolojik ve sosyo-ekonomik olmak üzere “4 türü” bulunmaktadır. Kuraklık; meteorolojik kuraklık ile başlayıp tarımsal ve hidrolojik kuraklık ile gelişim göstermektedir. Daha sonra ise sosyo-ekonomik olarak devamlılığını sürdürmektedir (Mengü vd., 2011).

2.4.1 Meteorolojik kuraklık

Meteorolojik kuraklıkta yağış rejimleri temel alınmaktadır. Uzun bir zaman dilimi boyunca yağış rejimlerinin normal değerlerinin altında seyretmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Mengü vd., 2011). Bu tanımlama çoğunlukla bölgesel olmakla beraber bölgesel meteorolojinin tam anlamıyla anlaşılması esasına dayanmaktadır (Türkeş, 2017). Yani nem miktarındaki azalma boyutu ve etkililik süresi meteorolojik kuraklığı belirlemekle birlikte bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir (Partigöç ve Soğancı, 2019).

2.4.2 Tarımsal kuraklık

Tarımsal kuraklık toprakta, bitkinin gereksinimini karşılayabilecek miktarda suyun bulunmaması şeklinde tanımlanabilmektedir. Fakat buradaki önemli nokta hiçbir zaman yağış azlığı biçiminde ifade edilmemesidir. Çünkü bir yerde yağış az dahi olsa bitki kök bölgesi içerisindeki toprakta, bitkinin gelişimini sağlayabilecek kadar su bulunuyorsa tarımsal

kuraklıktan söz edilememektedir (Mengü vd., 2011). Yani bu kuraklık türünde bitki kök bölgesi dikkate alınmaktadır. Ayrıca tarımsal kuraklık meteorolojik kuraklıktan sonra hidrolojik kuraklıktan önce meydana gelebilmektedir (Türkeş, 2017). Dolayısıyla diğer kuraklık türleri arasındaki geçiş aşamasını temsil ettiği söylenebilmektedir (Partigöç ve Soğancı, 2019).

2.4.3 Hidrolojik kuraklık

Hidrolojik kuraklık, uzun süre devamlılık gösteren yağış eksikliği sonucunda yer altı ve yer üstü su kaynaklarındaki azalmayı ifade etmektedir (Türkeş, 2017). Yağmur sularındaki ve kar seviyelerindeki azalmayla dere, akarsu ve haznelerdeki suyun azalması arasında belirli bir zaman farkı olması nedeniyle hidrolojik ölçümler kuraklığın ilk göstergelerinden biri sayılmamaktadır. Meteorolojik kuraklık son bulduktan uzun bir zaman sonra bile hidrolojik kuraklık varlığını devam ettirebilmektedir (Mengü vd., 2011).

2.4.4 Sosyo-ekonomik kuraklık

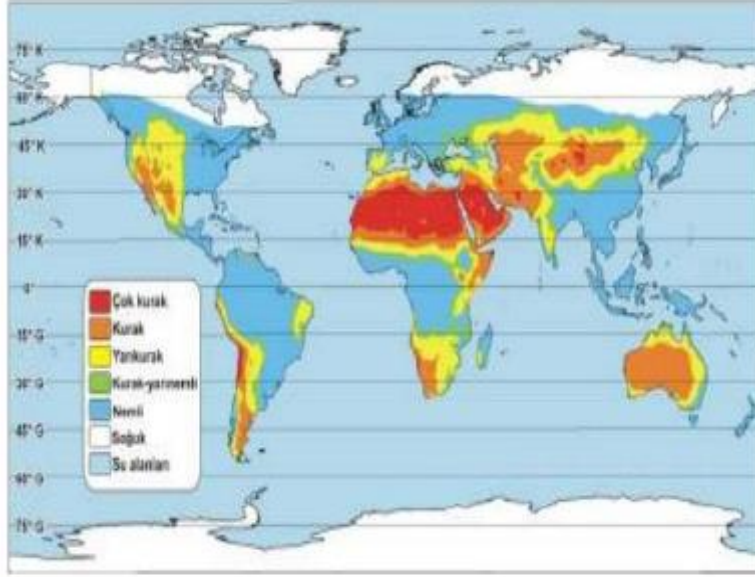
Sosyo-ekonomik kuraklık; meteorolojik, tarımsal ve hidrolojik kuraklıkla bağlantılı olarak bir takım ekonomik malların arz-talep ilişkisi ile ilgilidir. Azalan yağışlar neticesinde üretimin ihtiyacı karşılayamaması beraberinde sosyo-ekonomik kuraklığı getirmektedir (Mengü vd., 2011). Ayrıca kuraklığın süresinin ve şiddetinin artış göstermesi, sistemin kuraklığa karşı etkilenebilirlik seviyesinin ve açık olma durumunun yükselmesi ve bu doğrultuda da bunları önleyebilecek kuraklık risk yönetimi ve kuraklık yönetimi planlarının olmaması ya da olsa bile iyi uygulanamaması sosyo-ekonomik kuraklığı doğurmaktadır (Türkeş, 2017).

2.5 Dünyada Kuraklık

Doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde kullanılması, sıcaklık artışları, hızla artan nüfus ve nüfus yoğunluğu gibi nedenler kapsamında Dünya üzerinde su stresinin dolayısıyla kuraklığın yaşandığı görülmektedir. Kuru/yarı nemli, yarı kurak, kurak, çok kurak araziler yeryüzündeki karaların %47'sini oluşturmaktadır (Turan, 2018).

Şekil 5.2

Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Savaşım Sözleşmesi Kuraklık İndisine Göre İklim Çeşitlerinin Yerküre Karaları Üzerindeki Coğrafi Dağılımı



Kaynak: Turan, 2018

Bir ülkenin “su zengini” şeklinde adlandırılabilmesi için yılda ortalama kişi başına 10000 metreküp su potansiyeline sahip olması gerekmektedir. Su potansiyeli 1000 metreküpün altında olan ülkeler ise “su fakiri” ülkeler şeklinde adlandırılmaktadır. Dünyada kişi başına su tüketimi yılda 800 metreküptür. Yani 1.3 milyar kişi –nüfusun neredeyse üçte biri- temiz sudan, olağan ve sağlıklı hayat koşullarından mahrum kalmaktadır. Şekil 5.2’de de görüldüğü üzere çoğu Ortadoğu ve Afrika’da bulunan ülkeler “çok kurak” sınıfında yer almakla birlikte su yoksunluğu ve su stresi yaşayarak “su fakiri” ülkeler içerisinde yer almaktadır (Karaman ve Gökalp, 2010).

Şekil 5.2 incelendiğinde Avustralya’nın bölgelere göre kurak ve yarı kurak olduğu görülmektedir. Avustralya’da 2018 yılında görülen kuraklığın ciddi boyuttaki etkileri merkezi ve yerel yönetim temsilcilerine farkındalık kazandırmış ve topluma ülkenin bir “kuraklık diyarı” haline geldiği konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Ayrıca tarımsal üretimde güçlük yaşayan üreticilere yardım ve destek verileceği duyurulmuştur. Bu yardım ve destek kapsamında çiftçilere 104 milyon dolar ek ödeme ve ruh sağlıkları için psikolojik yardımlar sağlanacağı açıklanmıştır. Avustralya’nın en kalabalık eyaleti olan ve tarımsal üretimin dörtte birini yapan New South Wales eyaletinin ise %99’unun kurak olduğu saptanmıştır (Partigöç ve Soğancı, 2019).

Latin Amerika'ya bakıldığında Brezilya'nın mali başkenti ve dünyanın en büyük nüfuslu kentlerinden biri olan Sao Paulo, 2015 yılında su rezervleri yönünden mevcut kapasitesinin aşağısında yer almıştır. Açığa çıkan su sorununun 2016 yılında da son bulacağı belirtilse de 2017 yılında su rezervi tahmin edilen miktarın %15'i kadar altında çıkmıştır. Bu durum kentin su güvenliğinde kuşku uyandırmıştır (Partigöç ve Soğancı, 2019).

Uzak Doğu Asya'ya gidildiğinde 2014 yılında Pekin kentinin 20 milyonun üzerinde olan nüfusuna yalnızca 145 metre küp su sağlanabileceği belirtilmiştir. Dünyadaki nüfusun neredeyse %20'sini oluşturan Çin, temiz su kaynaklarından yalnızca %7'sine sahiptir. Bu bağlamda yetkililerin su sorununun çözümü için su yollarını değiştirme planları yaptığı, eğitim programlarını zenginleştirdiği ve suyu çok kullanan işletmelere fiyat artışı getirdiği gündeme yansımıştır (Partigöç ve Soğancı, 2019).

Avrupa kıtası ele alındığında İtalya'nın başkenti Roma'da 2017 yılında görülen kuraklık nedeniyle sıcaklığın ciddi boyutta artış gösterdiği yaz aylarında, turistler için önemli derecede işlevsel olan ve sokakta yaşamını sürdürenler için kurtarıcı olan çeşmeler kapatılmıştır. Ayrıca İngiltere'nin başkenti Londra, su sorunu denilince ilk öne sürülen bir kent olmasa da yıllık 600 mm yağmur yağan kentte kullanma ve içme suyu şeklinde tüketilen suyun %80'i nehirlerden karşılanmaktadır. Dolayısıyla yetkililerin içme suyunu sağlamada ciddi sıkıntılar yaşadığı belirtilmiştir. Bu bağlamda yapılan varsayımlar ışığında kentte 2040 yılında önemli su sorunların yaşanacağı saptanmıştır (Partigöç ve Soğancı, 2019).

2.6 Türkiye'de Kuraklık

Türkiye çeşitli iklim tiplerini bünyesinde bulundurduğu için özellikle küresel ısınmaya bağlı olarak gerçekleşen iklim değişikliğinin olumsuz yansıması olan kuraklıktan ciddi şekilde etkilenmektedir. Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevreli olması, engebeli topoğrafya yapısı ve orografik özelliklerinden dolayı Türkiye coğrafyası kuraklıktan aynı şekilde ve aynı derecede etkilenmesi söz konusu değildir. Türkiye sadece iklim koşulları ve topoğrafik özelliklerinden dolayı değil aynı zamanda da coğrafi konumu itibarıyla da kuraklıktan önemli derecede etkilenmektedir (Partigöç ve Soğancı, 2019).

Türkiye arazisinin yaklaşık yarısı hidroklimatolojik açıdan yıllık su açığı yaşayan, etkili ve uzun yaz kuraklıklarının görüldüğü, her mevsimde de kuraklık olaylarının oluşabildiği bir Akdeniz Havzası ülkesidir (Türkeş, 2012). Türkiye yazı kurak subtropikal Akdeniz iklim kuşağında yer almaktadır (Türkeş, 2017). Yani ülkemiz iklim sınıflandırmasında yarı-kurak/yarı nemli orta enlem bölgesindedir. Aynı bölgede yer alan birçok ülke gibi ülkemizde, bazı

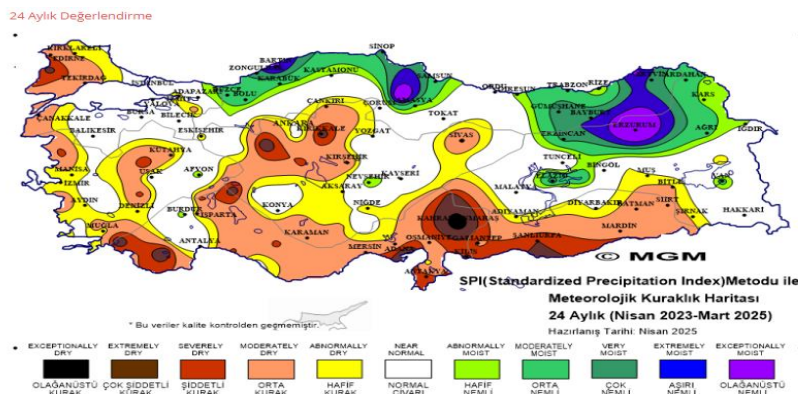
dönemlerde daha kurak iklim koşulları görülürken bazı dönemlerde de daha nemli iklim koşulları görülebilmektedir (Turan, 2018). Erinç Kuraklık İndisi şeklinde de ele alınan Erinç Yağış Etkinlik İndisine göre Türkiye'nin %25'inden fazlası, Güneydoğu ve İç Anadolu kurak ve yarı-kurak iklim tipine sahiptir. Dünya genelinde en fazla kullanılan bir diğer iklim sınıflandırması Köppen-Geiger sınıflandırmasına göre de Türkiye'nin %18'inde kurak iklim tipinin görüldüğü ortaya konmuştur. Bu veriler ışığında ise Türkiye'de kurak ve yarı-kurak iklimlerin önemli bir alan kapladığı söylenebilmektedir (Öztürk ve Ünlü, 2022).

İklim değişikliği senaryolarına göre Akdeniz Bölgesi'nde 21.yy'da kuraklığın hem şiddetinin hem de sıklığının artış göstereceği ve bundan dolayı da kuraklığın Akdeniz Bölgesi'nde daha geniş alanlara yayılacağı varsayılmaktadır (Öztürk ve Ünlü, 2022). Ayrıca Akdeniz ikliminin uzun süreli kuraklığının yanında kış aylarında yağış miktarlarında azalmaların olacağı öngörülmektedir. Bu da Türkiye için geliştirilmiş iklim modellerine göre beklenen en ciddi sorunun "su" sorunu olduğunu doğrulamaktadır (Çakmak ve Gökalp, 2013). Dolayısıyla kurak ve yarı-kurak bölgeler olan Güneydoğu ve İç Anadolu Bölgeleri ile yarı-nemli Ege ve Akdeniz Bölgeleri su kaynakları bakımından olumsuzluklar yaşaması muhtemeldir (Öztürk, 2002).

Türkiye'nin 2023-2025 dönemindeki meteorolojik kuraklık haritası (Şekil 6.2) incelendiğinde Türkiye'de şiddetli kuraklıkların Akdeniz, İç Anadolu'nun bir kısmı, Orta Karadeniz, Güneydoğu, Doğu Anadolu, Trakya yöresi ve Biga Yarımadası çevresinde yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu kuraklığın en fazla hissedildiği bölgedir. Bunun aksine Türkiye'nin en yağışlı yeri olan Rize ve çevresinde ise kuraklık koşullarına rastlanılmamaktadır (Akbaş, 2015).

Şekil 6.2

Türkiye'nin 2023-2025 dönemindeki meteorolojik kuraklık haritası



2.7 Kuraklık Afetine Karşı Su Yönetimi

Küresel ısınmaya bağlı küresel iklim değişikliği nedeniyle su kaynaklarının ciddi derecede azalması ekolojik bozulmalara neden olmaktadır. Bu bozulmalar kapsamında da bazı bölgelerdeki nem miktarında ve yağış oranlarında gözle görülebilir dengesizlikler meydana gelmektedir. Meydana gelen dengesizliklerin sürekliliği ise kuraklık afetini ortaya çıkartmaktadır (Partigöç ve Soğancı, 2019). Ortaya çıkan kuraklık afetinin gitgide yayılış göstermesi de su kaynaklarının paylaşımında ve yönetiminde daha dengeli olunması gerektiğini ifade etmektedir (Çakmak ve Gökalp, 2013).

Kuraklık yönetiminde iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi kuraklık afeti meydana geldikten sonra yapılan çalışmaları içeren kriz (reaktif) yönetimi yaklaşımıdır. İkincisi de kuraklık afeti yavaş gelişim gösteren kronik bir doğal afet olduğu için daha kuraklık afeti gerçekleşmeden yapılan çalışmaları ve önlemleri içeren risk (proaktif) yönetimidir (Mengü vd., 2011).

2.7.1 Kriz (reaktif) yönetimi

Kuraklık doğal afetine karşı toplumlar gerçekçi bir bakış açısına ve bilince sahip değillerdir. Bundan dolayı kriz ortaya çıktığı zaman harekete geçilip zararların en aza indirgenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu şekilde sürdürülen sisteme de kriz yönetimi denilmektedir (Mengü vd., 2011).

Kuraklık ortaya çıkarak çeşitli yaşam ve üretim süreçlerini olumsuz bir şekilde etkilemeye başladığında ilk yürütülen çalışmalar gölet ve baraj gibi yeni fiziksel yatırımların programlara alınmasıdır. Bu bağlamda yer üstü su kaynaklarında depolanacak olan su miktarını arttırmak ve yer altı su kaynaklarından faydalanmak için de yeni kuyular açmak amaçlanmaktadır. Oysaki havzalarda bulunan yer üstü ve yer altı su kaynakları sınırlıdır. Ayrıca ekolojik nedenlerle bir havzada bulunan su kaynaklarının tamamını kullanmak da mümkün değildir. Öte yandan havza su kaynaklarının kullanımında sınıra gelinmişse eğer bu durumda havzalararası su transferi yapılabilmektedir. Havzalararası su transferi, su sorunu olmayan bir bölgeden su sorunu olan bir bölgeye büyük miktardaki suyun fazlaca masraflarla taşınması olayıdır. Son zamanlarda su sorunu yaşayan bölgelerin bu sorununu çözüme kavuşturmada bir diğer yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut su kaynaklarına ek olarak yeni kaynaklar yaratılarak su kaynaklarının artırılmasını içeren başka bir yöntem de deniz sularının ve diğer tuzlu suların arıtılarak (desalinizasyon) tatlı suyun sağlanmasıdır. Hem havzalararası su transferi hem de tuzlu suların arıtılmasıyla tatlı su elde edilmesi yöntemi, özenli bir şekilde fayda-masraf analizlerinin

yapılmasını gerektiren çok pahalı ve ciddi çevresel sorunlar oluşturabilecek yöntemlerdir. Kriz yönetimi ana başlığı altında yapılan öteki yöntem ise bulut tohumlama ile yağmur bulutlarından oluşan yağışı arttırmaktadır. Bu yöntemin etkililik derecesi değerlendirilirken sıcaklık, bulut tipi, nem içeriği ve damlacık büyüklüğünün dağılımı gibi etkenler dikkate alınmalıdır. Doğru ve uygun koşullar sağlandığında yapılan bulut tohumlama yöntemiyle yağış miktarında %5-20 arasında bir artış gözlenmektedir. Yüzyıllardır dünyanın kurak bölgelerinde içme-kullanma ve sulama suyunun arttırılması için başvurulmuş başka bir yöntem de su hasadı yöntemidir. Yağış sularından en yüksek fayda sağlayacak bir plan geliştirmeyi içeren su hasadı yöntemi; yağmur sularının ve yüzey akışa geçen suların toplanıp biriktirilmesi, hayvansal ve bitkisel üretim ile evsel tüketim için gerekli olan suyun temin edilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu yöntemin temel amacı ise yer üstü ve yer altı su kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda ya da geliştirilme seçeneğinin ekonomik bandına takıldığı alanlarda güvenilir su temini edilmesini sağlamaktadır (Mengü vd., 2011).

2.7.2 Risk (proaktif) yönetimi

Risk yöntemi; uzun dönemli kuraklığa karşı hazırlık politikaları ile eylem planlarının oluşturulmasını, kuraklık gözlemlene merkezlerinin ve ağlarının yapılmasını, talep yöntemi ile suyun bilinçli ve etkin kullanımını içeren yöntemlerin uygulanmasını kapsamaktadır. Kuraklık yönetim planı ise olası kuraklık riskleriyle karşılaşıldığında doğacak olan zararlar ile su sorununun en aza indirgenmesine ve en kısa zamanda kuraklığın çözümlenmesine yönelik hazırlanmış uygulamalı yönetsel bir plandır. Bu plan, zararları azaltmayı ve hazırlık sürecinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamakta, erken uyarı ve bütünleşik izleme sistemleriyle erken uyarıyı güçlendirmektedir. Öte yandan kuraklık afetine karşı mücadele stratejileri yapmak, kuraklık koşullarının oluşup oluşmadığını belirlemek, kuraklığın ne kadar süre içerisinde devam edebileceğini ve hangi seviyede neler yapılması gerektiğini saptamak için objektif önlemler ortaya koymaktadır. Bu plan kuraklığın gözlemlenmesi- uyarılması- alarmı olmak üzere sırasıyla üç aşamadan oluşmaktadır (Mengü vd., 2011).

Kuraklık afeti ve su sorunu kapsamında alınabilecek en önemli önlemler, su kaynaklarının bilinçli ve etkin kullanılması esasına dayanan “talep yönetimi” ana başlığı altında toplanan yöntemlerdir. Talep yönetimi, su tasarrufu ve su kullanım randımanlarının yükseltilmesini içeren uygulamalardır. Su tasarrufuna yönelik uygulamalar çoğunlukla kentsel içme kullanma suyu sistemlerinde verimli olmaktadır. Su kullanım randımanlarını yükseltme uygulamaları ise birim sudan elde edilen ürünü arttırmayı amaçlayarak daha çok sanayi ve tarım sektöründe

olumlu sonuçlar sağlamaktadır. “Talep yönetimi” ana başlığı altında toplanan yöntemler aşağıda verilmiştir (Mengü vd., 2011).

2.7.2.1 Havza temelli entegre su kaynakları yöntemi

Entegre su kaynakları yönetimi; endüstriyel, kentsel ve tarımsal kullanımının yanında ekolojik dengelerin de içine alındığı akılcı bir sürdürülebilir planlama ve karar alma süreçlerini kapsamaktadır. Bu süreç kapsamında; planlanmış su kaynakları projelerinin uzun vadede yönlendirilmesi ve değerlendirilmesi, var olan su kaynaklarının verimli bir şekilde işletilmesi ve suyun meydana getirebileceği zararların azaltılmasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir (Mengü vd., 2011).

Su kaynakları yönetimi bir entegrasyonu gerektirmektedir. Entegre yönetim ise çevresel süreklilik, sektörel koordinasyon, kurumsal düzenlemeler, halk katılımı, finansman unsurları ile beraber ele alınmaktadır. Dolayısıyla entegre yönetim ile su kaynaklarının ülkedeki ekonomik ve sosyal kalkınma etkilerinin koordineli bir biçimde işleyiş göstermesi hedeflenmektedir.

2.7.2.2 Optimum sulama programlarının uygulanması yöntemi

Tarımsal suların daha etkili bir şekilde kullanılabilmesi için sulamaların bir program dâhilinde yapılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda sulama birlik ve kooperatiflerinin gerçek işletim programları uygulayarak su dağıtımını gerçekleştirmesiyle su daha etkin kullanılabilir. Ayrıca mevcut teknolojik bilgiler kapsamında suyun daha etkin kullanımı ile randımanların yükseltilmesi su kullanımını tarımda %10-15, kentsel dağıtım sistemlerinde %30 ve endüstride %40-60 oranında azaltabilmektedir (Mengü vd., 2011).

2.7.2.3 Su dağıtım sistemlerinin modernizasyonu ve tarımda etkin su kullanımı yöntemi

Tüm sektörlerde su sorununu en aza indirmek özellikle yer altı sularının yasal ve bilinçli kullanımını sağlamak etkin su kullanımının temel ilkesini oluşturmaktadır. Bu ilke kapsamında sulama ve kentsel su dağıtım sistemlerinin modernize edilmesi ve su kaynak yetersizliklerini en düşük seviyede tutabilecek su dağıtım programlarının harekete geçirilmesi gerekmektedir (Mengü vd., 2011).

Su kaynaklarının en büyük kısmı sulama amacıyla tarımda kullanıldığı unutulmamalıdır. Bu sulamalarda yüzey sulama yöntemleri yerine damla sulama ve yağmurlama yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir. Çünkü bu yöntemlerle belirli bir oranda su tasarrufu sağlanmaktadır. Dolayısıyla suyun etkin kullanıldığı basınçlı sulama yöntemleri gibi sulama

teknolojilerinin geniş yelpazelere ulaştırılması neticesinde ciddi miktarda su tasarrufu elde edilmesiyle bu yöntem kuraklık yönetiminde önemli bir paya sahiptir. Ancak tarımda yeni sulama teknolojilerinin kullanımı hep başarıyla sonuçlanmamıştır. Bu yüzden basınçlı sulama sistemlerinden en yüksek düzeyde faydanın sağlanabilmesi ve sistemlerin devamlılığının oluşturulabilmesi için teknoloji kullanımında kapasite geliştirme çalışmalarının yapılması önemlidir (Mengü vd., 2011).

2.7.2.4 Marjinal nitelikli suların kullanımı yöntemi

Marjinal nitelikli sular; atık sular, drenaj-tuzlu-sodyumlu yer altı suları şeklinde ele alınabilmektedir. Arıtılmış atık suların sulamada tekrardan kullanılması hem ek bir su kaynağı yaratmakta hem de tatlı su kaynaklarının katma değeri daha yüksek endüstriyel ve kentsel kullanıma ayrılmasını sağlamaktadır. Su sorunu yaşanan bölgelerde endüstriyel ve evsel atıklar su kullanımı esnasında çok yüksek bir kaliteye gereksinim duymayan mera, çayır, yeşil alanlar ve tarım alanlarında kullanılabilmektedir. Fakat atık su kullanımının özellikle sağlığı etkileyebilecek boyutundaki ve halk tercihindeki taşıdığı riskler sorun teşkil etmektedir. Bu riskleri azaltabilmek için ise uygun bitkinin, sulama yönteminin ve toprak bünyesinin seçilmesi gerekmektedir. Ayrıca üreticinin eğitilmesi de son derece önem taşımaktadır. Bu gibi gerekli önlemler alındığı takdirde de atık sularının sulama amaçlı kullanılmasında hiçbir engel bulunmamaktadır (Mengü vd., 2011).

2.7.2.5 Uyum yöntemi

Küresel ısınmaya bağlı küresel iklim değişikliği nedeniyle kuraklık afeti meydana gelmektedir. Yani daha sıcak bir iklimle karşı karşıya kalınmaktadır/kalınacaktır. Bu bağlamda da yeni iklim koşullarına uyum sağlayabilme becerisi gelecek yıllarda daha büyük öneme sahip olacaktır (Mengü vd., 2011).

Sulama, iklimsel farklılık ve değişimlerde uyum mekanizması oluşturmada önemli bir paya sahiptir. Dolayısıyla yeni sulama alt yapı yatırımlarının artış göstermesi, bu yeni yatırımların da suyun daha bilinçli paylaştırıldığı ve kayıpların en az seviyede olduğu düşük ve yüksek basınçlı borulu su dağıtım şebekelerinde yapılması gerekmektedir. Var olan açık kanallı sulama şebekelerinin, şartlar doğrultusunda borulu şebekelere dönüştürülmesi hızlandırılmalıdır. Borulu su sistemlerinden başka su tasarrufu sağlamaya yönelik yağmurlama ve damla sulama yöntemlerinin yaygınlaştırılmasıyla sulamada otomasyon yapılabilir. Böylece %10 oranlarında su tasarrufu sağlanabilmektedir. Ayrıca tarımsal sulamada daha inovatif/yaratıcı yöntemlerin ortaya koyulması beklenmektedir (Mengü vd., 2011).

2.8 Sosyal Bilgiler Dersi ve Kuraklık

Kuraklığı önleme çabaları için sunulan argümanların bir bölümü politik ve yapısal alanlara yöneliktir. Diğer bir bölümü ise sosyal alanlara yönelip olup insanı merkeze almaktadır. Bu bağlamda çevre sorunlarının bütünündeki gibi kuraklığın çözümünde de en kalıcı ve etkili yolun eğitim olduğunu söylemek mümkündür. Bu eğitim kapsamında çevre ve su eğitiminin tüm bireylere hitap etmesi gerekmektedir. Oysaki Türkiye’deki son yıllara bakıldığında su eğitimi faaliyetlerinde bir ilerleme kaydedilmesine karşın bu konudaki pek çok çalışma çoğunlukla ilköğretim düzeyinde gerçekleştirilmektedir. Fakat su eğitimi faaliyetlerinde ve suya dayalı çevre problemlerinin çözümünde yetişkinlerinde önemli bir rolünün olduğu söylenebilir. Ayrıca su duyarlılığı ve farkındalığı eğitimine bireylerde henüz kalıplaşmamış yargıların ve alışkanlıkların oluşmadığı okulöncesinde başlanması vurgulanmaktadır. Bu şekildeki bir politika dâhilinde kalıcı ve istendik davranışların yaşam boyu sürmesi muhtemeldir. Çünkü yaşam tarzı/biçimi haline gelen kalıcı davranışlar ancak erken yaşlarda verilen eğitimlerle oluşabilmektedir. Dünya genelinde su ile ilgili eğitimlere bakıldığında ise bu eğitimlerin ABD ve pek çok Avrupa ülkesinde örgün eğitim kapsamında başladığı görülmektedir. Başlanan bu eğitimler genel anlamda su yönetim politikalarını şekillendirmek, suyu tanıyan, doğru ve etkili kullanan, koruyan bireyler yetiştirme amacı gütmektedir (Kaya, 2024).

Dirençli bir toplum yaratmada kuraklık özelinde afetlere karşı bilinç (Kaya, 2024) ve farkındalığın tüm bireylere kazandırılabilmesi ve sosyal uyumun sağlanabilmesi için eğitim ve onun temel ögesi olan öğrenmeye ciddi görevler düşmektedir. Öğrenme, gelecekte yaşanabilecek problemleri öngörme ve o problemlerle başa çıkmada bireysel kapasitenin önemli bir parçasıdır. Ayrıca öğrenme birikmiş deneyimleri de içerisinde barındırmaktadır. Bu da toplumların değişime hazırlanması, dayanıklılık oluşturmaları ve beklenmedik olaylarla başa çıkabilmesi için sosyal bellek üretmesini sağlamaktadır. Böylece sosyal ağlar bir toplumdaki üretkenliği arttırmaktadır. Dolayısıyla bu güçlü ağlar topluluk duygusu şeklinde ele alınan sosyal uyumu yoğunlaştırmaktadır (Kundak, 2017). Bu da kuraklık özelinde afetlere karşı dirençliliğin, toplumsal bozulmalara rağmen yeni koşullara uyum sağlama kapasitesinin eğitim ve öğrenme işlevini karşılamaktadır. Bu eğitim ve öğrenme işlevini ilköğretim düzeyinde karşılayan ders ise Sosyal Bilgiler dersi. Çünkü Sosyal Bilgiler adı üstünde “sosyal” kavramından türetilen sosyalleşmenin odağında sosyal uyum ve sosyal bağlamı temele almaktadır. Birey ve toplumun davranış biçimlerinin Sosyal Bilgiler dersinde “sosyal bağlam” etrafında değerlendirilmesini amaç edinmektedir (Kaya, 2024). Kuraklığa yönelik nasıl önlem

alınması gerektiği, yaratacağı sonuçlar ve bu sonuçların insan davranışlarına ve topluma etkisi sosyal bağlam çerçevesinde Sosyal Bilgilerin konusunu oluşturmaktadır. Yani sosyal bağlamda kuraklık, kuraklığın insan davranışlarına ve topluma olan etkisinin yansımasıdır. Kuraklık nedeniyle meydana gelen açlık, kıtlık ve göçler insanın sosyal yaşamını etkilemektedir. Tarihsel süreçler incelendiğinde kuraklığın göç dalgalanmalarına neden olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; 1789 Fransız Devrimi, 1917 Bolşevik Devrimi ya da M.Ö 375 yılında Türklerin ana yurdu Orta Asya'dan göç etmelerinin temel nedenlerinde biri kuraklık ve kuraklığın getirdiği açlık/kıtlıktır (Kadıoğlu, 2008). Böylece kuraklık ve beraberinde getirdiği sorunlar ekonomik ilişkilerin bozulmasına, insanların hastalanmasına ve ölmesine neden olmuş buna karşın toplumsal huzursuzlukların meydana gelmesi de gecikmemiştir. İnsanlar da mecburen çözümü göç etmekte bulmuşlardır. Hiç şüphesiz kuraklık ve ardından yaşanan yiyecek kaygısı kuraklığa bağlı göçlerin oluşmasında önemlidir (Bilik, 2023). Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretimi kapsamında bu konu çok boyutlu bir şekilde ele alınmalıdır. Gerek sınıf içi etkinlikler gerekse sınıf ve okul dışı etkinliklerle kuraklık sorunu ve beraberinde getireceği toplumsal yansımalar (göç, açlık, kıtlık) değerlendirilmeli ve bu değerlendirmeler beceriye dönüştürülerek kuraklığın çözümüne yönelik sosyal davranışlar kazandırılmalıdır. Bu anlamda kuraklığa ilişkin bilinç ve farkındalık kazandırmada hem bilgi ve beceri yönünden hem de sosyal yaşamdaki rolünden dolayı Sosyal Bilgiler dersi önemli bir konuma sahiptir.

Sosyal Bilgiler dersinin iki amacının olduğu söyleyebilir. Bunlardan birincisi toplum bilgisini kapsayan sosyalleşme ikincisi de vatandaşlık yeterliliğinin sağlanmasıdır (Kaya, 2024). Vatandaşlık yeterliliğinin sağlanmasında da Sosyal Bilgiler dersi özelinde “siyasal sosyalleşmeye” vurgu yapılmaktadır. Siyasal sosyalleşme kavramı; birey, aile, toplumsal çevre ve kitle iletişim araçlarıyla siyasal davranışları, siyasal katılımı ve vatandaşlık bilgisini öğrenmeyi ifade etmektedir. Yani birey bu süreçte yaşadığı toplumun siyasal değerlerini öğrenerek bu değerlere karşı uyum sağlamaya çalışmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi de siyasal sosyalleşme sürecinin kazandırılması/öğretilmesi konusunda önemli bir konuma sahiptir (Baltacı ve Uysal, 2012). İlk amaç olan toplum bilgisini kapsayan sosyalleşme ise toplumsal yaşamın gereksinimlerini ve esaslarını öğretirken toplumsal yaşamı kolaylaştırmanın ve topluma uyum sağlayan bireyler yetiştirmenin altını çizmektedir (Bayram, 2020). İki sosyalleşme amacı birleştirilip kuraklık afeti ele alındığında, küresel sorunlara karşı toplumlardaki uyum kapasitesi gözetilerek çevreye ve küresel sorunlara duyarlı vatandaş yetiştirebilme amacı kapsamında dirençli toplum yaratmada Sosyal Bilgiler dersi kaçınılmazdır.

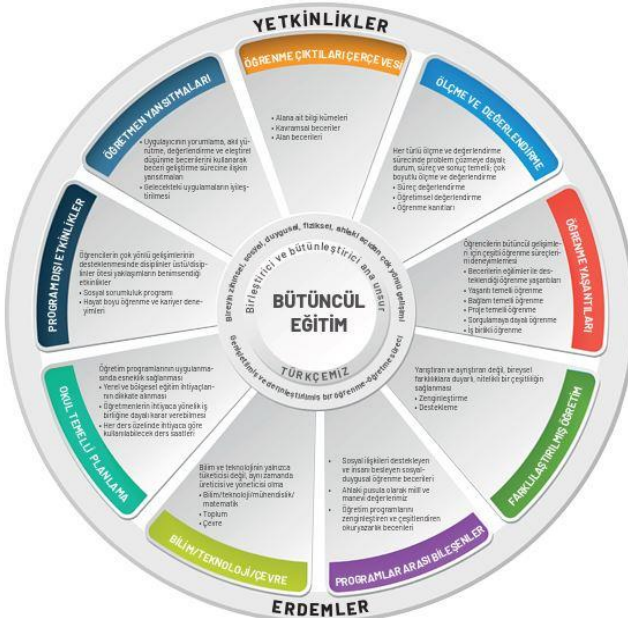
2.9 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamı

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2023 yılı itibariyle hazırlanmaya başlanmış ve 2024 yılında Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onay verilerek resmi bir şekilde uygulamaya konulmuştur (Yıldırım ve Çalışkan, 2024). 2024-2025 eğitim-öğretim yılında okulöncesi, 1. sınıf, 5. sınıf ve 9. sınıfların öğretim programında ve ders kitaplarında model çerçevesinde köklü değişikliğe gidilmiştir. Daha sonra ise kademeli bir biçimde eğitim hayatına geçirileceği açıklanmıştır. TYMM genel yapısı itibariyle yapılandırmacı ve bütüncül eğitim yaklaşımını temele almaktadır (Karataş, 2024).

Zamanın büyük bir kısmını okulda geçiren öğrencilerin bütüncül gelişimi modelin kuramsal temelini oluşturmaktadır. Çünkü okullar yalnızca bir öğrenme mekânı olmamakla birlikte sosyalleşme, korunma ve sosyal duygusal gelişim imkânları da sağlayarak bireyin bilişsel, duygusal ve psikomotor gelişimlerini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektedir (Yıldırım ve Çalışkan, 2024). Dolayısıyla TYMM yetkin ve erdemli insana ulaşma hedefi kapsamında tüm bileşenlerin sistematik bir bütünlük çerçevesinde ele alındığı eğitim modelidir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2025).

Şekil 7.2

Bütüncül Eğitim Anlayışını Temele Alan TYMM



Kaynak: (MEB, 2025)

Şekil 7.2 incelendiğinde bütüncül eğitim anlayışını temele alan TYMM'nin tüm bileşenlerinin bir arada verildiği görülmektedir. Öğrenme çıktıları TYMM'nin getirdiği yeni bir

kavram olup kazanım kavramının yerini almıştır. Kazanımın daha çok davranışçı kuramı yansıttığı kanısı doğrultusunda kavram değişikliğine gidiliği söylenebilmektedir (Yıldırım ve Çalışkan, 2024). Programlar arası bileşenler; sosyal-duygusal öğrenme becerileri, erdem – değer – eylem çerçevesi ve okuryazarlık becerileri olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır (MEB, 2025). Sosyal-duygusal öğrenme becerileri, bireylerin hem kendisi hem de çevresiyle sağlıklı bir etkileşim kurarak, duygu kontrolünü sağlayarak ve empati yaparak olumlu bir benlik geliştirebilmesi için gereken becerilerdir. Erdem – Değer – Eylem çerçevesi, eylemlerden değerlere, değerlerden erdemli insana, erdem insandan da “yaşanabilir çevrede huzurlu insana” ve “huzurlu aile ve topluma” ulaşma amacı gütmektedir. Okuryazarlık becerileri ise bireylerin karmaşık olan sistemleri görebilmesi ve bu sistemler arasındaki ilişkileri çözümleyebilmesidir (Turan vd., 2025). Farklılaştırılmış öğretim; bireylerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları doğrultusunda bireysel farklılıklar gözetilerek oluşturulmuş bir yaklaşımdır. Zenginleştirme ve destekleme olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Zenginleştirme akranlarına göre daha ileri düzeydeki öğrenciler için verilen etkinlikler olup destekleme ise daha fazla tekrara ihtiyaç duyan öğrencilere sunulması gereken etkinlikleri kapsamaktadır (MEB, 2025). TYMM’de öğrenme kanıtları olarak adlandırılan ölçme ve değerlendirme öğretimin bir parçası ve öğretimi tamamlayan bir süreç şeklinde ele alınmaktadır (Turan vd., 2025). Okul temelli planlama, zümre öğretmen kurulu tarafından gerçekleştirilen ve öğretim programlarının uygulanmasında esneklik sağlanmasını amaçlayan bir uygulamadır. Program dışı etkinlikler hayat boyu öğrenme ve sosyal sorumluluk programı şeklinde iki alt başlık çerçevesinde sunulmuştur. Öğretmen yansıtmaları ise öğretmenlerin geri bildirim vermesini amaçlayan ve bu şekilde sahadaki eleştirileri kabul gören bir sistemdir (MEB, 2025). Böylece devamlı bir değerlendirme ve bu değerlendirmeye bağlı iyileştirme süreçleri yani bir sirkülasyon bulunmaktadır. Bu da modelin etkinliğini arttırmak için önem teşkil etmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli genel hatlarıyla ele alındığında öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı, problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, öğrencilerin bireysel farklılıkları gözetilerek potansiyellerini en üst düzeye ulaşması, teknoloji ve çağa uyum sağlama ve sosyal duygusal gelişimleri üzerinde durmaktadır. Fakat modelin uygulamasında birtakım zorluklarla karşılaşılabilir. Yetersiz altyapı ve kaynak eksiliği, öğretmenlerin değişime direnç göstererek uyum sağlamakta güçlük çekmeleri, bu yeni model için eğitim ve desteğe ihtiyaç duymaları zorluklar arasında yer almaktadır (Ülçay, 2024).

2.10 İlgili Çalışmalar

Gedik (2018) tarafından hazırlanan “ Sosyal Bilgiler Dersinde (Sosyobilimsel Bir Konu Olarak) Küresel Isınma Hakkında Öğrenci Görüşleri” adlı yüksek lisans tez çalışmasında 2013-2014 eğitim-öğretim yılı Yozgat ilinin Sorgun ilçesindeki 16 devlet okulunda öğrenimine devam eden ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin küresel ısınma konusuna ilişkin görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında karma yöntem kullanılmıştır.

Demir (2019) tarafından hazırlanan “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ve Ders Kitaplarında İklim Değişikliği” adlı yüksek lisans tez çalışmasında 2018 SBDÖP’de ve 4., 5., 6., 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında iklim değişikliği konusunun (iklim değişikliği, iklim, çevre ve insan etkileri) nasıl ele alındığını incelemek amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda öğretim programında iklim değişikliği konusuna yer verilmediği fakat 7. sınıf bölümünde dolaylı olarak yer verildiğine ulaşılmıştır. Ders kitaplarında ise sadece 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında konuya ilişkin bilgilerin yer aldığı görülmüştür.

Budak (2021) tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel İklim Değişikliği Hakkındaki Pedagojik Alan Bilgilerinin Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tez çalışmasında 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde iki kıdemli ve iki göreve yeni başlamış olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin küresel iklim değişikliği konusundaki pedagojik alan bilgilerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine başvurulmuştur. Veriler; yarı-yapılandırılmış görüşme, konu alan bilgisi testi ve ders planlarıyla toplanarak betimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin konuya ilişkin kavram yanlışları olduğu ortaya konmuş ve en zorlandıkları konunun ise sera etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Karaca (2022) tarafında hazırlanan “Afet Konularının Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansımaları” adlı yüksek lisans tezinde afet konularının 5,6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ve 2018 SBDÖP’ye yansımalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda öğretim programında ve ders kitaplarında konuya ilişkin ciddi boyutta eksikliklerin olduğuna ulaşılmıştır.

Genç (2023) tarafından hazırlanan “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İlgili Kazanım, Değer Ve Becerileri Bakımından Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında iklim değişikliği konusunun 2022-2023 SBDÖP’de farkındalık oluşturmaya ve bu konunun BMİDÇS

kapsamında kazanım, beceri ve değerlerin öğretim programı içerisinde entegre edilip edilmediğinin ediliyor ise ne düzeyde edildiğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yıldırım (2023) tarafından hazırlanan “2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Ve Güncel Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çevre Eğitimi Konularının İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında 2018 SBDÖP’de ve 2021-2022 eğitim-öğretim yılı kapsamında okutulan 4, 5, 6, 7. sınıf ders kitaplarında çevre eğitimi ve konularının ne şekilde ele alındığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine başvurulmuştur. Araştırma sonucunda tüm sınıf düzeylerindeki ders kitaplarının çevre eğitimi konusuna ilişkin yeterli bilgi ve görsele sahip olunmadığına ulaşılmıştır.

Kara (2024) tarafından yazılan “Sosyal Bilgiler Eğitiminde Ortaokul Öğrencilerinin İklim Değişikliğine Yönelik Algılarının Dijital Ortamda Afet Filmleri Örneği İle İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Mustafa Kemal Ortaokulu’nda eğitim-öğrenim gören 7. sınıf öğrencilerinin küresel iklim değişikliğine yönelik algılarının film, belgesel ve animasyonlarla incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonucunda izletilen filmlerin konuya ilişkin algı arttırmaya etkili olduğuna ulaşılmıştır.

Kocakır (2024) tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları Ve Ders Kitaplarının (1968-2022) Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında 1968, 1990, 1998, 2005 ve 2018 yıllarına ait SBDÖP’ler ve bu programlar kapsamında hazırlanan 5 farklı Sosyal Bilgiler ders kitaplarının çevre eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Betimsel ve içerik analizlerine başvurulmuştur. Analizler sonucunda çevre eğitimine yer verildiği ortaya konmuştur.

Erdoğan (2025) tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Ve Ders Kitaplarında Afetler Ve Afet Eğitimi” adlı yüksek lisans çalışmasında 2023 SBDÖP’de, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) kapsamında hazırlanan 2024 SBDÖP’de ve 4. ,5. ,6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında afet ve afet eğitiminin nasıl ele alındığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında nitel araştırma yöntemi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Analizler sonucunda afet türleri, afet sırasında ve sonrasında alınması gereken önlemlere yer verildiğine fakat afet eğitiminin pratik boyutuna yönelik uygulamaların ve etkinliklerin eksikliğine ulaşılmıştır.

3 YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile desenlenmiştir. Nitel araştırma; görüşme, gözlem, doküman analizi gibi nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı, oluşan olayların ve algıların doğal bir ortamda bütüncül ve gerçekçi taraflarıyla ortaya konulduğu ve nitel bir sürecin izlendiği araştırma modelidir (Akpınar ve Kaymakcı, 2012). Doküman incelemesi, hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılan görsel ve yazılı materyallerin bir araya getirilerek çözümlenmesidir (Sezer vd., 2019). Dokümanlar, görüşme ya da gözlem yapılmadan ihtiyaç olan verileri araştırmacıya sunan bilgi kaynaklarıdır (Demir ve Atasoy, 2018). Dokümanların görsel materyallerini; filmler, giysiler, resimler vb. oluştururken yazılı materyalleri; dergiler, kitaplar, makaleler, tezler, hikâyeler vb. oluşturmaktadır (Sezer vd., 2019). Yapılan bu araştırmada da 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ve Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kuraklık ve ilişkili konulara nasıl yer verildiğine bakılacağından dolayı doküman incelemesi deseni kullanılmıştır.

3.2 Verilerin Toplanması

Bu araştırmada incelenen veri kaynakları, 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 2024-2025 eğitim-öğretim yıllarında ortaokul düzeyinde okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları olarak belirlenmiştir. 2024 SBDÖP'ye ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına (1-2) T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi internet sayfasından Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli başlığından ulaşılırken 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına EBA'nın resmi internet sayfası üzerinden ulaşılmıştır. Veri kaynaklarının ayrıntılarına aşağıda yer verilmiştir:

-Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı,

- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 17.07.2024 tarih ve 110460159 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen Sosyal Bilgiler 5. sınıf (1-2) kitapları,

- Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 17.08.2023 tarih ve 35 sayılı kararı ile 2024-2025 eğitim-öğretim yılından itibaren beş yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı,

- Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 02.06.2023 ve 29 sayılı kurul(ekli listenin 60. sırasında) kararı ile 2024-2025 öğretim yılından itibaren beş yıl süre ile

ders kitabı olarak kabul edilen 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı baz alınarak veriler toplanmıştır.

Araştırma kapsamında 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kuraklık ve ilişkili ögelere nasıl yer verildiği incelenirken 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının konuya ilişkin kazanımları ele alınmıştır. Çünkü 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre değil 2023 yılında revize edilen SBDÖP'ye göre hazırlanmıştır.

3.3 Verilerin Analizi

Bu araştırmada betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen temalar doğrultusunda sınıflandırılması, sınıflandırılan verilere yönelik bulguların özetlenmesi, özetlerin ise araştırmacının öznel birikimi kapsamında yorumlanmasıdır (Baltacı, 2019). Yapılan araştırmada kuraklık temasının 2024 SBDÖP ve ortaokul düzeyinde okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında doğrudan ya da dolaylı olarak hangi ögelere yer verildiğine bakılmıştır. Kuraklık veya kuraklıktan türetilen bir öge içerikte yer alıyorsa doğrudan, “su, susuzluk, doğal afet, küresel ısınma, küresel iklim değişikliği” gibi kuraklığı çağrıştıran ögeler ise dolaylı olarak ele alınarak sınıflandırılmıştır. Daha sonra araştırmanın amaçları doğrultusunda bulgular ortaya konmuş ve yorumlanmıştır.

3.4 İnanırcılık

Araştırma kapsamında kullanılan veri kaynaklarının hepsine kurumların resmi internet sayfalarından ulaşılmış ve orijinallikleri doğrulanmıştır. Ayrıca bulgular ve yorumlar bölümünde yorum yapılırken yorum yapılan dokümanların doğrudan alıntılarına yer verilerek araştırmanın güvenilirliği sağlanmıştır.

4 BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde betimsel analiz sonucunda oluşan bulgulara ve bu bulgularla ilgili yorumlara yer verilmiştir. Bulgular araştırmada belirtilen amaçlar temel alınarak dört (4) ana başlık altında sunulmuştur.

4.1 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklık Ögelerine İlişkin Bulgular

Tablo 2.4

Öğretim Programında Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Yaklaşımı Başlığı Altında Kuraklığa İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Yaklaşımı

İçerikte bireyin hem kendi hayatı hem de yaşadığı çevre ve toplum ile ilişkisini geçmişten günümüze değişim ve süreklilik bağlamında ele alan bir yapı oluşturulmuştur.

Kaynak: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı[SBDÖP], 2024, s.4.

Tablo 2.4 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Yaklaşımı başlığı altında kuraklığa ilişkin dolaylı olarak Sosyal Bilgiler ders içeriğinin “çevre” ögesinin “toplum ile ilişkisinin değişim ve süreklilik” bağlamında ele alındığı görülmektedir.

Tablo 3.4

Öğretim Programında Sosyal Bilgiler Dersinin Özel Amaçları Başlığı Altında Kuraklığa İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler Dersinin Özel Amaçları

- 1- Yaşadığı çevrenin ve ülkemizin doğal çevre özelliklerini tanımaları, doğa ve insan arasındaki etkileşimi çözümlemeleri ve doğal kaynakları koruma sorumluluğuna sahip olmaları,
- 2- Sürdürülebilir bir yaşam için yerelden küresele insanın doğal ve beşerî çevre etkileşimini sorgulamaları,
- 3- Ülkemizde afetlerin etkilerinin azaltılması konusunda yapılması gerekenlere ilişkin öngöründe bulunmaları,
- 4- Ülkemizin bölgesel ve küresel sorunların çözümünde üstlendiği rolün önemini yorumlamaları,
- 5- Sosyal bilimlere ilişkin metodolojik bilgiye sahip bireyler olarak toplumsal sorunlara ilişkin strateji ve çözüm üretmeleri,
- 6- Toplumsal sorunlara yönelik sosyal bilimlerin araştırma ve inceleme yöntemlerini kullanarak fikir ve çözüm üretmeleri,

Kaynak: SBDÖP, 2024, s. 4-5.

Tablo 3.4 incelendiğinde ve tabloda verilen ilk özel amaca bakıldığında kuraklığa ilişkin dolaylı olarak “doğal çevre” ve “doğal kaynak” ögelerine yer verildiği görülmektedir. İkinci

özel amaca bakıldığında kuraklığa ilişkin dolaylı olarak “doğal ve beşeri çevre” ögelerinin sürdürülebilir yaşam teması kapsamında ele alındığı söylenebilmektedir. Üçüncü özel amaca bakıldığında genel ifade ile “afet” ögesine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla kuraklık da afet şeklinde tanımlandığı için yine bu özel amacın kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirildiği söylenebilmektedir. Dördüncü özel amaçta “bölgesel ve küresel sorunlar” ögesi kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilidir. Son olarak beşinci ve altıncı özel amaçlara bakılıp ikisi birlikte değerlendirildiğinde ise kuraklığa ilişkin dolaylı olarak “toplumsal sorun” ögesine yer verildiği görülmektedir.

Tablo 4.4

Öğretim Programında İçerik Çerçevesi Başlığı Altında Kuraklığa İlişkin Bulgular

İçerik Çerçevesi	
Öğrenme Alanı	Kuraklık ile ilişkisi
Evimiz Dünya	Yakın çevrede yaşanan afetler ve bu afetlerin olası etkilerinin azaltılması Doğal ve beşeri çevredeki değişimler Yaşanılan ilde afet öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gerekenler Ülkemizin doğal ve beşeri çevre özellikleri arasındaki ilişki Küreselleşmenin insan ve toplum hayatına getirdiği değişim Bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolü
Hayatımızdaki	
Ekonomi	Doğal kaynakların sınırlılığı Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkileri

Kaynak: SBDÖP, 2024, s.7.

İçerik çerçevesinde; “Birlikte Yaşamak”, “Evimiz Dünya”, “Ortak Mirasımız”, “Yaşayan Demokrasimiz”, “Hayatımızdaki Ekonomi”, “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” olmak üzere toplan altı öğrenme alanı yer almaktadır (SBDÖP, 2024). Genel bir çerçevede değerlendirildiğinde “Evimiz Dünya” ve “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanlarının kuraklığa ilişkin ögeler barındırdığı görülmektedir. Tablo 4.4 incelendiğinde “Evimiz Dünya” öğrenme alanının; “afet”, “doğal ve beşeri çevre”, “küreselleşme” ve “küresel sorun” ögelerinin kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirildiği, “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanının ise “doğal kaynak” ögesi etrafında şekillenerek kuraklık ile dolaylı bir ilişkisi olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 5.4*Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (5.Sınıf)*

Sınıf	Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı/ları
5	Evimiz Dünya	SB.5.2.2. Yaşadığı ilde doğal ve beşeri çevredeki değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme SB.5.2.3. Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlikleri düzenleyebilme
5	Hayatımızdaki Ekonomi	SB.5.5.1. Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme

Kaynak: SBDÖP, 2024, s. 42-57.

Tablo 5.4 incelendiğinde 5. sınıf düzeyinde “Evimiz Dünya” ve “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanlarının içeriğinde yer alan bazı öğrenme çıktılarının kuraklık ile ilişkili olduğu görülmektedir. “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında “SB.5.2.2.” öğrenme çıktısı öğretim programında geçen “Öğrenme-Öğretme Uygulamaları” başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda yaşanan ilde bulunan doğal ve beşeri çevrede meydana gelen değişimlerin etkilediği öğelerden; su kaynaklarının, arazi kullanımının, bitki örtüsü varlığının, yerleşim alanlarının incelenmesinin istenilmesi ve bu öğelerin korunmasına değinilmesi (SBDÖP, 2024) bu öğrenme çıktısının dolaylı olarak kuraklık ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında “SB.5.2.3.” öğrenme çıktısı öğretim programında geçen “Öğrenme-Öğretme Uygulamaları” başlığı altında değerlendirildiğinde ise yaşanan ildeki doğa olaylarının insan etkileri ile afete dönüşme risklerinin belirlenmesinin istenilmesi, afet öncesi yapılması gerekenlerin ve afet bilincine sahip olunma da farkındalık oluşturmaının öneminin vurgulanmasıyla (SBDÖP, 2024) “afet”, “doğa olayı”, “insan etkileri”, “afet bilinci”, “risk”, “farkındalık” öğelerine yer verilmesi bu öğrenme çıktısının da kuraklık ile dolaylı ilişki kurduğunu göstermektedir. “Hayatımızdaki Ekonomi”

öğrenme alanı kapsamında “SB.5.5.1.” öğrenme çıktısı öğretim programında geçen “Öğrenme-Öğretme Uygulamaları” başlığı altında değerlendirildiğinde de toprak, su, orman ve maden kaynaklarının insanlar tarafından nasıl kullanıldığına dair ve bu kaynakların verimli/verimsiz kullanıldığı takdirde doğa ve insan üzerindeki etkilerinin nasıl olacağına dair fikir belirtilmesi istenmektedir. Bu bağlamda tasarruf değerinin anlaşılması sağlanmıştır. Ayrıca kaynakların bilinçli, israf edilmeden ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmanın önemi fark ettirilmeye çalışılmaktadır (SBDÖP, 2024). Dolayısıyla “su kaynakları”, “tasarruf”, “bilinçlilik”, “sürdürülebilirlik”, “israf”, “verimli/sız kullanım” öğelerinin kuraklığa ilişkin dolaylı öğeler olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 6.4

Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (6.Sınıf)

Sınıf	Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı/ları
6	Birlikte Yaşamak	SB.6.1.3. Toplumsal hayatta karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerini müzakere edebilme
6	Evimiz Dünya	SB.6.2.2. Ülkemizin doğal ve beşeri çevre özellikleri arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme

Kaynak: SBDÖP, 2024, s. 64-68.

Tablo 6.4 incelendiğinde 6. sınıf düzeyinde “Birlikte Yaşamak” ve “Evimiz Dünya” öğrenme alanlarının içeriğinde yer alan bazı öğrenme çıktılarının kuraklık ile ilişkili olduğu görülmektedir. “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanı kapsamında “SB.6.1.3.” öğrenme çıktısı öğretim programında geçen “Öğrenme-Öğretme Uygulamaları” başlığı altında değerlendirildiğinde “afetler”, “çevre kirliliği”, “göç”, “israf” gibi toplumsal sorunların incelendiği görülmektedir (SBDÖP, 2024). Bunlar kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında “SB.6.2.2.” öğrenme çıktısı öğretim programında geçen “Öğrenme-Öğretme Uygulamaları” başlığı altında değerlendirildiğinde ise insanın doğal çevre şartlarından nasıl etkilendiği ve bu şartları ne şekilde etkilediği üzerinde durulmaktadır (SBDÖP, 2024). Bu bağlamda kuraklıkla dolaylı

ilişkisi olan “doğal çevre”, “çevresel sürdürülebilirlik”, “çevre sorunları” öğeleri bu öğrenme çıktısı içerisinde yer almaktadır.

Tablo 7.4

Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (7.Sınıf)

Sınıf	Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı/ları
7	Evimiz Dünya	SB.7.2.1. Küreselleşmenin insan ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimi yorumlayabilme SB.7.2.2. Bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolünü özetleyebilme

Kaynak: SBDÖP, 2024, s. 95.

Tablo 7.4 incelendiğinde 7. sınıf düzeyinde “Evimiz Dünya” öğrenme alanının içeriğinde yer alan iki öğrenme çıktısının kuraklık ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu öğrenme alanı kapsamında “SB.7.2.1.” öğrenme çıktısı öğretim programında geçen “Öğrenme-Öğretme Uygulamaları” başlığı altında değerlendirildiğinde küreselleşmenin insan ve toplum hayatında oluşturduğu değişimi ulaşım, ekonomi, iletişim sistemleri, sağlık, kültür ve çevre sorunları bağlamında incelenmesi ve bu sorunlara yönelik örnekler verilerek olumsuz etkilerden korunabilmesi vurgulanmıştır (SBDÖP, 2024). “Küreselleşme” ve “çevre sorunları” öğeleri kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. “SB.7.2.2.” öğrenme çıktısında ise insani yardım, savaş, göç, mülteciler ve küresel iklim krizinin çözümünde ülkemizin dış politika ilkeleri yer almaktadır (SBDÖP, 2024). Kuraklık, küresel iklim krizi nedeniyle meydana gelen küresel bir sorun olduğu için ve bu küresel sorun da göç dalgalanmalarını beraberinde getirdiği için bu öğrenme çıktısı da kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirilmektedir.

4.2 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (1-2) Kuraklık Öğelerine İlişkin Bulgular

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında yazılmış olup okullarda okutulmaya başlatılmıştır.

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Evimiz Dünya” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.2.2. Yaşadığı ilde doğal ve beşeri çevredeki değişimi neden ve sonuçlarıyla

yorumlayabilme” (SBDÖP, 2024, s. 42) öğrenme çıktısı, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (1) düşünelim bölümünde “Doğal ve Beşeri Çevremizde Değişim” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu başlık kapsamında kuraklığa ilişkin incelenen doğrudan ve dolaylı öğeler aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 8.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

– Baba, dedemle neler yapardınız?

– Deden hafta sonu beni göl kenarına götürürdü. Kıyıda balık tutardık. Gölde yaklaşık yirmi çeşit balık vardı. Şimdi ise üç çeşit balık kaldı. İnsanlar kayıklarla karşı tarafa geçerdi. Tarihî taş köprüden geçmek çok hoşuma giderdi. Gölün seviyesi o kadar yüksekti ki su köprüyü aşmasın diye köprüye kum torbaları dizilmişti. Yine de köprüye vuran dalga bizi biraz ıslatırdı. Bu duruma çok mutlu olurdum. Yakın zamanda yeni köprü yapıp tarihî köprüyü araç trafiğine kapattılar. Göldeki su seviyesi epey düşmüş durumda. Haberlerde duyduğumuz küresel ısınma, iklim değişikliği, kuraklık... Sanırım bizim göl de bunlardan etkilendi.

2 Metinde doğal ve beşeri çevre unsurlarından hangilerine yer verilmiştir?

Yaşadığınız yerde bulunan doğal çevre unsurları nelerdir? Örnekler veriniz.

Kaynak: Ol vd., 2024, s. 59.

Kitabın düşünelim bölümünde baba ile çocuk arasında geçen diyaloglar metin şeklinde sunulmuştur. Bu metnin konusu, “yaşanılan şehirde değişen unsurlardır.” Bu konu kapsamında geçen metnin bir kesitinde – Şekil 8.4’te görüldüğü üzere- “küresel ısınma”, “iklim değişikliği” ve “kuraklık” öğelerine yer verilmiştir. Burada “kuraklık” ögesinin doğrudan metin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Kuraklık, küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği nedeniyle meydana geldiği için küresel ısınma ve iklim değişikliği kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır. Daha sonra kitapta metne dayalı sorular sorulmuştur. Bu sorular da “doğal ve beşeri çevreye” vurgu yapmaktadır. “Doğal ve beşeri çevre” öğeleri de kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir.

Şekil 9.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s. 62.

Şekil 9.4 incelendiğinde kitabın öğrenelim bölümünde yer alan ilk paragrafta doğal çevreyi oluşturan varlıklardan ve bu varlıkların hangi ihtiyaçları karşıladığından bahsedilerek su ihtiyacı da ele alınmıştır. Paragrafta geçen “su ihtiyacı” ve “doğal çevre” öğeleri kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. İkinci paragrafta bakıldığında yine “su ihtiyacı” ögesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Devamında doğal çevrenin zaman içindeki değişikliğinin nedenleri sıralanmıştır. Bu nedenler arasında; küresel ısınma, beşeri çevrenin genişlemesi, doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ve çevre kirliliği yer almıştır. “Doğal çevre”, “küresel ısınma”, “beşeri çevre”, “doğal kaynak”, “bilinçsiz tüketim”, “çevre kirliliği” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir. Son paragrafta ise “doğal ve beşeri çevrede” meydana gelen değişimin nedenlerine yer verildiği görülmektedir. Bu nedenler, doğal kaynaklı afetler, iklim

olaylı, kaynakların bilinçsizce tüketimi, çevre kirliliği şeklinde sıralanmıştır. Kuraklık bir doğal afet olarak tanımlandığı için “doğa kaynaklı afet” ögesi ve iklim olayları nedeniyle meydana geldiği için “iklim olayları” ögesi ve yine “bilinçsiz tüketim”, “çevre kirliliği”, “doğal ve beşeri çevre” ögeleri kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirilmektedir.

Şekil 10.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s. 63.

Şekil 10.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde Meke Gölü'nün doğal ve beşeri çevresine ait yıllar içerisindeki değişimi verilmiştir. Bu değişim incelendiğinde Meke Gölü'nün kuruduğu yorumu yapılabilmektedir. Ayrıca görsel bir bütün olarak değerlendirildiğinde spesifik bir yerin doğal ve beşeri çevrede meydana gelen/gelmeyen değişimleri sorgulatılmak istenilmiştir. “Doğal ve beşeri çevre” ögesi kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 11.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Doğal ve beşeri çevremizde yaşanan değişimler yaşadığımız ili birçok açıdan etkileyebilir. Örneğin çevremizdeki bir akarsuyun üzerine yapılan baraj, kurak topraklara sulama imkânı oluşturup tarım alanlarının genişlemesini sağlayabilirken ormanlık alanların sular altında kalmasına da sebep olabilir. Yaşadığımız ile yapılan fabrikalar, ilin göç almasını sağlayıp nüfusunu artırabilir. Nüfusun artmasıyla çevremizdeki bina sayısı artar ve yerleşim alanı genişler (Görsel 2.16). Yapılan yeni yollar ve caddeler, ulaşım imkânlarını geliştirip çeşitlendirir.

Yaşadığınız ile ait eski ve yeni resim, gazete, hava fotoğraflarından aşağıda verilen unsurları inceleyiniz. Yaptığınız incelemeler ve aile büyüklerinizden edindiğiniz bilgiler doğrultusunda ilinizde yaşanan değişimin aşağıdaki unsurlara etkisini sınıfta tartışınız ve örnekler yazınız.



Su Kaynakları	Bitki Örtüsü	Arazi Kullanımı

Yerleşim Alanları	Ulaşım Sistemleri	Nüfus

Kaynak: Ol vd., 2024, s. 65.

Şekil 11.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde verilen paragrafta “doğal ve beşeri çevre” ögesinin yer aldığı görülmektedir. Bu öge kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. Yine aynı paragrafta doğal ve beşeri çevrede yaşanan değişimlerle ilgili bir baraj örneği verilmiştir. Barajın olumlu etkisi anlatılırken “kurak toprak” ve “sulama imkânından” bahsedilmiştir. Dolayısıyla paragrafta “kurak” ögesi kuraklık ile doğrudan ilişkili iken “sulama” kuraklığa ilişkin dolaylı bir ögedir. Daha sonra ilde yaşanan değişimlerin aşağıdaki ögelere etkisinin incelenmesi istenmektedir. Bu ögelerden “su kaynakları” ve “bitki örtüsü” kuraklığa ilişkin dolaylı ögelerdir.

Şekil 12.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Aşağıdaki haberleri okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

Toz fırtınalarının en önemli nedeni bitki örtüsünün tahrip olması

"... İstanbul Üniversitesinden yapılan açıklamada özellikle ülkemizin iç kesimleri ve güneydoğusunda bitki örtüsünün tahrip edilmesiyle erozyonun arttığına, bunun sonucunda da toz fırtınalarının yaşandığına dikkat çekildi. Açıklamada toz fırtınalarının günlük yaşamı olumsuz etkilediği, sağlık sorunlarını tetiklediği ve tarım alanlarına zarar verdiği belirtildi..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Kuruyan sulak alanlar Türkiye'nin su varlığını ve su canlılarını tehdit ediyor

"... Uzmanlar, geçtiğimiz yüzyılda Türkiye'nin sulak alanlarının yüzde kırkını kaybettiğini, bu durumun su canlılığı çeşitliliğini azalttığını dile getirdi. Sulak alanların azalmasının aynı zamanda tarımı ve içme suyu imkânlarını da olumsuz etkilediği ifade edildi. Uzmanlar, ayrıca su kaynaklarımızın kirlilik tehdidi ile karşı karşıya olduğu konusunda uyarılarda bulundu..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Bitki örtüsü ve su kaynaklarında yaşanan değişim ülkemizi nasıl etkilemiştir?

Yaşadığınız ilde bitki örtüsü ve su kaynaklarında yaşanan değişimin ne gibi etkileri vardır? Örnekler veriniz.

Görüldüğü üzere çevremizde meydana gelen değişimler bazen olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Yaşanan değişim doğal çevremiz gibi beşerî çevremizi de etkileyebilir. Tarihi mekân, yapı, yol, köprü, sosyal tesisler gibi beşerî çevre unsurları zarar görebilir. Doğal ve beşerî çevre unsurlarımız gelecek nesillere bırakacağımız önemli miraslardır. Bu sebeple ülkemizde doğal ve beşerî çevrenin korunması ve sürdürülebilir çevre bilincinin oluşturulması için projeler geliştirilmektedir. Bu projeler yetkili birimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanıp uygulanmaktadır. Aşağıda bu projelere örnekler verilmiştir. Örnekleri inceleyiniz ve soruyu cevaplayınız.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı) iş birliği ile "Su Kardeşliği" projesi hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında çocuklara yönelik su varlığının yaşam için önemi, su kirliliği, su tasarrufu, suyun sürdürülebilirliği ve su ayak izi konularında hazırlanan eğitim etkinlikleri gerçekleştirilmektedir (Görsel 2.17).

Mustafa Kemal Atatürk'ün Trabzon ziyaretlerinde konakladığı Atatürk Köşkü'ndeki yıpranmalar nedeniyle T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığınca restorasyon projesi başlatıldı. Çalışma boyunca ziyarete kapatılan köşk, projenin tamamlanmasıyla cumhuriyetimizin 100. yılında kapılarını ziyaretçilerine yeniden açtı (Görsel 2.18).

Doğal ve beşerî çevrenin korunmasında ve sürdürülebilir çevre bilincinin oluşmasında sizlere ne gibi görevler düşmektedir? Tartışınız.



Kaynak: Ol vd., 2024, s. 66.

Şekil 12.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde ilk öncelikle iki tane habere yer verildiği ve bu haberlerle ilgili sorular sorulduğu görülmektedir. İlk haber ele alındığında Türkiye'de bitki örtüsünün tahribi ve tarım alanlarına zararı anlatılmaktadır. "Bitki örtüsü" ve "tarım alanları" kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır. İkinci haber ele alındığında kuruyan sulak alanların Türkiye'de su canlılığı çeşidini ve sulak alanları azalttığı anlatılmaktadır. Sulak alanların azalmasının tarım ve içme suyunu olumsuz etkilediği vurgulanarak su kaynaklarının da kirlendiğinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda haberde "kuruyan sulak alanlar" ifadesinde "kuruyan" ögesine yer verildiği için bu ifade kuraklık ile doğrudan ilişkilidir. "Su varlığı", "su canlıları", "sulak alanlar", "tarım", "içme suyu", "su

kaynakları”, “kirlilik” ögeleri ise kuraklık ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. Daha sonra paragrafta “doğal ve beşeri çevre”, “sürdürülebilir çevre”, “bilinçlilik” ögelerine yer verildiği görülmekte ve bu ögelerin kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebileceği söylenebilmektedir. Aynı paragrafta doğal ve beşeri çevrenin korunması ve sürdürülebilir çevre bilincinin sağlanabilmesi için yapılan projelerden bahsedilerek örneklendirmeler yapılmıştır. MEB ve TEMA işbirliği ile “Su Kardeşliği” projesinin hazırlandığı ve bu proje kapsamında; “su varlığı”, “su kirliliği”, “su tasarrufu”, “su sürdürülebilirliği”, “su ayak izi” ögelerine yer verildiği ve suyun önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu ögeler kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır.

Şekil 13.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s. 67.

Şekil 13.4'e bakıldığında kitabın uygulayalım bölümünde yer verilen etkinlikte altı başlıklı düşünme tekniğinin uygulandığı görülmekte ve bu etkinlikte “beşeri ve doğal çevre” ögesi ön plana çıkartılmaktadır. Bu ögeler kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 14.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıdaki haberi okuyunuz, görseli inceleyiniz ve soruları cevaplayınız.

Yusufeli Barajı nedeniyle yerleşim yerleri değişen köylüler yeni yuvalarına alıştı

"... Artvin'in Yusufeli ilçesinde Çoruh Nehri üzerine Yusufeli Barajı'nın inşa edilmesiyle Yeniköy, Tekkale, İrmakyanı, Çeltikdüzü, Çevreli, Işhan ve Meşecik köyleri sular altında kalmıştı. Bu köylerin sakinleri, yaklaşık bir yıl önce taşındıkları yeni yerleşim yerlerindeki hayatlarına alıştı. Modern villa şeklinde inşa edilen yeni evler, eski yerleşim yerlerini geride bırakırken hüzünlü köy sakinlerini mutlu etti (Görsel 2.20). Yeni yapılan yedi köyde toplamda beş yüz yedi konutun yanı sıra bazı iş yerleri, oyun parkları ve sosyal yaşam alanları da yer aldı...."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.20

Yusufeli Barajı'nın yapılma sebepleri neler olabilir? Yazınız.

Yusufeli Barajı'nın yapılması ile **doğal ve beşerî çevre** unsurlarından hangilerinde değişim yaşanmıştır? Yazınız.

Barajın yapımı **doğal ve beşerî çevre** unsurlarından **su kaynakları**, **bitki örtüsü**, yerleşim alanları ve nüfusu nasıl etkilemiş olabilir? Yazınız.

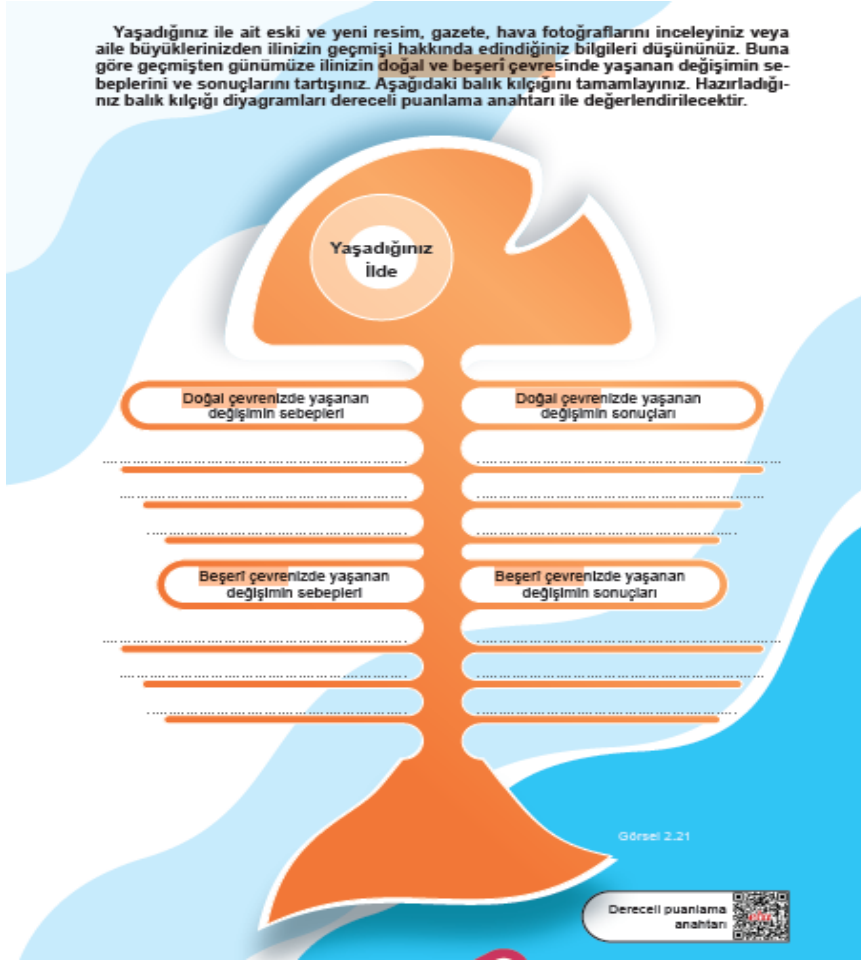
Barajın yapılmasının Artvin'e olumlu ve olumsuz etkileri neler olabilir? Tartışınız.

Kaynak: Ol vd., 2024, s. 68.

Şekil 14.4'e bakıldığında kitabın değerlendirilim bölümünde Yusufeli Barajına yönelik bir paragraf verilip sorular sorulduğu görülmektedir. "Doğal ve beşerî çevre", "su kaynakları", "bitki örtüsü" öğeleri kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 15.4

SB.5.2.2. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s. 69

Şekil 15.4 incelendiğinde kitabın değerlendirelim bölümünde bu sefer yaşanan ile ait doğal ve beşeri çevrede meydana gelen değişimlerin sebep ve sonuçlarının balık kılıçğı tekniği kullanılarak uygulanması istenmiştir. Bu bağlamda “doğal ve beşeri çevre” ögesi kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Evimiz Dünya” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.2.3. Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlikleri düzenleyebilme” (SBDÖP, 2024, s. 42) öğrenme çıktısı, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (1) düşünelim bölümünde “İlimizde Yaşanabilecek Afetler ve Etkileri” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu başlık kapsamında kuraklığa ilişkin incelenen doğrudan ve dolaylı ögeler aşağıda belirtilmiştir.

Şekil-16.4

SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

2) Yaşadığınız ilde gerçekleşme riski olan afetler nelerdir? Bu afetlerin etkilerini azaltmak amacıyla bireysel ve toplumsal olarak neler yapılabilir? Sınıfta tartışınız ve alılabilecek önlemleri ilgili alanlara yazınız.

Bireysel Önlemler

Toplumsal Önlemler

2) Aşağıdaki haber metnini okuyunuz. Ülkemizde gerçekleşme riski yüksek olan afetlere karşı yetkililerce alınan önlemlerden başka ne gibi önlemler alınmalıdır? Tartışınız.

Türkiye'nin ulaşım altyapısının afetlere daha dirençli hâle getirilmesi için yeni projeler planlanıyor

Güvenli, afetlere dayanıklı, çevre dostu ve düşük maliyetli bir ulaşım sistemi kurulması projesi Cumhurbaşkanlığına bağlı birimlerce hazırlanan On İkinci Kalkınma Planı'nda yer aldı.

Önümüzdeki beş yıl içinde uygulanacak bu planda şehir içi ve şehirler arası ulaşım sistemlerinin altyapılarını afetlere karşı güvenli hâle getirmek için projeler tasarlanacak. Bu amaçla risk analizleri yapılarak ihtiyaç duyulan güçlendirme ve tadilat çalışmaları ile projeler en kısa sürede tamamlanacak.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Kaynak: Ol vd., 2024, s. 71.

Şekil 16.4'e bakıldığında kitabın keşfedelim bölümünde ilk öncelikle afetlere karşı alınabilecek bireysel ve toplumsal önlemlerin neler olabileceğinin yazılması istenmiştir. Bu bağlamda “afet”, “risk” ve “önlem” ögelerine yer verilmiştir. Kuraklık da afet şeklinde tanımlandığından dolayı ve bu afete yönelik de riskler bulunduğu için önlemler alınması gerektiğinden dolayı bu ögeler kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. Daha sonra bir haber metni ve bu haber metnine yönelik bir soru yer almaktadır. Bu haberde Türkiye’de risk analizleri yapılarak ulaşım altyapısının afetlere dirençli, afetlere dayanıklı ve çevre dostu olmasının planlanması anlatılmaktadır. “Afet direnci”, “afet dayanıklılığı”, “çevre dostu”, “afet”, “risk analizi” ögeleri kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır.

Şekil 17.4

SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s.72.

Şekil 17.4’e bakıldığında kitabın öğrenim bölümünde yer verilen ilk paragrafta doğa olayları, doğa olaylarının neler olduğu ve katkıları anlatılmaktadır. Bu doğa olaylarından yağmur ve kar yağışı su miktarındaki değişimleri etkilemektedir. Böylece “doğa olayı”, “yağmur yağışı”, “kar yağışı”, “tarım”, “su ihtiyacı”, “yer altı suları” öğeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. İkinci paragrafta doğa olaylarına karşı yeterince önlemin alınmamasının afet riskini doğurduğu anlatılarak afetin tanımı yapılmıştır. Bu paragrafta geçen “doğa olayı”, “tedbir”, “afet riski”, “afet”, “doğa ve insan kaynaklı” öğeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. Son paragrafta ise hava durumu ve iklim kaynaklı ortaya çıkan

doğa olaylarının afete dönüşebildiği anlatılmaktadır. Bu şekilde meydana gelen “kuraklık” da afet şeklinde tanımlanarak paragrafta doğrudan yer verilmiştir. Paragrafta geçen “afet”, “doğa olayı”, “hava durumu”, “iklim kaynaklı”, “çölleşme”, “insan faaliyetleri” kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 18.4

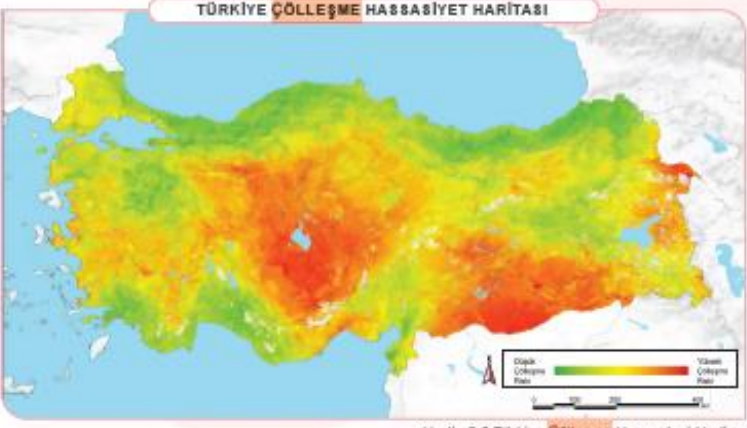
SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

2 | Aşağıdaki haritalar ile AFAD İl Afet Risk Azaltma Planları'nı inceleyiniz ve soruları cevaplayınız.

Türkiye'nin Afet Risk Haritası 

AFAD İl Afet Risk Azaltma Planları 

TÜRKİYE ÇÖLLEŞME HASSASİYET HARİTASI



Harita 2.6 Türkiye Çölleşme Hassasiyet Haritası

2 | Verilen haritalara göre yaşadığınız ilde görülme riski fazla olan afetler nelerdir?
Bu afetlerin ortaya çıkmasında etkili olan doğa olayları nelerdir?

Kaynak: Ol vd., 2024, s. 73.

Şekil 18.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde “Türkiye'nin Afet Risk Haritası” ve “AFAD İl Afet Risk Azaltma Planları” karekodu verilerek incelenmesi istenmiştir. Daha sonra ise “Türkiye Çölleşme Hassasiyet Haritası” verilerek sorular sorulmuştur. Bu bağlamda “afet”, “risk”, “çölleşme”, “doğa olayları” kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 19.4

SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



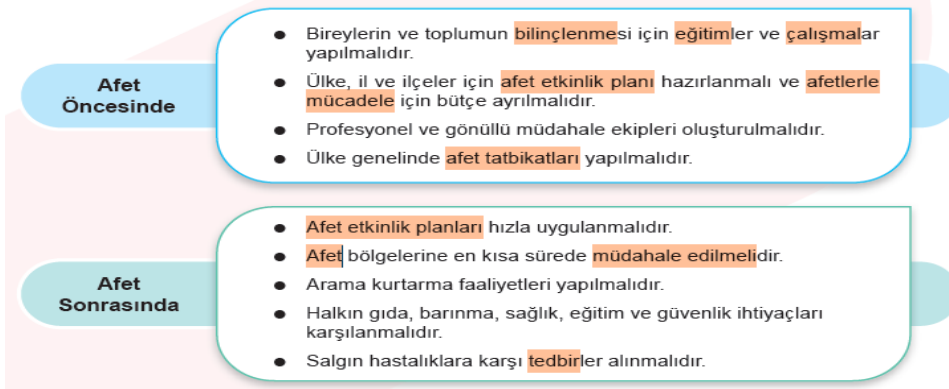
Kaynak: Ol vd., 2024, s.76.

Şekil19.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde doğal nedenlerin yanında insan faaliyetlerinin de kuraklığın artmasına neden olduğu vurgulanarak kuraklığa risk oluşturan olayların ve afet sonucunda yaşanan gerçeklerin yazılması istenmiştir. Bu paragrafta “kuraklık” afetine doğrudan yer verildiği görülmektedir. “Aşırı sulama”, “insan faaliyetleri”, “obruk”, “tarım” ise kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 20.4

SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Ülkemizde meydana gelebilecek afetlerin olumsuz etkilerini azaltmak mümkündür. Bunun için yetkili kurum ve kuruluşların bazı tedbirler alması gerekmektedir. Ülkemizdeki bakanlıklar, belediyeler, AFAD, eğitim, sağlık ve güvenlik kurumları ile sivil toplum kuruluşları bu konuda sorumludur. Bu kurum ve kuruluşların alabileceği tedbirlerden bazıları şunlardır:



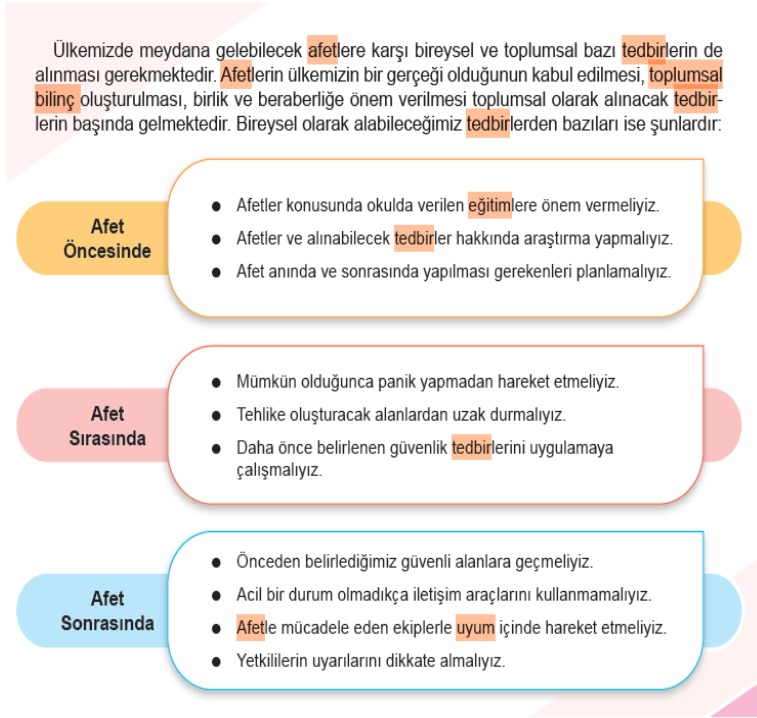
Kaynak: Ol vd., 2024, s.76.

Şekil 20.4 incelendiğinde kitabın öğrenelim bölümünde Türkiye’de meydana gelebilecek afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek için alınması gereken önlemler afet öncesi ve sonrası şeklinde verilmiştir. Kuraklık da afet şeklinde tanımlandığı için bu afet öncesi-

sonrası yapılması gerekenler kuraklık afetine karşı da geçerli olmaktadır. Bu bağlamda “bilinçlilik”, “eğitim”, “çalışma”, “afet etkinlik planı”, “afetle mücadele”, “afet tatbikatı”, “tedbir” öğeleri kuraklıkla dolaylı ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 21.4

SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s.77.

Şekil 21.4 incelendiğinde kitabın öğrenelim bölümünde afet öncesi-sırası-sonrası alınması gereken bireysel önlemler yer almaktadır. . Kuraklık da afet şeklinde tanımlandığı için bu afet öncesi-sırası-sonrası alınması gereken bireysel önlemler kuraklık afetine karşı da geçerli olmaktadır. Bu bağlamda “tedbir”, “toplumsal bilinç”, “eğitim”, “uyum” öğeleri kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 22.4

SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

UYGULAYALIM

PERFORMANS GÖREVİ
Adı: Afetlere Hazır mıyız?
Amacı: Yaşadığınız ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik etkinlik oluşturma
Beceri: Sosyal katılım
Süre: 2 ders saati

Yönerge:

- Öğretmeniniz rehberliğinde altı grup oluşturunuz.
- Yaşadığınız ilde meydana gelebilecek iki afet belirleyiniz.
- Afet bilincine sahip olmanın afetlerin etkilerini azaltmadaki rolünü göz önünde bulundurarak bir etkinlik hazırlayınız.
- Etkinlikleri afet öncesinde evde, okulda ve çevrede alınacak tedbirler olacak şekilde gruplara dağıtınız.

AFETİ
1. GRUP Afet öncesi evde alınması gereken tedbirlere yönelik etkinlik hazırlayacaktır.
2. GRUP Afet öncesi okulda yapılması gerekenlere yönelik etkinlik hazırlayacaktır.
3. GRUP Afet öncesi çevrede yapılması gerekenlere yönelik etkinlik hazırlayacaktır.

AFETİ
4. GRUP Afet öncesi evde alınması gereken tedbirlere yönelik etkinlik hazırlayacaktır.
5. GRUP Afet öncesi okulda yapılması gerekenlere yönelik etkinlik hazırlayacaktır.
6. GRUP Afet öncesi çevrede yapılması gerekenlere yönelik etkinlik hazırlayacaktır.

- Belirlediğiniz etkinlikler için bir plan hazırlayınız ve grup içinde görev dağılımı yapınız.
- Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra etkinliklerinizi sunum, resim, afiş, poster olarak sınıf ortamı, çevrim içi ortamlar, okul panoları, okul bahçesi veya koridorunda paylaşınız.
- Alınacak tedbirleri belirlerken bilgi kirliliğini önlemek ve güvenilir bilgilere ulaşmak için T.C. İçişleri Bakanlığı, AFAD ve Türk Kızılayı genel ağ adresinden faydalanabilirsiniz.
- Yaptığınız etkinlikleri öğretmeniniz ve diğer öğrencilerin değerlendirmesini sağlayınız.
- Yapılan değerlendirmelere göre grubunuzun etkinliklerini geliştiriniz.
- Hazırladığınız etkinlikler bütüncül dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

Bütüncül dereceli puanlama anahtarı

Kaynak: Ol vd., 2024, s.80.

Şekil 22.4 incelendiğinde kitabın uygulayalım bölümünde bir performans görevinin olduğu görülmektedir. Bu performans görevinde yaşanılan ilde afet etkilerini azaltmak için okulda, evde ve çevrede alınacak önlemlerin yazılması istenmiştir. Bu bağlamda “afet”, “afet bilinci” ve “tedbir” kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 23.4

SB.5.2.3. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Yaşadığınız ilde meydana gelebilecek bir afet belirleyiniz ve aşağıda verilen tabloyu tamamlayınız.

AFETİ
Afetin ortaya çıkmasının sebepleri
Afetin oluşmasına etki eden doğa kaynaklı olay/olaylar
Afetin ortaya çıkacağı etkiler
Afetin etkilerini önlemeye yönelik alınan tedbirler
Afetin etkilerini önlemek için tedbir alan kuruluşlar

"Deprem" etkinliği

Kaynak: Ol vd., 2024, s.81.

Şekil 23.4'e bakıldığında kitabın değerlendirme bölümünde yaşanan ilde meydana gelebilecek bir afet belirleyip verilen yerlerin doldurulması istenmiştir. Bu bağlamda “afet”, “doğa olayı”, “tedbir” ögeleri kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır.

Şekil-24.4

SB.5.2.2. ve SB. 5.2.3. Öğrenme Çıktılarına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

2. ÖĞRENME ALANI - DEĞERLER

Aşağıdaki tabloda değerler numaralandırılarak verilmiştir. Verilen soruları tablodaki değer numaralarını kullanarak ilgili alana cevaplayınız (Bir numarayı birden fazla cevap alanında kullanabilirsiniz.).

1 Çalışkanlık	2 Duyarlılık	3 Sorumluluk
4 Vatanseverlik	5 Yardımseverlik	6 Saygı
7 Dayanışma	8 İyilikseverlik	9 Adalet

- "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve TEMA iş birliği ile "Su Kardeşliği" projesi hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında çocuklara yönelik su varlığının yaşam için önemi, su kıtlığı, su tasarrufu, suyun sürdürülebilirliği ve su ayak izi konularında hazırlanan eğitim etkinlikleri gerçekleştirilmektedir."
Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

- "Doğal ve beşerî çevre unsurlarımız, gelecek nesillere bırakacağımız önemli miraslardır. Bu sebeple ülkemizde doğal ve beşerî çevrenin korunması ve sürdürülebilir çevre bilincinin oluşturulması için projeler geliştirilmektedir. Bu projeler yetkili birimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanıp uygulanmaktadır."
Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

- "Ahmet, mahallesinde yer alan tarihi çeşmeyi çok sevmektedir. Bu çeşmeden ne zaman su içse çeşmenin yapımına katkısı olan insanlar aklına gelmektedir. Ahmet, eşsiz güzelliğe sahip bu çeşmenin kültürel bir miras olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden tarihi çeşmeyi korumaya yönelik düzenlenen bütün faaliyetlere katılmaya çalışmaktadır."
Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

2. ÖĞRENME ALANI - ÖRNEK SORULAR

EVİMİZ DÜNYA

İLMİZİN GÖRECELİ KONUMU

Göreceli konumu belirlerken kullanılan bilgilerdir.

Komşu İller

Yaşadığımız ilin göreceli konum özellikleridir.

ÜLKEMİZE KOMŞU DEVLETLER

Ülkemize kara sınırı olan devletlerdir.

Azerbaycan

Ülkelerin bağımsızlık sembolleridir.

Bayrak

İLMİZDE YAŞANABİLECEK AFETLER VE ETKİLERİ

Meydana gelebilecek afetlerdir.

Afetlerin etkilerine karşı tedbir alan kurum ve kuruluşlardır.

Afak

Afetlerin etkilerine karşı bireysel olarak alabileceğimiz tedbirlerdir.

DOĞAL VE BEŞERİ ÇEVREMİZDEKİ DEĞİŞİM

Yaşadığımız ildeki doğal ve beşerî çevreyi oluşturan unsurlardır.

Değişimin sebepleridir.

Değişimin sonuçlarıdır.

Kaynak: Ol vd., 2024, s. 92-93.

Şekil 24.4'e bakıldığında “Evimiz Dünya” öğrenme alanı kapsamında ele alınan “SB.5.2.2.” ve “SB.5.5.3.” öğrenme çıktılarının öğrenme alanının sonunda kuraklığa ilişkin etkinliklere yer verildiği görülmektedir. İlk şekil bir bütün olarak incelendiğinde burada “TEMA”, “Su Kardeşliği”, “su varlığı”, “su kirliliği”, “su tasarrufu”, “su sürdürülebilirliği”, “su ayak izi” öğelerinin ve “doğal ve beşeri çevre”, “sürdürülebilir çevre”, “bilinçlilik” öğelerinin değerlerle bağdaştırılması istenmiştir. İkinci şekil bir bütün olarak incelendiğinde ise ilde yaşanabilecek afet ve etkilerine karşı alınabilecek önlemleri içeren ve doğal ve beşeri çevrede meydana gelen değişimlere yönelik bir etkinliğe yer verilmiştir.

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.5.1. Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme” (SBDÖP, 2024, s. 57) öğrenme çıktısı 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (2) düşünelim bölümünde “Kaynaklarımızın Verimli Kullanımı” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu başlık kapsamında kuraklığa ilişkin incelenen doğrudan ve dolaylı öğeler aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 25.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



“...İrmaklar bizim kardeşimizdir. Onlar bizim susuzluğumuzu giderir, bizim kayıklarımızı taşır ve çocuklarımızı besler. Bir Kızılderili, gölün üstünden gelen rüzgârın gürültüsünü sever (Görsel 5.1). Öğleyin yağın yağmurun temizlediği, taze çam yapraklarının ağırlaştırdığı rüzgâr kokusundan hoşlanır. Toprağın başına gelenler onun çocuklarının da başına gelir. İnsanlar toprağa zarar verirse bindiği dalı kesmiş olur. Çünkü biz biliyoruz ki toprak insana değil, insan toprağa aittir. Her şey, bir aileyi birleştiren kan gibi birbirine bağlıdır. Siz doğaya ne yaparsanız bunu kendinize yapıyorsunuz demektir. Biz dünyayı atalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık...”

Görsel 5.1

(Genel ağdan alınmıştır.)

2 Yukarıda verilen atasözleri ile Kızılderili şefinin söylediklerinde hangi doğal kaynaklardan söz edilmektedir? Söyleyiniz.

Farklı kültürlerde doğal kaynaklar ve doğa ile ilgili sözlerin yer almasının sebepleri neler olabilir? Yazınız.

“Biz dünyayı atalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık.” sözünü doğal kaynakların dikkati ve verimli kullanılması bağlamında düşüncelerinizi söyleyiniz.

Hangi doğal kaynakları hangi amaçlarla kullanıyoruz? Örnekler veriniz.

Gelecek Derse Hazırlık

Ev, okul ve çevrenizde toprak, su, orman ve madenlerin insanlar tarafından nasıl kullanıldığını gözlemleyiniz.

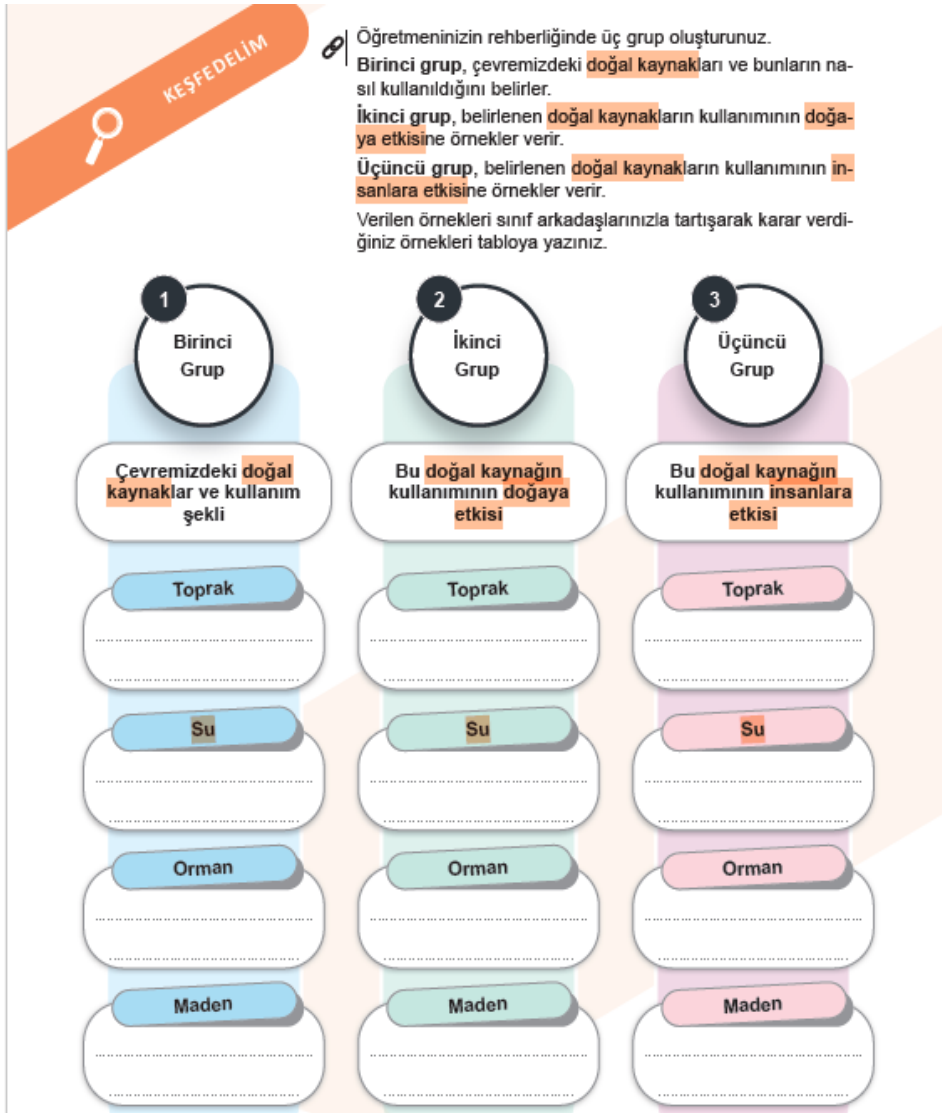
Kaynak: Ol vd., 2024, s.68.

Şekil 25.4 incelendiğinde kitabın düşünelim bölümünde bir Kızılderili şefinin söylediklerine ve bununla ilgili sorulara yer verildiği görülmektedir. Paragrafta ve soruda geçen

“susuzluk”, “doğa”, “doğal kaynak” ögeleri kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır. Daha sonra bir söz verilip bu sözle ilgili doğal kaynakların dikkatli ve verimli kullanılmasına yönelik düşünceler belirtilmesi ve doğal kaynakları hangi amaçlarla kullanıldığının belirtilmesi istenmiştir. Gelecek derse hazırlık kapsamında da suyun insanlar tarafından nasıl kullanıldığının gözlemlenmesi istenmiştir. Bu bağlamda “doğal kaynak”, “verimli kullanım”, “dikkatli kullanım” “su” ögeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 26.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s.69.

Şekil 26.4'e bakıldığında kitabın keşfedelim bölümünde bir grup çalışmasına yer verildiği görülmektedir. Grupların, çevresindeki doğal kaynaklara ve kullanım şekillerine ve seçtiği doğal kaynağın doğaya ve insanlara etkisine örnekler vererek tabloyu doldurmaları

istenmiştir. Tabloda doğal kaynaklar arasında “su” da yer almaktadır. Böylece suyun kullanım şekli, doğaya ve insana etkisi de tartışılacaktır. Bu bağlamda “doğal kaynak”, “doğaya etki”, “insana etki”, “su” ögeleri kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır.

Şekil 27.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Doğa, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayan doğal kaynaklara sahiptir (Görsel 5.3). İnsanlar, kendi aklı, emeği ve tekniğinin ürünü olmayan bu doğal kaynaklardan geçmişten günümüze kadar çeşitli biçimlerde faydalanarak yaşamını sürdürmüştür. Bunlardan bazıları toprak, su, ormanlar, madenler, bitkiler, güneş ve rüzgârdır. Doğal kaynaklar yenilenebilir ve yenilenemez olarak sınıflandırılmaktadır.

Yenilenebilir ve yenilenemez doğal kaynaklar



Görsel 5.3

2 Toprak, su, orman ve madenleri nasıl kullanırsınız? Ev, okul ve çevrenizde yaptığınız gözlem ve deneyimlerinizden yola çıkarak aşağıdaki metni tamamlayınız.

Beslenme, giyinme, barınma, ulaşım, eğitim, aydınlatma, ısınma ve temizlik gibi ihtiyaçlarımızı çeşitli kaynaklar ile karşılarız. Örneğin evimizde...

Kaynak: Ol vd., 2024, s 71.

Şekil 27.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde ilk öncelikle doğanın, doğal kaynaklara sahip olduğu ve bu doğal kaynaklardan çeşitli şekillerde yararlandığı anlatılmaktadır. Paragrafın devamında doğal kaynaklara örnekler verilmiştir ve bu örnekler arasında “su” da yer almıştır. Son olarak doğal kaynakların sınıflandırılmasından bahsedilmiştir. Daha sonra -içerisinde suyun da yer aldığı- kaynakları nasıl kullanılması

gerektiği sorularak metnin tamamlanması istenmiştir. Bu bağlamda “doğal kaynak” ve “su” ögeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 28.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Doğal kaynaklar, insan hayatının vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. İnsanlar, geçmişten günümüze mevcut kaynaklardan çeşitli şekillerde yararlanarak ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. İlk çağlardan itibaren kullanımında büyük değişimlerin yaşandığı doğal kaynakların günümüzdeki kullanım alanları çeşitlenmiş ve kullanım oranı artmıştır. Bunun temel sebeplerinden biri doğal kaynakların ekonomik faaliyetlerde ham madde olarak kullanılmasıdır. İnsan nüfusunun hızla artması da doğal kaynak tüketiminin artmasının diğer bir sebebidir. Aşağıda verilen bazı doğal kaynakların ekonomik faaliyetlerdeki kullanımlarını inceleyiniz ve soruları cevaplayınız.

Geçmişte genellikle içme, temizlik, tarım amaçlı kullanılan su kaynakları, günümüzde enerji üretiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Enerjinin elde edilmesi, akarsular üzerinde kurulan hidroelektrik santralleri ile gerçekleşmektedir. Su; turizm, balıkçılık, ulaşım ve sanayi gibi ekonomik faaliyetlerde de önemli bir kaynaktır (Görsel 5.5).

Kaynak: Ol vd., 2024, s.72.

Şekil 28.4’e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde verilen paragrafta ilk öncelikle doğal kaynakların günümüzde kullanım alanlarının arttığı ve çeşitlendiği üzerinde durularak bunun nedenlerine değinilmiştir. Devamında bazı doğal kaynakların ekonomik faaliyetlerde kullanımlarının incelenmesi istenmiştir. Bu doğal kaynaklar arasında -ikinci paragrafta görüldüğü üzere- su kaynakları da yer almaktadır. Paragrafta su kaynaklarının kullanım alanlarından bahsedilmiştir. İki paragraf birlikte değerlendirildiğinde “doğal kaynak” ve “su kaynakları” kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır.

Şekil 29.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Görsel 5.8

Kaynaklar sadece insanlar için değil, doğada yaşayan diğer canlılar için de gereklidir. Örneğin güneş, su, toprak gibi kaynaklar olmasa yaşam olmazdı (Görsel 5.8). Sınırsız olmayan bazı doğal kaynakların verimsiz kullanımının doğa ve insan üzerindeki etkileri gün geçtikçe artmakta ve telafi edilemez sonuçlara neden olabilmektedir.

“Kaynakların verimli ve verimsiz kullanıldığı durumların doğa ve insan üzerindeki etkileri” konulu bir münazara yapmak için öğretmeninizin rehberliğinde iki grup oluşturunuz. Tartışma süreci gözlem formu ile değerlendirilecektir.

Birinci grup

Birinci grup, kaynakların verimli kullanıldığı durumların insanlara ve doğaya etkilerinin daha fazla olduğunu savunacaktır.

İkinci grup

İkinci grup, kaynakların verimsiz kullanıldığı durumların insanlara ve doğaya etkilerinin daha fazla olduğunu savunacaktır.

Gözlem formu

Dünya nüfusunun artması ve ihtiyaçların çoğalıp çeşitlenmesi ile doğal kaynaklara duyulan gereksinim de artmaktadır. Bu durum, günümüzde doğal kaynakların hızla tüketilmesine neden olmaktadır. Doğal kaynakların hızlı ve bilinçsiz tüketimi ile doğal dengenin bozulması, iklim değişikliği, kuraklık, bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum kaynakların israf edilmeden dikkatli ve verimli kullanımının önemini gündeme getirmektedir.

Kaynak: Ol vd., 2024, s.73.

Şekil 29.4 incelendiğinde kitabın öğrenelim bölümünde verilen paragrafta ilk öncelikle su ve diğer doğal kaynakların yaşam için gerekliliği vurgulanarak sınırsız olmadığına işaret edilmiştir. Ayrıca doğal kaynakların verimsiz kullanımının doğa ve insan üzerindeki etkilerini arttırdığına vurgu yapılmıştır. Daha sonra bu konu kapsamında münazara yapılması istenerek iki grup oluşturulmuştur. Son paragrafta ise nüfusun ve ihtiyaçların artmasından dolayı doğal kaynakların hızlı ve bilinçsiz tüketildiği anlatılmaktadır. Bu tüketim şeklinin de doğal dengede bozulma, iklim değişikliği ve kuraklık gibi sonuçlar doğurduğu için israftan kaçınılmanın önemine vurgu yapılmıştır. Görüldüğü üzere kuraklık ögesine paragrafta doğrudan yer verilmiştir. “Su”, “doğal kaynak”, “verimli kullanım”, “verimsiz kullanım”, “hızlı tüketim”,

“bilinçsiz tüketim”, “iklim değişikliği”, “israf” öğeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 30.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s.74.

Şekil 30.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde su kaynaklarının verimli kullanılmasıyla ilgili bilgi grafiğinin yer aldığı görülmektedir. Bilgi grafiği “Azalt- Yeniden Kullan- Değiştir” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu bilgi grafiğinde genel anlamda; su tasarrufunu sağlama, su israfını önleme ve suyu verimli kullanma konuları üzerinde durulmuştur. “Su tasarrufu”, “su israfı”, “verimli kullanım” kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri

oluşturmaktadır. Daha sonra ise Dünya Su Günü'nün her yıl 22 Mart'ta kutlandığından ve bu günün amacından bahsedilmiştir. Paragrafta geçen “tatlı su kaynakları”, “verimli kullanım”, “bireysel bilinç”, “toplumsal bilinç”, “sürdürülebilir çözüm” öğeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 31.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

2) Sayfa 74'teki bilgi görselinde suyun verimli kullanımı ile ilgili verilenlerden hangilerini uyguluyorsunuz? Uyguladıklarınızı çember içine alınız ve işaretleme-lerinizi arkadaşlarınız ile karşılaştırınız.

Aşağıdaki haber ile verilen bilgileri okuyunuz ve etkin-liği yapınız.

Toprak ve suya verimli dokunuş
“... Çiftçiler, Zonguldak Valiliğince kurulan Toprak ve Su Analiz Laboratuvarında arazileri için uygun sebze ve meyve türleri konusunda bilgi sahibi oluyor (Görsel 5.10). Örneğin bir çiftçi fasulye ekme düşün-cesiyle tarlasından toprak örneği getiriyor. Uzmanlar tarafından toprağın analizi yapıldıktan sonra o toprak-ta fasulye değil, patates ekiminin daha doğru olabile-ceği tespit ediliyor. Çiftçiler, bu laboratuvar sayesinde sulama teknikleri, toprağın verimi, gübreleme gibi ko-nularda bilinçleniyor...”
(Genel ağdan alınmıştır.)

“Salma sulama” yöntemi ile kaynağından tarla başına kadar getirilen su, serbest bir şekilde araziye salınır. Bu sulama yöntemi, su kaybına ve özellikle toprak kalitesini olumsuz etkilemesi ile tarımsal verimin düşüşüne neden olmaktadır (Görsel 5.11).

“Basınçlı sulama” sistemlerinin toprak kaybının ön-lenmesi, toprağın korunması, verimlilik ve su tasarrufu-na faydaları vardır. Bunların yanı sıra üründe kalite ve ölçüyü tutturma gibi önemli bir işlevi de bulunmaktadır (Görsel 5.12).

2) Toprak ve suyun verimli kullanımı ile ilgili verilen ha-ber ve bilgilerden yola çıkarak “Suyu korumak, vatani korumak gibidir.” sözünü yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2) Çevrenizde gördüğünüz sulama yöntemleri, verilen sulama örneklerinden hangisine benzemektedir? Siz olsaydınız hangi sulama yöntemini kullanırdınız? Söyleyiniz.



Görsel 5.10



Görsel 5.11



Görsel 5.12

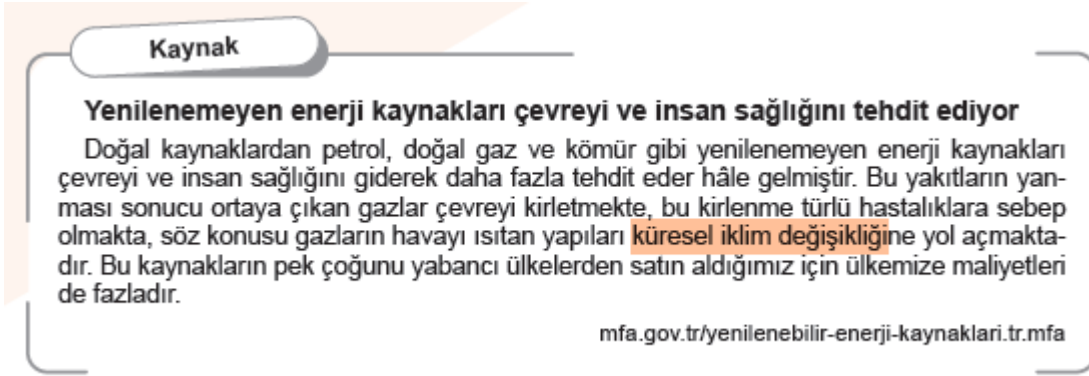
Kaynak: Ol vd., 2024, s.75.

Şekil 31.4'e bakıldığında kitabın öğrenelim bölümünde salma sulama yönteminin su kaybına ve tarımsal verimin düşüşüne neden olduğu anlatılırken basınçlı sulama yönteminin verimlilik ve su tasarrufu sağladığı anlatılmaktadır. Ayrıca “Suyu korumak, vatani korumak

gibidir.” sözünün kitapta yer verilmesi ve yorumlatılması suyun önemini vurgulamaktadır. Genel anlamda yer verilen “verimli kullanım”, “sulama teknikleri”, “bilinçlilik”, “salma sulama”, “su kaybı”, “tarımsal verim”, “basınçlı sulama”, “su tasarrufu”, “sulama yöntemleri” ögeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 32.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

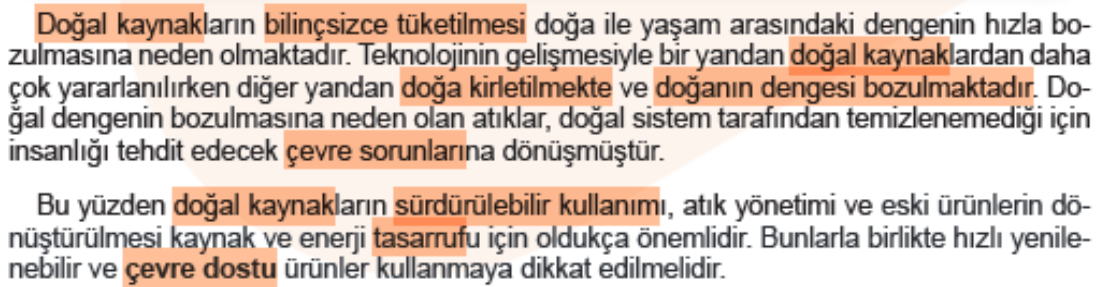


Kaynak: Ol vd., 2024, s.77.

Şekil 32.4 incelendiğinde kitabın öğrenelim bölümünde petrol, doğal gaz, kömür gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarının çıkardığı gazların çevreyi kirlettiği ve havayı ısıttığı böylece küresel iklim değişikliğine yol açtığı anlatılmaktadır. “Küresel iklim değişikliği” kuraklığa ilişkin dolaylı bir ögedir.

Şekil 33.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s.77.

Şekil 33.4 incelendiğinde kitabın öğrenelim bölümünde yer verilen “doğal kaynak”, “bilinçsiz tüketim”, “çevre sorunları”, “sürdürülebilir kullanım”, “tasarruf”, “çevre dostu” ögeleri kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 34.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s.81.

Şekil 34.4 incelendiğinde Sıfır Atık Eğitim Projesi'nin hedefleri yer almaktadır. Bu hedefler; doğal varlıkların korunması, doğa dostu tüketim alışkanlıkları, doğal varlıkların doğru kullanılması, farkındalık oluşturmak ve israfı önlemektedir. Bu hedefler kapsamında görüldüğü üzere 5D modeli hazırlanmıştır. Doğanın sürdürülebilirliği için 5D modelinin “Daha Az Tüket” bölümünde “su” örneğinin görselleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda su örneği de dâhil olmak üzere “doğal varlıkların korunması”, “doğa dostu”, “tüketim alışkanlıkları”, “farkındalık oluşturmak”, “doğru kullanım”, “israf”, “doğanın sürdürülebilirliği” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir.

Şekil 35.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

UYGULAYALIM

PERFORMANS GÖREVİ

Adı: Kaynakları Dikkatli Kullanıyorum

Amacı: Kaynakları **verimli** kullanmanın **doğa ve insanlar üzerindeki etkisini** ifade etme

Beceri: Yorumlama

Süre: 2 ders saati

Yönerge:

- ☐ Öğretmeninizin rehberliğinde beş grup oluşturunuz.
- ☐ Kaynakların **verimli**, **israf edilmeden** kullanımının **doğa ve insana etkisi** hakkında ürünler oluşturunuz. Bu ürünler için:
 - Birinci grup hikâye,
 - İkinci grup şiir,
 - Üçüncü grup haber,
 - Dördüncü grup slogan,
 - Beşinci grup resim hazırlayacak şekilde görev dağılımı yapınız.
- ☐ Ürünlerin oluşturulmasında Sıfır Atık projesi ve 5D modeli yaklaşımını dikkate alınız.
- ☐ Ürünlerinizi oluştururken kaynaklarımıza sahip çıkmanın ve onları **bilinçli kullanmanın** vatanseverlik bakımından önemine, oluşturduğunuz ürünlerde yer veriniz.
- ☐ Grupların hazırladığı ürünleri kullanarak, kaynakların verimli kullanımının doğa ve insanlar üzerindeki etkisinin sunumunu sözlü veya yazılı olarak yapınız.
- ☐ Hazırlanan ürünleri sınıf panosunda sergileyiniz.
- ☐ Ürünleriniz bütüncül dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

Kaynak: Ol vd., 2024, s.82.

Şekil-35.4 incelendiğinde kitabın uygulayalım bölümünde bir performans görevinin yer aldığı görülmektedir. Performans görevinin amacı kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkilerini ifade edebilmedir. Bu bağlamda “verimli kullanım”, “israf”, “doğaya etki”, “insana etki”, “bilinçli kullanım” öğeleri kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir.

Şekil 36.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Ol vd., 2024, s.83.

Şekil 36.4 incelendiğinde kitabın değerlendirelim bölümünde moda sektörünün iklim değişikliğini ve ekolojik krizi en çok etkileyen alanlardan biri olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu sektör için yıllık 93 milyar metreküp su kullanıldığı ve bu da küresel su kullanımının %4'ünü oluşturduğu vurgulanmıştır. Ayrıca karbon emisyonunun küresel emisyon içindeki payının %2-6 olduğuna ve Dünya su kaynaklarındaki mikroplastığın %35'i sentetik elyafın yıkanması sonucu meydana geldiğine işaret edilmiştir. Bu bağlamda “iklim değişikliği”, “ekolojik kriz”, “küresel su”, “karbon emisyonu”, “küresel emisyon” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir.

Şekil 37.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

"Giyisilerin kullanım süresinin kısalması" ifadesinden ne anlıyorsunuz?

Giyisilerinizin kullanım süresini nasıl arttırabilirsiniz?

Giyim sektörünün çevreye zararlarını azaltmak için neler yapılabilir?

2 Doğal kaynakların israf edilmeden verimli kullanımı konusunda insanları bilinçlendirmek için neler söylediniz? Aşağıya yazınız.

Kaynak: Ol vd., 2024, s.84.

Şekil 37.4 incelendiğinde kitabın değerlendirelim bölümünün devamında moda sektörüyle ilgili hazırlanan bilgi grafiğinin soruları yer almaktadır. Moda sektörünün çevreye zarar verdiği sorulan soru içerisinde belirtilmiştir. Daha sonra “doğal kaynakların israf edilmeden verimli kullanılmasındaki bilinçlilik” konusu kapsamında bir soru sorularak öneriler sunulması istenmiştir. Bu bağlamda “çevre”, “doğal kaynak”, “israf”, “verimli kullanım”, “bilinçlilik” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir.

Şekil 38.4

SB.5.5.1. Öğrenme Çıktısına Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

5. ÖĞRENME ALANI - DEĞERLER

Aşağıdaki tabloda değerler numaralandırılarak verilmiştir. Verilen soruları tablodaki değer numaralarını kullanarak ilgili alana cevaplayınız (Bir numarayı birden fazla cevap alanında kullanabilirsiniz.).

1 Tasarruf	2 Duyarlılık	3 Sorumluluk
4 Vatanseverlik	5 Yardımsızlık	6 Saygı
7 Dayanışma	8 İyiliksever	9 Adalet

1. Doğal kaynakların verimli kullanılması ve israfın önlenmesi amacıyla "5D" modeli geliştirilmiştir. Aşağıda verilen maddeleri 5D modeli aşamaları ile eşleştiriniz.

a. Kâğıt, plastik, cam gibi ürünleri geri dönüşüme kazandırmak	☐ Düşün, gerekli değilse tüketme.
b. Evde veya okulda su tüketimini azaltmak için çeşitli önlemler almak	☐ Daha az tüket.
c. Kullanılmayan eşyaları ihtiyacı olanlarla paylaşmak	☐ Değerlendir, yeniden kullan.
ç. Konserve kutularını sakı olarak kullanmak	☐ Değiştir, farklı amaçla kullan.
d. Bir ürünü satın almadan önce istek mi ihtiyaç mı diye sormak	☐ Dönüştür, doğa kazansın.

• "Dünya nüfusunun artması ve ihtiyaçların çoğalıp çeşitlenmesi ile doğal kaynaklara duyulan gereksinim de artmaktadır. Doğal kaynakların hızlı ve bilinçsiz tüketimi ile doğal dengenin bozulması, iklim değişikliği, kuraklık, bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum kaynakların israf edilmeden, dikkatli ve verimli kullanımının önemini gündeme getirmektedir."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

• "Suyu korumak, vatani korumak gibidir."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

• "Dünya Su Günü, Birleşmiş Milletlerin aldığı bir karar ile 1993'ten bu yana her yıl 22 Mart'ta kutlanmaktadır. 22 Mart Dünya Su Günü'nün amacı, kısıtlı tatlı su kaynaklarının verimli kullanılması konusunda bireysel ve toplumsal bilinci yükseltmektir. Bu noktada sürdürülebilir çözümlerin öneminin vurgulanması için 22 Mart'ta birçok etkinlik düzenlenir."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

Kaynak: Ol vd., 2024, s.112-114.

Şekil 38.4'e bakıldığında "Hayatımızdaki Ekonomi" öğrenme alanı kapsamında ele alınan "SB.5.5.1." öğrenme çıktısının öğrenme alanının sonunda kuraklığa ilişkin etkinliklere yer verildiği görülmektedir. İlk şekil bir bütün olarak incelendiğinde burada "doğal kaynak", "hızlı tüketim", "bilinçsiz tüketim", "doğal denge", "iklim değişikliği", "kuraklık", "israf", "dikkatli kullanım", "verimli kullanım" öğelerinin, "Suyu korumak, vatani korumak gibidir." sözüyle suya verilen önemin ve "su", "tatlı su kaynakları", "verimli kullanım", "bireysel bilinç", "toplumsal bilinç", "sürdürülebilir çözüm" öğelerinin değerlerle bağdaştırılması istenmiştir. İkinci şekil incelendiğinde ise "doğal kaynak", "verimli kullanım", "israfı önleme" amacıyla geliştirilen 5D modelinin verilen maddelerle aşamalarının eşleştirilmesi istenmiştir. Bu maddelerde "su tüketimini azaltmak için çeşitli önlemler almak" maddesi de yer almıştır.

Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabı (2) bütün olarak incelendiğinde 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.5.2. İhtiyaç ve isteklerini karşılamak için gerekli bütçeyi planlayabilme” (SBDÖP, 2024, s. 57) öğrenme çıktısı kitapta “Bütçemi Planlıyorum” başlığı adı altında sunulmuş olup kuraklığa ilişkin öğeler bulundurmaktadır. Bu başlıkta çerçevesinde tasarruf, tasarrufun faydaları ve tasarrufun faydalarından bahsederken “doğal kaynakları korumak” ibaresi yer almaktadır. Ayrıca bir görsele yer verilmiş ve bu görsel suyun dünya için önemini anlatarak sudan tasarruf etmeyi yorumlatma amacındadır. Daha sonra bir paragrafta tasarrufun karbon salınımı azalttığını ve böylece küresel ısınmanın önüne geçildiği vurgulanmıştır. “Tasarruf”, “doğal kaynak”, “karbon salınımı”, “küresel ısınma” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında “Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.4.2. Toplumun düzenine etkisi bakımından etkin vatandaş olmanın önemine yönelik çıkarımda bulunabilme” (SBDÖP, 2024, s. 52) öğrenme çıktısı kitapta “Etkin Vatandaşın Özellikleri” başlığı altında sunulmuş olup “Genç öğretmen, yarının büyüklerine çevre bilinci aşıyor.” (Ol vd., 2024, s.28) haberine yer verilmiştir. Bu haber kapsamında “Çevre Dostu Okul” projesi ışığında öğrencilere çevre bilincine yönelik farkındalık kazandırarak etkin vatandaş olma vurgusu yapılmıştır. Öğretmenin öğrencilerle atık su deposu ile yağmur sularını biriktirip okulun temiz su ihtiyacını karşıladıkları da anlatılmıştır. “Çevre bilinci”, “çevre dostu”, “farkındalık kazandırma”, “atık su”, “yağmur suyu”, “temiz su ihtiyacı” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir. Görüldüğü üzere çevre bilincine sahip olmak etkin bir vatandaş olma yolunda önemli bir adımı oluşturmaktadır.

4.3 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklık Öğelerine İlişkin Bulgular

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı 2023 yılında revize edilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında hazırlanmış olup bu program anlayışına göre okullarda okutulmaktadır. Bu bağlamda incelenen 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının 6. sınıf bölümünde kuraklığa ilişkin 1 (bir) kazanım bulunmuş olup Tablo 8.4’de belirtilmiştir.

Tablo 8.4

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (6. Sınıf)

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım/lar
6	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.

Kaynak: SBDÖP, 2023, s.21.

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı içerisinde “SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.” (SBDÖP, 2023, s. 21) kazanımı 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “5. Ünite olan Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde “Kaynakları Nasıl Kullanmalıyız” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu başlık kapsamında kuraklığa ilişkin incelenen doğrudan ve dolaylı ögeler aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 39.4

SB.6.5.2. kazanımına yönelik 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kuraklığa ilişkin bulgular görseli

Doğal kaynakların bilinçsizce kullanımı ne gibi sonuçlar doğurabilir? Örnek veriniz.

Bir önceki konuda kaynaklarımızın ekonomik faaliyetlerdeki yerini ve önemini öğrenmiştik. Şimdi de bu kaynakların nasıl kullanılmalrı gerektiğini, doğru kullanılmadıkları takdirde doğayı ve canlı yaşamını nasıl etkileyeceğini öğrenelim.

Doğa ile iç içe yaşayan insan, daha rahat bir yaşam için doğayı kendi lehine dönüştürmekte ve doğadaki kaynakları kullanmaktadır. Bu kaynaklar; toprak, su, orman, maden, petrol, hava gibi yer altı ve yer üstü kaynaklarıdır.

Kaynak: Azer, 2023, s.173.

Şekil 39.4 incelendiğinde ilk öncelikle doğal kaynakların bilinçsiz kullanıldığı takdirde ne gibi sonuçlar olabileceği hakkında bir soru yer almaktadır. Daha sonra doğal kaynakların doğru kullanılmadığında doğa ve canlı yaşamını nasıl etkileyeceğinin öğrenileceği belirtilerek doğal kaynakların neler olduğundan bahsedilmiştir. Bu kaynaklar arasında “su” da vardır. “Doğal kaynak”, “bilinçsiz kullanım”, “doğa”, “su”, “yer altı kaynaklar”, “yer üstü kaynaklar” kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır.

Şekil 40.4

SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Enerjide üretimi artırmak, israfı önleyip tasarruf yapmak yani enerjiyi bilinçli kullanmak önemlidir. Bunun için yapılması gerekenlerden bir kısmına *Görsel 5.37*'de yer verilmiştir.



Kaynak: Azer, 2023, s.179.

Şekil 40.4 incelendiğinde israfı önlemenin, tasarruf yapmanın ve enerjiyi bilinçli kullanmanın öneminin anlatıldığı ve yapılması gerekenleri içeren bir görsele yer verildiği görülmektedir. Bu görselde bulaşık makinesi kullanıldığında zaman daha az su harcandığı ve damlayan musluk ya da sürekli akan tuvalet musluğunun tonlarca su israf ettiği vurgulanarak suyun önemine de değinilmiştir. “İsraf”, “tasarruf”, “bilinçli kullanım”, “su israfı” kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 41.4

SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Şekil 41.4 incelendiğinde toprağın, ormanın ve suyun bilinçsiz kullanımının beraberinde getirdiği ciddi tehlikelere yer verilmiştir. İkinci paragrafta tarımsal faaliyetlerin yapılmasında amacın değiştiği (ekonomik kazanç) anlatılmış ve bu amaç uğruna suyun aşırı derecede ve sorumsuzca kullanıldığı vurgulanmıştır. Devamında örnek verilmiş ve yine su kaynaklarının aşırı derecede kullanıldığından bahsedilmiştir. Bunun da su kaynaklarının hızlı bir şekilde tükenmesine neden olduğuna işaret edilmiştir. “Su”, “bilinçsiz kullanım”, “su kaynakları”, “hızla tükenme”, “sorumsuzluk” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir. Dördüncü paragrafta bakıldığında küresel ısınma ve kaynakların bilinçsizce tüketiminin pek çok doğal afete neden olduğu anlatılmaktadır. Devamında Konya Ovası’nda çok fazla obruk oluşmaya başladığına

değinerak obrukların oluşma nedenleri sıralanmıştır. Bu nedenler; sulama tekniklerinin yanlış olması, damla tekniği için geç kalınması, yer altı suyunun düzensiz ve yanlış kullanımı ve kuraklıktır. Görüldüğü üzere “kuraklık” ögesine doğrudan yer verilmiştir. Bu bağlamda “küresel ısınma”, “bilinçsiz tüketim”, “doğal afet”, “obruk”, “yer altı suyu”, “düzensiz kullanım”, “yanlış kullanım”, “sulama teknikleri”, “damla tekniği” kuraklığa ilişkin dolaylı ögelerdir. Son olarak ise bir soruya yer verilmiştir. Soruda geçen “düzensiz yağış”, “tarım” kuraklığa ilişkin dolaylı ögelerdir.

Şekil 42.4

SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Su, sağlıklı bir hayatın devamı için canlıların gereksinim duyduğu en önemli doğal kaynaklardır. İçinde bulunduruğu balıklar insanlar için en önemli besinlerdendir. Yaşam-sal öneme sahip kaynaklardan olmasına rağmen su, bilinçli kullanılmamaktadır. Deniz, göl ve akarsulara bırakılan atık maddeler, buralarda yaşayan canlı türlerinin azalmasına, ba-zılarının da yok olmasına yol açmaktadır (Görsel 5.41).

İçinde sayısız canlıyı barındıran ormanlarımızı da bi-linçli kullanmalıyız. Piknik yaptıktan sonra söndürülme-miş bir ateş, ormanı kısa sürede yok edebilir (Görsel 5.42). Sadece ormanı yok etmekle kalmaz içindeki canlıların da yok olmasına, oksijen kaynağımızın bitmesine sebep olur. Bunun yanı sıra bilinçsizce ormanı kesip yok etmek de dünyamızı tehdit etmektedir. Bu kaynakların tekrar kaza-nılması onlarca yılı bulmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra çok daha büyük bir tehdit olan küresel ısınmaya karşı duyarlı olmalıyız.

Kutuplardaki buzulların erimesi, deniz suyunun yükselmesi, denize kıyısı olan yerlerin sular altında kalması kü-resel ısınmanın en bariz tehditlerindendir. Bu tehditlerin boyutları, kaynakları bilinçli kullanmadığımız sürece da-ha da artacaktır. Küresel ısınma iklim değişikliklerine, düzensiz ve aşırı yağışlara, kuraklığa vb. birçok doğal afete sebep olacaktır.



Görsel 5.41

Kaynak: Azer, 2023, s.181.

Şekil 42.4 incelendiğinde ilk öncelikle suyun önemli bir doğal kaynak olduğu vurgulanmış fakat bilinçli kullanılmadığından bahsedilerek tehlikeler anlatılmaya devam edilmiştir. “Su”, “doğal kaynak”, “bilinçsiz kullanım” kuraklığa ilişkin dolaylı ögelerdir. Daha sonra çok daha büyük bir tehdit olan küresel ısınma ele alınmıştır. Küresel ısınmanın tehditlerinden bahsedilmiştir. Bu tehditlerin kaynakları bilinçsiz kullanılmadığı takdirde git gide artacağına vurgu yapılmıştır. Devamında küresel ısınmanın iklim değişikliklerine, düzensiz yağışlara, kuraklık ve birçok doğal afete neden olacağına işaret edilmiştir. Görüldüğü üzere “kuraklık” ögesine doğrudan yer verilmiştir. Kuraklık, küresel ısınmaya bağlı iklim

değişikliği nedeniyle meydana gelen bir doğal afet olduğu için de “küresel ısınma”, “iklim değişikliği”, “doğal afet” kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 43.4

SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

**Etkinlik Zamanı**

Aşağıdaki haberi okuyunuz. Haberde sorulan soruların cevaplarını haberin altına yazınız.



KÜRESEL ISINMA NEDİR?

İşte, nedeni ve sonuçları...

Görsel 5.44

Dünyadaki doğal yaşamı tehdit eden küresel ısınma vatandaşlar arasında merak konusu oldu. Küresel ısınma hakkında bilgi edinmek isteyen vatandaşlar küresel ısınmanın ne olduğunu, nedenlerini ve sonuçlarını sorguluyor. Peki, küresel ısınma nedir?

Genel ağ haberi, 23 Nisan 2018

**Etkinlik Zamanı**

Kaynak: Azer, 2023, s.182.

Şekil 43.4 incelendiğinde ilk öncelikle iki etkinliğe yer verildiği görülmektedir. İlk etkinlikte “Küresel Isınma Nedir?” başlığı altında yer alan soruların cevaplanması istenerek “küresel ısınma” ögesine vurgu yapılmıştır. Bu öge kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir. İkinci etkinliğe bakıldığında ise kaynakların bilinçsiz kullanılması sonucu tehlikede olan canlı türlerini ele alan sorular yöneltmiştir. “Bilinçsiz kullanım” kuraklığa ilişkin dolaylı ögedir.

Şekil 44.4

SB.6.5.2. Kazanımına Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

(....) 5. Küresel ısınma nedeniyle bazı canlı türleri yok olmakla karşı karşıyadır.

10. Bilindiği üzere bütün canlıların yaşamı kaynakların varlığına bağlıdır. Hiç bitmeyecekmiş gibi düşünülen bu kaynaklar, insanların onları bilinçsizce kullanmaları sonucu büyük zarara uğramaktadır. Madenler ve enerji kaynaklarımız azalmakta, ormanlar tahrip edilmekte; toprak, hava ve su kirlenmektedir. Hâlbuki yaşamın sürdürülebilmesi için kaynakların ve sağlıklı çevrenin var olması gerekmektedir.

Yukarıdaki paragraftan aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Ormanlar korunmalı ve daha fazla ağaç dikilmelidir.
- B) Suyun ihtiyaçtan fazlası kesinlikle tüketilmemelidir.
- C) Çevreye ve doğaya zarar vermeyen ürünler kullanılmalıdır.
- D) Fabrikalar su kaynaklarına yakın yerlere kurulmalıdır.

2. Dünyada doğal kaynakların tükenmesi ya da kullanılamaz hâle gelmesi durumunda neler yaşanabilir?

Kaynak: Azer, 2023, s.199-202-203.

Şekil 44.4'e bakıldığında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı kapsamında ele alınan “SB.6.5.2.” kazanımının 5. ünitenin sonunda “Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum” başlığı altında kuraklığa ilişkin sorulara yer verildiği görülmektedir. İlk şekilde “küresel ısınma” ile ilgili D/Y etkinliği bulunmaktadır. İkinci şekilde “bilinçsiz kullanım”, “su kirliliği”, “sağlıklı çevre” öğeleri bulunan çoktan seçmeli soruya yer verilmiştir. Üçüncü şekilde ise “doğal kaynakların tükenmesi” vurgusu yapılarak açık uçlu soru sorulmuştur.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı bir bütün olarak incelendiğinde “4. Ünite olan Bilim ve Toplum Hayatı” ünitesinde “Araştırma Nasıl Yapılır?” başlığı adı altında bilimsel araştırma basamaklarının neler olduğu ve hangi sıra ile yapıldığı anlatılmaktadır. İlk basamak araştırılacak konunun belirtilmesine örnek olarak “küresel ısınmanın etkilerinin azaltılması için alınması gereken önlemler” seçilmiştir. Konuyla ilgili varsayım/hipotez/öneri belirleme olan ikinci basamakta tasarruf ögesine yer verilmiştir. Üçüncü basamak konuyla ilgili kaynak taraması yapma da TEMA gibi çevre ile ilgili çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarına gidilmesi belirtilmiştir. Dördüncü basamak toplanan bilgilerin sınıflandırılması/varsayımlarla karşılaştırılması basamağında “Küresel ısınma nedir?”, “Neden ve sonuçları”, “Alınabilecek önlemler” ifadeleri yer almıştır. Son olarak ise kaynakça belirtilmesi istenmiştir. Görüldüğü üzere kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilen “küresel ısınma”, “tasarruf”, “çevre”, “TEMA”, öğeleri diğer ünitelere de entegre edilerek algı oluşturulmak istenmiştir. Aynı ünite

kapsamında ama “Gelecekte Yaşam Nasıl Olacak” başlığı adı altında çevresel teknolojilerin ve füzyon enerjisinin iklim değişikliği ile mücadele konusunda önemli bir rol oynayabileceği yer almaktadır. “İklim değişikliği” kuraklığa ilişkin dolaylı ögedir. “5. Ünite olan Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde “Yeni Yatırımlar, Yeni Pazarlar” başlığı adı altında yatırım ve pazarlamanın başarıya ulaşabilmesi için küresel ısınmaya neden olmaması, çevreyi kirletmemesi ve canlılara zarar vermemesi maddesi yer almaktadır. “Küresel ısınma” ve “çevre kirliliği” kuraklığa ilişkin dolaylı ögelerdir. Aynı ünite kapsamında ama “Ülkemizin Kaynakları ve Ekonomisi” başlığı adı altında doğal kaynakların tanımına ve su kaynaklarımıza yer verilmiştir. Üç tarafı denizlerle çevrili olan ve nehir ve göller açısından da önemli bir potansiyele sahip olan ülkemizin bu kaynaklardan yeterince yararlanamadığı vurgulanmaktadır. “Doğal kaynak” ve “su kaynakları” kuraklığa ilişkin dolaylı ögeleri oluşturmaktadır.

4.4 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklık Ögelerine İlişkin Bulgular

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı 2023 yılında revize edilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında hazırlanmış olup bu program anlayışına göre okullarda okutulmaktadır. Bu bağlamda incelenen 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının 7. sınıf bölümünde kuraklığa ilişkin 3 (üç) kazanım bulunmuş olup Tablo-9’da belirtilmiştir.

Tablo 9.4

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Bulgular (7.Sınıf)

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım/lar
7	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını sorgular.
		SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.

Kaynak: SBDÖP, 2023, s.24-25.

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı içerisinde “SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” (SBDÖP, 2023, s. 24) kazanımı, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “3. Ünite olan Ülkemizde Yerleşme, Nüfus ve Göç” ünitesinde “Ülkemizde Göç” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu başlık kapsamında kuraklığa ilişkin incelenen doğrudan ve dolaylı ögeler aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 45.4

SB.7.3.3. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Yurt içinde yapılan göçe iç göç, yurt dışına yapılan göçe ise dış göç adı verilir. İç göçe Hacı Murathan'ın ve akrabalarının İstanbul'a yerleşmesi, dış göçe ise Sebahat Kılıç'ın ve eşinin Almanya'ya gitmesi, Münevver Üsküp'ün dedesinin Türkiye'ye gelmesi ve oğlunun Kanada'ya gitmesi örnek verilebilir. Savaş ve çatışmalar, **doğa kaynaklı afetler**, daha iyi koşullarda yaşama isteği, iş imkânları gibi sebepler dolayısıyla dış göçler yaşanır.

Doğa kaynaklı afetler, göçün nedenleri arasındadır. Deprem, **kuraklık**, **küresel ısınma** iç ve dış göçlere neden olmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli yaşanan iki büyük depremde on binlerce kişi hayatını kaybetti ve yaralandı (Görsel 3.22). Bu deprem Adıyaman, Hatay, Malatya başta olmak üzere çevre illerde de yıkıcı etkilere yol açtı. Bundan dolayı depremzedelerin bir kısmı başka yerlere taşındı. 2023 yılında sadece Malatya'da nüfusun yaklaşık %9'u, Hatay'ın ise %8'i başka illere göç etti.

Kaynak: Özensoy, 2024, s.134-135.

Şekil 45.4 incelendiğinde göçün nedenlerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Doğal kaynaklı afetlerin yani küresel ısınma ve kuraklığın göçlere neden olduğu anlatılmaktadır. Kuraklığın göçe neden olması sosyal bağlamda insan ve toplum davranışlarını değiştirdiği ve bunun da kuraklığın göç üzerindeki dolaylı etkisinden kaynaklandığı yorumu yapılabilmektedir. Bu bağlamda kuraklık ögesi doğrudan göç ise kuraklığa ilişkin dolaylı bir

ögedir. Ayrıca paragrafta kuraklık, doğal kaynaklı afet şeklinde tanımlanmıştır. Böylece “doğal kaynaklı afet”, “küresel ısınma” kuraklığa ilişkin dolaylı ögelerdir.

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı içerisinde “SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.” (SBDÖP, 2023, s. 24) kazanımı, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “3. Ünite olan Ülkemizde Yerleşme, Nüfus ve Göç” ünitesinde “Bir Özgürlük Olarak Yerleşme ve Seyahat” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu başlık kapsamında kuraklığa ilişkin incelenen doğrudan ve dolaylı ögeler aşağıda belirtilmiştir

Şekil 46.4

SB.7.3.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

Kamu arazilerine, sit alanlarına, ormanlık alanlara, millî parklara seyahat edilebilir ancak bu yerlere yerleşilemez. Bu yerlere yerleşmenin yasak olması Anayasa’yla uyumludur. Bunun yanında doğa kaynaklı afetler ile savaş ve terör gibi durumlarda yerleşme ve seyahat özgürlüğü sınırlandırılır.

Dünyada zaman zaman seyahat özgürlüğünün kısıtlandığı ve bu kısıtlama sonucunda acı olayların yaşandığı görülmektedir. İç savaş, terör, salgın hastalık, ekonomik sıkıntı ve kuraklık yaşanan ülkelerden başta Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelere gitmek isteyenlerin yerleşme ve seyahat özgürlükleri kısıtlanmaktadır. Gelişmiş ülkelere gitmek isteyen birçok kişi temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta, seyahatleri sırasında yaralanabilmekte hatta hayatını kaybedebilmektedir.

Kaynak: Özensoy, 2024, s. 139-140.

Şekil 46.4 incelendiğinde yerleşme ve seyahat özgürlüğünü kısıtlayan etkenlerin belirtildiği görülmektedir. Bu kısıtlayan etkenler arasında “kuraklık” ögesi doğrudan yer almaktadır. Anlaşılacağı üzere kuraklık, insan ve toplum davranışlarını sosyal bağlamda etkilemektedir. “Doğal kaynaklı afet” ögesi ise kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 47.4

SB.7.3.3. ve SB.7.3.4. Kazanımlarına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

4. Ülkemizde göçlerin yaşanmasının sebepleri nelerdir?
6. Yerleşme özgürlüğünün kısıtlanması durumlarına örnek veriniz.

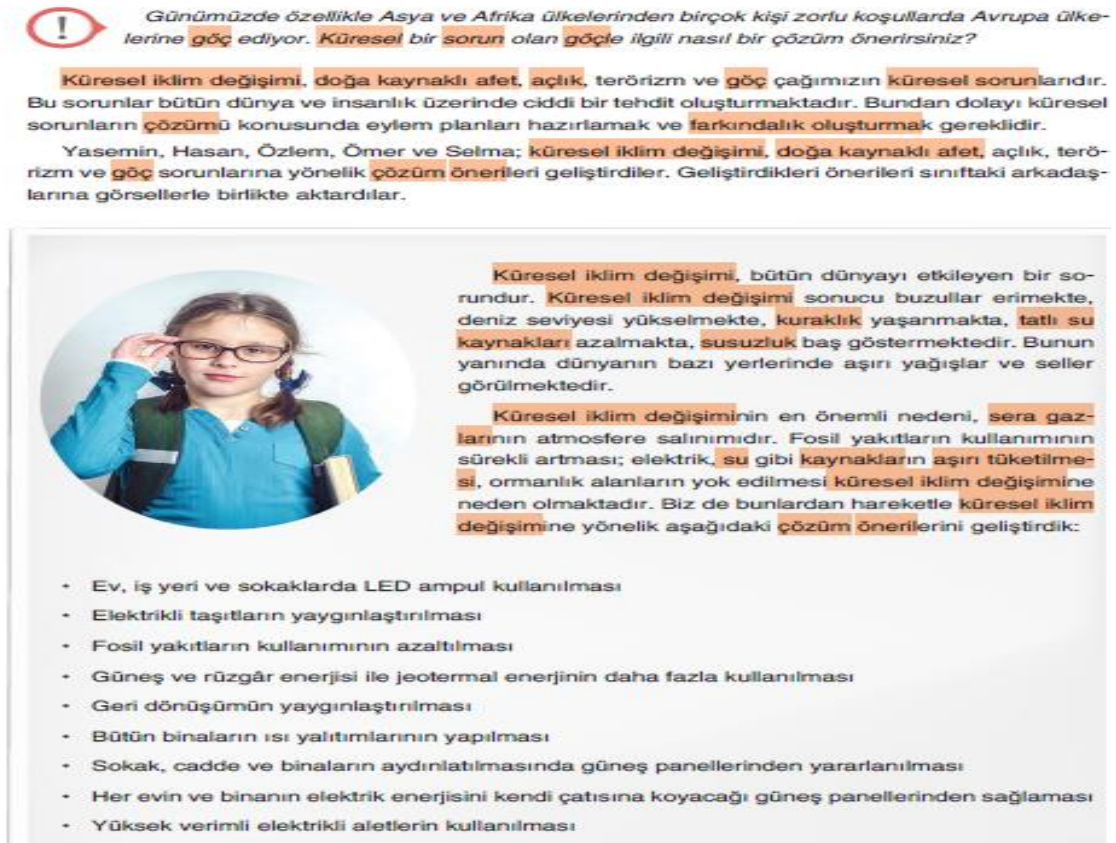
Kaynak: Özensoy, 2024, s.144.

Şekil 47.4'e bakıldığında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında ele alınan “SB.7.3.3.” ve “SB.7.3.4.” kazanımlarına yönelik 3. ünitenin sonunda “Değerlendirme Soruları” başlığı altında kuraklığa ilişkin sorulara yer verilmiştir. Görüldüğü üzere göçün nedenleri ve yerleşme özgürlüğünün kısıtlanması durumlarına yönelik açık uçlu soru sorulmuştur. Her iki soruya da üniteye öğrenildiği gibi “kuraklık” cevabı verilebilmektedir

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı içerisinde, “SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.” (SBDÖP, 2023, s. 25) kazanımı, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “7. Ünite olan Türkiye ve Dünya” ünitesinde “Küresel Sorunlara Çözüm Üretiyorum” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu başlık kapsamında kuraklığa ilişkin incelenen doğrudan ve dolaylı öğeler aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 48.4

SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Kaynak: Özensoy, 2024, s.262.

Şekil 48.4 incelendiğinde küresel sorunların küresel iklim değişikliği, doğa kaynaklı afet, açlık, göç olduğu belirtilmiştir. Devamında küresel sorunların insanlık üzerinde çok ciddi

tehditler yarattığı için bu küresel sorunlara karşı çözüm önerileri sunmak ve farkındalık oluşturmak gerektiği vurgulanmıştır. “Küresel sorun”, “küresel iklim değişimi”, “doğa kaynaklı afet”, “açlık”, “göç”, “çözüm”, “öneri”, “farkındalık oluşturmak” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir. Daha sonra bir görsel çerçevesinde küresel iklim değişiminin tüm dünyayı etkileyen bir sorun olduğuna ve sonuçlarına değinilmiştir. Bu sonuçlar arasında kuraklık, tatlı su kaynaklarında azalma ve susuzluk yer almaktadır. Görüldüğü üzere “kuraklık” ögesine doğrudan yer verilmiştir. “Tatlı su kaynakları”, “susuzluk” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir. Daha sonra küresel iklim değişiminin en önemli nedeninin sera gazları olduğu belirtilmiştir. Ayrıca su kaynaklarının aşırı tüketilmesi de neden arasında gösterilmiştir. Bu bağlamda “sera gazları”, “su kaynakları”, “aşırı tüketim” kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri oluşturmaktadır.

Şekil 49.4

SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



Açlık, özellikle Afrika ve Asya kıtalarının bazı yerlerinde insan sağlığını ve hayatını etkileyen önemli bir sorundur. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün "Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumu, 2023 Raporu"na göre dünyada yaklaşık 735 milyon insan açlık çekmektedir. Bu sayı dünya nüfusunun yaklaşık %10'dur.

Gıda ve Tarım Örgütü ile Dünya Sağlık Örgütü raporlarına göre 2023 yılında dünyada açlık çeken her beş kişiden üçü kadındır. Beş yaşın altındaki çocukların yarıya yetersiz beslenme nedeniyle hayatını kaybetmektedir. On binlerce çocukta açlık ve yetersiz beslenme nedeniyle gelişim bozukluğu görülmektedir.

Milyonlarca insan açlık çekerken (Görsel 7.7) dünyada her yıl bütün insanların ihtiyacından fazla gıda üretilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde tonlarca yiyecek israf edilmektedir. Oysa yapılacak yardımlarla açlık çeken insanların yeterli beslenmesi sağlanabilir.



Görsel 7.7: Yemek yardımı sırasında bekleyenler, Sudan, Afrika

Gıda üretiminin ve gıda yardımının yetersiz olması, ülkelerin az gelişmiş olması, kuraklık, yaşanan silahlı çatışmalar, terör gibi unsurlar açlık sorununun en önemli nedenleri arasındadır. Bu nedenlerden hareketle açlık sorununa yönelik aşağıdaki çözüm önerilerini geliştirdik:

- Açlık sorunu hakkında farkındalık oluşturulması

- Bireyler ve sivil toplum örgütleri tarafından yardım kampanyaları yapılması (Görsel 7.8)
- Kuraklığa dayanıklı tohumlar üretilmesi
- Yiyecek israfının önlenmesi
- Çatışma yaşanan ülkelerde barışın sağlanması



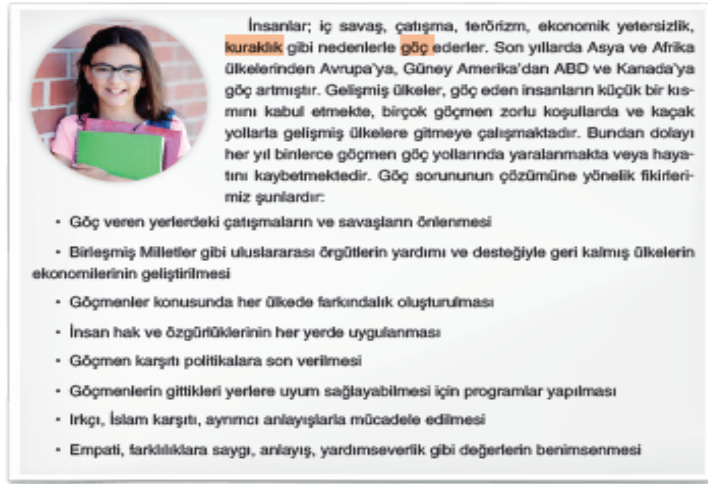
Görsel 7.8: Gıda Bankası Gıda ve Tarım Örgütü'nün Nijeryalı ihtiyaç sahipleri için gerçekleştirdiği yardımlama faaliyeti

Kaynak: Özensoy, 2024, s.265-266.

Şekil 49.4 incelendiğinde küresel sorun olan açlığın insan sağlığını ve hayatını etkilediği, cinsiyet bazında kadınlarda daha fazla görüldüğü ve sonucunda gelişim bozukluğu ve ölüm olduğu vurgulanmıştır. Daha sonra nedenlerine dikkat çekilmiştir. Bu nedenler arasında “kuraklık” ögesine doğrudan yer verilmiştir. Anlaşılacağı üzere kuraklığın açlığa neden olması insan ve toplum davranışlarının sosyal bağlam açısından değişmesine çok büyük bir etkidir. Bu bağlamda kuraklığın dolaylı ilişkisi açlığın yarattığı sonuçlar sosyal boyut açısından değerlendirmeli ve buna göre önlemler alınmalıdır. Şekilde görüldüğü üzere farkındalık oluşturmak, yardım kampanyaları yapmak, barışı sağlamak etkileşim yaratacağından ötürü sosyal davranış kazandırmaktadır.

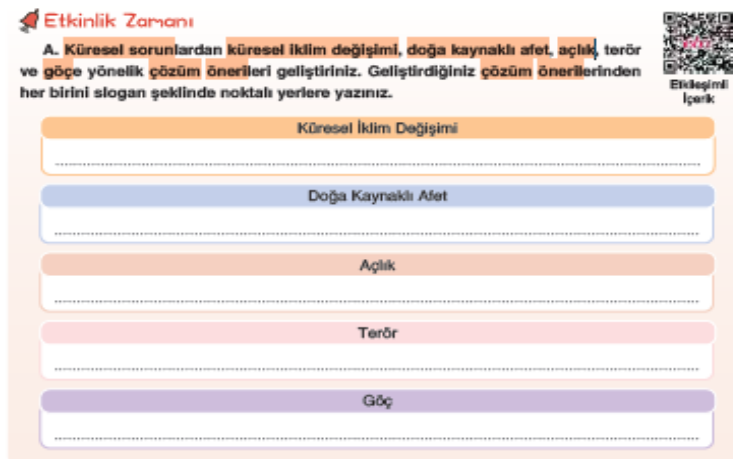
Şekil 50.4

SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli



İnsanlar; iç savaş, çatışma, terörizm, ekonomik yetersizlik, kuraklık gibi nedenlerle göç ederler. Son yıllarda Asya ve Afrika ülkelerinden Avrupa'ya, Güney Amerika'dan ABD ve Kanada'ya göç artmıştır. Gelişmiş ülkeler, göç eden insanların küçük bir kısmını kabul etmekte, birçok göçmen zorlu koşullarda ve kaçak yollarla gelişmiş ülkelere gitmeye çalışmaktadır. Bundan dolayı her yıl binlerce göçmen göç yollarında yaralanmakta veya hayatını kaybetmektedir. Göç sorununun çözümüne yönelik fikirlerimiz şunlardır:

- Göç veren yerlerdeki çatışmaların ve savaşların önlenmesi
- Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin yardımı ve desteğiyle geri kalmış ülkelerin ekonomilerinin geliştirilmesi
- Göçmenler konusunda her ülkede farkındalık oluşturulması
- İnsan hak ve özgürlüklerinin her yerde uygulanması
- Göçmen karşıtı politikalara son verilmesi
- Göçmenlerin gittikleri yerlere uyum sağlayabilmesi için programlar yapılması
- Irkçı, İslam karşıtı, ayrımcı anlayışlarla mücadele edilmesi
- Empati, farklılıklara saygı, anlayış, yardımseverlik gibi değerlerin benimsenmesi



Etkinlik Zamanı

A. Küresel sorunlardan küresel iklim değişimi, doğa kaynaklı afet, açlık, terör ve göçe yönelik çözüm önerileri geliştiriniz. Geliştirdiğiniz çözüm önerilerinden her birini slogan şeklinde noktalı yerlere yazınız.

QR Kodu: Etkinlik İçerik

Küresel İklim Değişimi

Doğa Kaynaklı Afet

Açlık

Terör

Göç

Kaynak: Özensoy, 2024, s.268.

Şekil 50.4 incelendiğinde ilk öncelikle göçün nedenleri sıralanmıştır. Bu nedenler arasında “kuraklık” doğrudan yer almaktadır. Devamında birçok göçmenin zoraki şartlar altında göç etmeye çalıştığından bahsedilmiş ve sonuçlarının yaralanma ve ölüm olduğu

vurgulanmıştır. Anlaşılacağı üzere insan davranışlarını zora sokan göç dalgaları/sorunları mevcuttur. Bu sorunları önlemek için geliştirilen fikirler arasında savaşın son bulması, yardımlaşma, farkındalık oluşturma, uyum sağlama, empati, ve anlayış gösterme gibi sosyal davranışlar yer almaktadır. Bu bağlamda göçe neden olan ve göç ile dolaylı ilişkisi bulunan kuraklık, insan ve toplum davranışlarını sosyal bağlam açısından etkilediği yorumu yapılabilmektedir. Daha sonra ise “küresel sorun”, “küresel iklim değişimi”, “doğal kaynaklı afet”, “açlık”, “göç” öğelerinin geçtiği bir etkinliğe yer verilmiştir. Bu öğeler kuraklıkla dolaylı olarak ilişkilendirilebilmektedir.

Şekil 51.4

SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

B. Aşağıdaki küresel sorunların çözümü ile ilgili üçer öneri yazınız.

Küresel İklim Değişimi

1.

2.

3.

Açlık

1.

2.

3.

Terör

1.

2.

3.

Göç

1.

2.

3.

Doğa Kaynaklı Afet

1.

2.

3.

Kaynak: Özensoy, 2024, s.269.

Şekil 51.4 incelendiğinde bölümünde küresel sorunların çözümü için üç önerinin yazılması etkinliğine yer verilmiştir. “Küresel sorun”, “küresel iklim değişimi”, “açlık”, “göç”, “doğa kaynaklı afet” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir.

Şekil 52.4

SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

B. Aşağıda küresel iklim değişimi, doğa kaynaklı afet, açlık, göç ve terörizme yönelik bazı çözüm önerileri verilmiştir. Bu çözüm önerilerinin hangi küresel sorunlarla ilgili olduğunu belirleyerek ilgili kutucukları işaretleyiniz (Birden fazla kutucuğu işaretleyebilirsiniz.).

Çözüm Önerileri	Küresel Sorunlar				
	Küresel İklim Değişimi	Doğa Kaynaklı Afet	Açlık	Göç	Terörizm
1. Afrika'da beslenme yetersizliği yaşayanlar için dünya genelinde yardım konserleri yapılması	☐	☐	☒	☐	☐
2. Bütün belediyelerin toplu taşımada elektrikli araç kullanmaya başlaması	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kızıldeniz'de korsan faaliyetlerine karşı BM ülkelerinin anlaşma imzalaması	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kuraklığa dayanıklı buğday, yulaf ve çavdar tohumlarının üretilmesi	☐	☐	☐	☐	☐
5. Tsunami riski olan yerlere fabrika yapılmasının önlenmesi	☐	☐	☐	☐	☐
6. Dış mekânların aydınlatılmasında güneş enerjisinden yararlanılması	☐	☐	☐	☐	☐
7. Sığınmacılar konusunda dünya genelinde farkındalık oluşturulması	☐	☐	☐	☐	☐
8. Farklı kültürleri karşı anlayış, yardımseverlik gibi değerlerin yaygınlaştırılması	☐	☐	☐	☐	☐

271

Kaynak: Özensoy, 2024, s.271.

Şekil 52.4 incelendiğinde “Sıra Bende” bölümünde konunun bütününe ilişkin bir etkinliğe yer verildiği görülmektedir. Bu etkinlikte yer alan “Küresel sorun”, “küresel iklim değişimi”, “açlık”, “göç”, “doğa kaynaklı afet” kuraklığa ilişkin dolaylı öğelerdir.

Şekil 53.4

SB.7.7.4. Kazanımına Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Bulgular Görseli

5. Küresel iklim değişiminin çözümüne yönelik iki öneri söyleyiniz.

- I. Konu ile ilgili farkındalık oluşturulmalıdır.
- II. Kuraklığa dayanıklı tohumlar üretilmelidir.
- III. Yiyecek ve içecek israfı önlenmelidir.
- IV. Binalar depreme dayanıklı hâle getirilmelidir.
- V. Ön yargılı ve ayrımcı yaklaşımlar önlenmelidir.

Küresel sorunlara sunulan yukarıdaki çözüm önerilerinden hangileri açlık sorununa yöneliktir?

- A) II ve V B) I, II ve III C) I, II ve V D) I, III ve IV



Yukarıdaki afişten hareketle dünyada

- I. Açlık çeken insanların sayısı gittikçe artmaktadır.
- II. Obezite sorunu yaşayanların sayısı açlık çekenlerinkinden fazladır.
- III. Açlık sorununun en fazla yaşandığı kıta Afrika'dır.
- IV. Asya'da çocukların %70'i aşırı zayıflıkla savaştığını göstermektedir.

yargılarından hangilerine ulaşamaz?

- A) Yalnız II B) II ve IV C) I, II ve III D) I, III ve IV

Kaynak: Özensoy, 2024, s.272-274-275.

Şekil 53.4'e bakıldığında "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı kapsamında ele alınan "SB.7.4.4." kazanımına yönelik 7. ünitenin sonunda "Değerlendirme Soruları" başlığı altında kuraklığa ilişkin sorulara yer verilmiştir. Görüldüğü üzere ilk öncelikle küresel iklim değişimine yönelik açık uçlu soru sorulmuştur. Daha sonra ise küresel sorun olan açlık özelinde iki tane çoktan seçmeli soru sorulmuştur.

5 SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sürecinde ele edilen bulgular doğrultusunda sonuçlar ortaya konmuş ve ortaya konulan sonuçlar benzer araştırmalar kapsamında tartışılmıştır. Daha sonra ise uygulayıcılar ve araştırmacılar için öneriler geliştirilmiştir.

5.1 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Kuraklığa İlişkin Sonuçlar

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında kuraklığa ilişkin öncelikle Sosyal Bilgiler dersinin temel yaklaşımı değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım bireyin yaşadığı çevre ve toplum arasındaki ilişkiyi geçmişten günümüze “süreklilik” ve “değişim” bağlamında ele almaktadır. Dolayısıyla bireyin çevre ve toplum ilişkisindeki değişim ve sürekliliğini inceleyen Sosyal Bilgilerin, insan davranışlarını sosyal bağlam çerçevesinde temele aldığı söylenebilmektedir. İkinci olarak Sosyal Bilgiler dersinin özel amaçları incelenmiş ve 6 (altı) özel amacın kuraklıkla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu özel amaçlar kapsamında “doğa ve insan etkileşimi”, “doğal kaynak”, “sürdürülebilir yaşam”, “doğal ve beşeri çevre”, “afet”, “küresel sorun”, “toplumsal sorun” öğelerine yer verilmiştir. Üçüncü olarak öğrenme alanlarının içerikleri ele alınmış ve öğrenme alanları bir bütün şekilde değerlendirilerek “Evimiz Dünya” ve “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanlarının içeriklerinin kuraklıkla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Evimiz Dünya öğrenme alanının “afet”, “doğal ve beşeri çevre”, “küreselleşme”, “küresel sorun” öğeleri etrafında, Hayatımızdaki Ekonomi öğrenme alanının ise “doğal kaynak” ögesi etrafında kuraklık özelinde şekillendiği görülmüştür. Dördüncü olarak 5. sınıf düzeyinde “Evimiz Dünya” öğrenme alanı içerisinde yer alan “SB.5.2.2. Yaşadığı ilde doğal ve beşeri çevredeki değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme” ve “SB.5.2.3. Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlikleri düzenleyebilme” (SBDÖP, 2024, s. 42) öğrenme çıktılarının ve “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanı içerisinde yer alan “SB.5.5.1. Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme” (SBDÖP, 2024, s. 57) öğrenme çıktısının kuraklık ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “SB.5.2.2.” öğrenme çıktısı kapsamında yer verilen “doğal ve beşeri çevre”, “su kaynakları”, “bitki örtüsü” öğeleri, “SB.5.2.3.” öğrenme çıktısı kapsamında yer verilen “afet”, “doğa olayı”, “insan etkileri”, “afet bilinci”, “risk”, “farkındalık” öğeleri ve “SB.5.5.1.” öğrenme çıktısı kapsamında yer verilen “su kaynakları”, “tasarruf”, “bilinçlilik”, “sürdürülebilirlik”, “israf”, “verimli/siz kullanım” öğelerinin kuraklıkla ilişkin olduğu görülmektedir. Beşinci olarak 6. sınıf düzeyinde “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanı içerisinde yer alan “SB. 6.1.3. Toplumsal hayatta karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerini

müzakere edebilme” (SBDÖP, 2024, s. 64) ve “Evimiz Dünya” öğrenme alanı içerisinde yer alan “SB.6.2.2. Ülkemizin doğal ve beşeri çevre özellikleri arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme” (SBDÖP, 2024, s. 68) öğrenme çıktılarının kuraklık ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “SB.6.1.3.” öğrenme çıktısı kapsamında yer verilen “afetler”, “çevre kirliliği”, “göç”, “israf” ve “SB.6.2.2.” öğrenme çıktısı kapsamında “doğal çevre”, “çevresel sürdürülebilirlik”, “çevre sorunları” öğelerinin kuraklıkla ilişkin olduğu görülmektedir. Son olarak 7. sınıf düzeyinde “Evimiz Dünya” öğrenme alanının içeriğinde yer alan “SB.7.2.1. Küreselleşmenin insan ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimi yorumlayabilme” ve “SB.7.2.2. Bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolünü özetleyebilme” (SBDÖP, 2024, s. 95) öğrenme çıktıları kuraklıkla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “SB. 7.2.2.” öğrenme çıktısı kapsamında küreselleşmenin insan ve toplum hayatında oluşturduğu değişimin çevre sorunları özelinde incelenmesi yer almaktadır. Bu da küreselleşmenin Sosyal Bilgiler dersinde insan ve toplum davranışları üzerindeki etkilerini sosyal bağlam açısından ele aldığını göstermektedir. “SB.7.2.2.” öğrenme çıktısında ise kuraklığa ilişkin öğelerden göç ve küresel iklim krizinin çözümünde ülkemizin dış politika ilkeleri yer almaktadır. Kuraklık, küresel iklim krizi nedeniyle meydana gelen küresel bir sorun olduğu için ve bu küresel sorun da sosyal bağlamda insan davranışlarını yönlendirdiği için göç dalgalanmalarını beraberinde getirmektedir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına bir bütün halinde bakıldığında kuraklığa ilişkin dolaylı öğelere yer verildiği fakat kuraklık ögesine doğrudan yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

5.2 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (1-2) Kuraklığa İlişkin Sonuçlar

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Evimiz Dünya” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.2.2. Yaşadığı ilde doğal ve beşeri çevredeki değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme” (SBDÖP, 2024, s. 42) öğrenme çıktısı, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (1) düşünelim bölümünde “Doğal ve Beşeri Çevremizde Değişim” başlığı adı altında sunulmuştur. Kitap içeriğinde kuraklığa ilişkin doğrudan ve dolaylı öğelere yer verilmiştir. Doğal ve beşeri çevrenin neden zaman içerisinde değişikliğe uğradığı görseller, etkinlikler ve haber başlıklarıyla zenginleştirilerek anlatılmıştır. Verilen etkinlikler genellikle “soru-cevap” ve “tartışma” üzerinedir. Dolayısıyla sorgulama ve eleştirel düşünme becerileri geliştirilmek istenmiştir. 6 başlıklı düşünme tekniği ve balık kılçığı tekniği ile oluşturulan etkinlikler de bu amaca hizmet etmektedir. Bir etkinlikte ise yıllara göre karşılaştırmalı görseller verilerek kuraklık ve su kuruluğu yorumlatılmak istenmiştir. Su temasının üzerinde durulduğu görülmüştür. Türkiye’de sulak alanların azaldığı vurgulanarak susuzluğa dikkat çekilmiştir. “Su

Kardeşliği” projesinden bahsedilerek bu projenin su bazında öneminden bahsedilmiştir. Fakat doğal ve beşeri çevrede olumsuz değişimlere neden olan sosyal davranışları azaltmaya yönelik önerilere yer verilmemiştir. Sadece “Doğal ve beşeri çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir çevre bilincinin oluşmasında sizlere düşen görevler nelerdir?” şeklinde bir soru yer almıştır. Kitap içeriğinin bu noktada eksik kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Evimiz Dünya” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.2.3. Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlikleri düzenleyebilme” (SBDÖP, 2024, s. 42) öğrenme çıktısı 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (1) düşünelim bölümünde “İlimizde Yaşanabilecek Afetler ve Etkileri” başlığı adı altında sunulmuştur. Kitap içeriğinde kuraklığa ilişkin doğrudan ve dolaylı öğelere yer verilmiştir. Bu öğeler kitap içerisinde haber metni, görseller, haritalar ve etkinliklerle zenginleştirilmiştir. Kuraklık, iklim kaynaklı afete dönüşebilen doğa olayı şeklinde ele alınmış ve insan faaliyetleri sonucunda da meydana gelebildiğine değinilmiştir. Fakat kuraklık afeti kitapta küçük bir bölümü kaplamıştır. Gün geçtikçe tehlikesini arttıran bu afeti en aza indirmek için yapılması gerekenler, doğurduğu sonuçlar ve insan davranışlarına etkilerinden bahsedilmemiştir. Ayrıca afet öncesi-sırası-sonrası yapılması gerekenler kuraklık özelinde değil genel anlamda ele alınmıştır. Konuya ilişkin performans ödevi verilerek sosyal katılım becerisi geliştirilmek istenmiştir.

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanı içerisinde “SB.5.5.1. Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme” (SBDÖP, 2024, s. 57)” öğrenme çıktısı 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (2) düşünelim bölümünde “Kaynaklarımızın Verimli Kullanımı” başlığı adı altında sunulmuştur. Kitap içeriğinde kuraklığa ilişkin doğrudan ve dolaylı öğelere yer verilmiştir. Bu öğeler birçok görsel, bilgi grafikleri ve etkinliklerle ele alınmıştır. Kuraklığın doğal kaynakları bilinçsiz tüketimi sonucunda ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Kuraklığın burada sadece bir “sonuç” olarak değerlendirildiği görülmüş olup kuraklık özeline yeterince vurgu yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat kaynakları verimli kullanma konusu kapsamında günlük hayatta suyu israf eden sosyal davranışları azaltmaya yönelik bilgi grafiklerine ve 5D model görseline yer verilmiştir. Dolayısıyla “tasarruf” ögesine fazlasıyla dikkat çekilmiştir. Ayrıca Dünya Su Günü’nden bahsedilerek su kaynaklarının verimli kullanılmasında bireysel ve toplumsal bilincin önemine vurgu yapılmıştır. Sulama tekniklerinin doğruluğu üzerinde de durulmuştur. “Suyu korumak, vatani korumak gibidir.” sözü yorumlatılarak suyun önemine yönelik sözlerle algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda su teması üzerinde yeterince durulduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Konu kapsamında grup çalışması ve münazara etkinliğinin yapılması ve performans görevi yer verilmesi sosyal katılımı ve ifade becerisini geliştirmeye yöneliktir. 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı (2) bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu öğrenme çıktısı dışında da kuraklığa ilişkin dolaylı öğelere yer verildiği ve bu öğelerin diğer öğrenme çıktıları ışığında oluşturulan konulara entegre edildiği görülmüştür.

5.3 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Sonuçlar

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı içerisinde “SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.” (SBDÖP, 2023, s. 21) kazanımı, 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “5. Ünite olan Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde “Kaynakları Nasıl Kullanmalıyız” başlığı adı altında sunulmuştur. Kitap içeriğinde kuraklığa ilişkin doğrudan ve dolaylı öğelere yer verilmiştir. Bu öğeler kitap içerisinde görsellerle desteklenmiştir. Doğal kaynakların bilinçsiz kullanıldığı takdirde doğa ve canlı yaşamının nasıl etkilendiği sorgulanmıştır. İsrafi önleme ve tasarruf bilincini kazandırmada su israfına da değinilmiştir. Suyun yaşamsal öneme sahip olduğuna işaret edilmiştir. Su kaynaklarından sorumsuzca yararlandığından bahsedilerek bu kaynakların hızla tükendiği vurgulanmıştır. Bu bilinçsiz kullanım ve küresel ısınma sonucunda doğal afetler yaşandığı anlatılmıştır. Çok büyük bir tehdit olan küresel ısınmadan bahsedilerek küresel ısınmanın iklim değişikliğine ve kuraklığa neden olduğuna dikkat çekilmiştir. Kuraklığın da neden olduğu obrukların oluştuğunda da bahsedilmiştir. Daha sonra “Etkinlik Zamanı” bölümünde küresel ısınma ile ilgili bir haber başlığı verilerek soruların cevaplanması istenmiştir. Fakat anlatılan sorunları en aza indirmek için yapılması gerekenlerden bahsedilmemiştir. Ayrıca kuraklık her iki yerde de bir “neden” olarak ele alınmıştır. Küresel ısınmanın nedeni ve obruk oluşum nedeni. Bu bağlamda kuraklık ve doğuracağı sonuçlar kitapta yer almamakla birlikte yeterince önemi vurgulanmamıştır. “Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum” kısmında kuraklığa ilişkin dolaylı öğeleri içeren D/Y (1 soru), çoktan seçmeli (1 soru), açık uçlu (1 soru) sorularına yer verilmiştir. Kuraklık bu kısımda doğrudan yer almamıştır. Anlaşılacağı üzere burada öğrenci geleneksel ölçme araçlarıyla değerlendirilmiş olup kuraklığa ilişkin soru sayısı da oldukça az tutulmuştur. Özellikle öğrenciyi merkeze alan, öğrenci odaklı, sosyal katılım becerilerini ve ifade gücü arttıran uygulamalı etkinliklere (grup çalışması, performans ödevi, münazara, 6 başlıklı düşünme tekniği, balık kılçığı tekniği) yer verilmemiştir. Bu bağlamda konunun pekiştirilmesi ve öneminin sağlanmasında öğrenciyi aktif kılan etkinlikler kapsamında kitap içeriğinin eksik kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu kazanım dışında da

kulaklığa ilişkin dolaylı ögelere yer verilerek bu ögelerin diğer kazanımlar ışığından oluşturulan konulara entegre edildiği görülmüştür.

5.4 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kuraklığa İlişkin Sonuçlar

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı içerisinde “ SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” (SBDÖP, 2023, s. 24) kazanımı, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “3. Ünite olan Ülkemizde Yerleşme, Nüfus ve Göç” ünitesinde “Ülkemizde Göç” başlığı adı altında sunulmuştur. Yine aynı öğrenme alanı içerisinde “SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.” (SBDÖP, 2023, s. 24) kazanımı, “3. Ünite olan Ülkemizde Yerleşme, Nüfus ve Göç” ünitesinde “Bir Özgürlük Olarak Yerleşme ve Seyahat” başlığı adı altında sunulmuştur. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı içerisinde, “SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.” (SBDÖP, 2023, s. 25) kazanımı “7. Ünite olan Türkiye ve Dünya” ünitesinde “Küresel Sorunlara Çözüm Üretiyorum” başlığı adı altında sunulmuştur. Bu kazanımlar kapsamında kitap içeriğinde kuraklığa ilişkin doğrudan ve dolaylı ögelere yer verilmiştir. SB.7.3.3. kazanımı kapsamında göçlerin nedenleri anlatılmıştır. Doğal kaynaklı afetler göçlerin nedenleri arasında gösterilip kuraklık ve küresel ısınma ele alınmıştır. Buradan anlaşılabileceği üzere kuraklık doğa kaynaklı afet şeklinde tanımlanmıştır. SB.7.3.4 kazanımı kapsamında kuraklığın seyahat ve yerleşme özgürlüğünü kısıtladığından bahsedilmiştir. Daha sonra bu iki kazanımın da yer aldığı ünite değerlendirme soruları hazırlanmış olup kuraklığa dolaylı ilişkin açık uçlu (2) soruya yer verilmiştir. Kuraklık doğrudan soruda yer almamıştır fakat cevap niteliği taşımıştır. SB.7.3.4. kazanımı kapsamında küresel sorunların neler olduğu anlatılmıştır. Bu sorunlardan küresel iklim değişimi sonucunda kuraklığın yaşandığı, tatlı su kaynaklarının azaldığı ve susuzluğun baş gösterdiği vurgulanmış ve küresel iklim değişiminin en önemli nedeninin sera gazları olduğu belirtilerek su kaynaklarının aşırı tüketilmesi de eklenmiştir. Küresel iklim değişimine yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir. Diğer bir küresel sorun olan açlık ele alınmıştır ve açlık sorununun en önemli nedenleri arasında kuraklık da gösterilmiştir. Açlığa yönelik çözüm önerileri geliştirilmiş ve kuraklığa dayanıklı tohumlar üretilmesi de belirtilmiştir. Devamında insanların neden göç ettiklerinden bahsedilerek kuraklık da bir neden olarak sıralanmıştır. Göç sorununun çözümüne yönelik fikirler sunulmuştur. “Etkinlik Zamanı” bölümünde küresel sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmesi ve slogan yazılması istenmiştir. Verilen başka bir etkinlikte ele alınan küresel sorunlara ilişkin çözüm önerileri yazılması istenmiştir. Devamında

“Sıra Bende” bölümünde konunun bütününe ilişkin “öneri-küresel sorun” eşleştirme etkinliğine yer verilmiştir. Son olarak ise ünite değerlendirme sorularında kuraklığa dolaylı ilişkin açık uçlu (1), çoktan seçmeli (2) soruya yer verilmiştir. Kuraklık sorularda doğrudan yer almamıştır. Ele alınan bütün kazanımlar ve kitap içeriği incelendiğinde kuraklık, bir küresel sorun olarak değerlendirilmemiş sadece sorunların “nedeni” ya da “sonucu” olarak belirtilmiştir. Böylece kuraklığın tek başına değerlendirilmediği ve yeterince önemine vurgu yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Kuraklığın tanımı, kuraklığı en aza indirmek için yapılması gerekenler, kuraklığın doğuracağı sonuçlar” kitap içeriğinde yer almayarak konu kapsamında kitap içeriğinin eksik olduğu görülmüştür. Fakat sosyal bağlamda kuraklığın “neden” olduğu olayların insan davranışlarını yönlendirdiğine işaret edilmiştir. Kuraklıkla mücadele edebilmek için insanların göç etmesi, insanların seyahat ve yerleşme özgürlüklerinin kuraklık nedeniyle kısıtlanması, kuraklığın açlığa neden olmasıyla insan hayatını olumsuzluğa sürüklenmesi kuraklığın insan davranışlarını sosyal bağlam açısından etkilediğinin göstergesidir. Ayrıca ünite değerlendirme bölümlerinde öğrenci geleneksel ölçme araçlarıyla değerlendirilmiş olup kuraklığa ilişkin soru sayısı da oldukça az tutulmuştur. Özellikle öğrenciyi merkeze alan, öğrenci odaklı, sosyal katılım becerilerini ve ifade gücü arttıran uygulamalı etkinliklere (grup çalışması, performans ödevi, münazara, 6 başlıklı düşünme tekniği, balık kılçığı tekniği) yer verilmemiştir. Bu bağlamda konunun pekiştirilmesi ve öneminin sağlanmasında öğrenciyi aktif kılan etkinlikler kapsamında kitap içeriğinin eksik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.5 Tartışma

Milli Eğitim Bakanlığı 2024 yılında eğitim sisteminde bir değişikliğe giderek “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” şeklinde adlandırılan yeni bir model sunmuş olup ilkokul, ortaokul, lise düzeylerinde okutulan derslerin öğretim programlarını ve her düzeyin birinci kademelerindeki ders kitaplarını bu yeni model kapsamında yeniden hazırlamıştır (Turan vd., 2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli anlayışına göre hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı (1-2) içeriği kapsamında tezin araştırma konusuna yönelik Turan, Gedik ve Kutluay (2025) tarafından yapılan araştırmaya göre 2024 SBDÖP’de insanın doğal ve beşeri çevresiyle olan etkileşimini sorgulama, afet riskini azaltma, Türkiye’nin bölgesel ve küresel sorunların çözümüne ilişkin üstlendiği rol programın amaçları arasında olduğuna ulaşılmıştır. Diktaş, Girgin, Satmaz, Yabanova (2025) tarafından yapılan araştırmaya göre 2024 SBDÖP’de küresel sorunlara duyarlılık kazanılması sağlamak amacıyla aktif vatandaşlık bilincine sahip çevreyle ilgili konularda dâhil bu konuların küresel bakış açısıyla yorumlanıp sentezlenmesinin önem taşıdığı belirtilmiştir. Ele alınan bu iki araştırmanın

sonuçları tezin sonuçlarını destekler niteliktedir. Gürler ve Gürgen (2025) 2024 SBDÖP’de coğrafi becerilere yeterince yer verilmediği ve bu durumun doğal afet, çevresel sorun ve küresel iklim değişikliği gibi ciddi sorunlar karşısında bilinçli bireyler yetiştirilmesine engel olacağını belirtmiştir. Fakat beceriler değerlendirilmeksizin bu tez kapsamında incelenen 2024 SBDÖP’de bu ciddi sorunlara değinildiği görülmüştür. Soysal ve Akbulut (2024) yaptıkları araştırmada TYMM kapsamında hazırlanan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (1-2) Birleşmiş Milletler tarafından belirtilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ne düzeyde yer verildiğini incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç kapsamında “İklim Eylemi” başlığı birinci kitapta daha çok ele alındığına fakat “Temiz Su ve Sanitasyon” başlığının çok sınırlı şekilde ele alındığına ulaşılmıştır. İkinci kitapta ise daha az işlendiği gözlemlenmiştir. Fakat bu tez kapsamında su, su kaynaklarının korunması, su kirliliği, su tasarrufu, suyun önemi konularına iki kitapta da yer verildiğine ulaşılmıştır. Kopuz, Bekdemir ve Yılmaz (2024) yaptıkları araştırmada Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında doğal afetlere ilişkin konulara yer verilmediğine 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise bu konuya sınırlı yer verildiğine ulaşılmıştır. Ayrıca 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kuraklık doğal afetine yer verildiği belirtilmiştir. Bu araştırma tezin sonuçlarını destekler niteliktedir. Çünkü doğal kaynaklı afetlerin göçe neden olduğu belirtilerek bu afetlerin deprem, kuraklık ve küresel ısınma olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla kuraklık doğal afet olarak tanımlanmış fakat sadece isim olarak yer aldığı görülmüştür. Eryılmaz (2021) yaptığı araştırmada küresel iklim değişikliğine ilişkin bilgilerin 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer aldığı 6. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında ise küresel iklim değişikliğine ilişkin bilgilere yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Fakat bu tez kapsamında küresel ısınmanın iklim değişikliğine neden olduğunun ilgili kitapta yer aldığı görülmüştür. Bu araştırmada 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki küresel iklim değişikliğine ilişkin bilgiler incelendiğinde küresel iklim değişikliğinin oluşumuna, nedenlerine, etkilerine, yakın gelecekteki ekonomik, psikolojik, sosyal etkilerine, bu etkileri en aza indirmek için alınması gereken önlemlere yönelik sınırlı bilgilere yer verildiği ya da hiç ele alınmadığı görülmüştür. Ayrıca küresel iklim değişikliğinin doğrudan etkileri arasında kuraklığında yer aldığı belirtilmiştir. Bu ifadeler tamamen tezi destekler niteliktedir. Aktaş, Tokmak ve Kara (2021) yaptıkları araştırmada 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında küresel sorunların tüm ünitelerde dolaylı ve doğrudan yer aldığını belirtmişlerdir. 7. sınıfta ise açlık, kuraklık, savaş gibi küresel sorunların ele alındığına ulaşılmıştır. Bu sonuçlar genel olarak tezi desteklemektedir. Fakat ayrıtılan tek nokta bu tez kapsamında kuraklığın küresel sorun değil, küresel sorunların “nedeni” ya da “sonucu” olarak değerlendirilmesidir.

5.6 Öneriler

- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında doğrudan kuraklığa ilişkin öğrenme çıktıları ve ders sırasında neler yapılabileceğine dair süreç bileşenleri oluşturulabilir. Böylece yeni tasarlanan öğretim programına kuraklık konusu entegre edilerek dikkat çekilebilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarında her sınıf düzeyinde kuraklık bir olayın nedeni ya da sonucu olarak belirtilmiştir. Buna karşın kuraklık konusu tek bir başlık etrafında tanımı, nedenleri, sonuçları, bu sonuçların insan davranışlarına ve topluma etkisi ve bu etkileri en aza indirebilmek için yapılması gerekenleri içeren bilgiler sarmal tasarım baz alınarak kitaplarda yer verilebilir. Böylece kuraklık tehlikesi her sınıf düzeyinde kapsamı genişletilip işlenerek önemine dikkat çekilebilir.
- Her sınıf düzeyinde kuraklık tehlikesini gözlemlemek adına öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri göz önüne alınarak okul dışı etkinliklere (arazi çalışması) yer verilebilir. Böylece okuldaki teorik bilgi ile uygulamalı eğitimler birleştirilerek öğrencilerin yaparak-yaşayarak kuraklık tehlikesini fark etmeleri sağlanabilir.
- 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının konuya ilişkin kitap içeriği görseller ve bilgiler açısından zenginleştirilebilir. Böylece hem merak uyandıran hem de donanımlı bir içerik hazırlanarak öğrencinin konuya olan ilgisi arttırılabilir.
- 6. sınıf ders kitaplarında ele alınan su teması, günlük hayatta suyu israf eden sosyal davranışları azaltmaya yönelik bilgi grafikleri ve görsellere desteklenebilir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ise “küresel sorunlar” ana başlığında susuzluk konusu kuraklıkla birlikte kitap içeriğine eklenebilir.
- 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki kuraklığa ilişkin ünite sonu değerlendirme sorularında eleştirel düşünme becerisini geliştiren, sosyal katılımı sağlayan, yaratıcılığı ve ifade etme gücünü arttıran çeşitli öğretim yöntem ve teknikler etkinliklere entegre edilerek öğrencinin aktifliği ve öğrenmenin kalıcılığı sağlanabilir.(6 başlıklı öğrenme tekniği, konuşma halkası tekniği, balık kılçığı tekniği, istasyon tekniği, eğitsel oyun, proje tabanlı öğrenme, işbirlikçi öğrenme)

KAYNAKÇA

- AFAD. (tarihsiz). *Afet türleri*. <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri>
- Akbaş, A. (2015). Türkiye’de klimatolojik kuraklık olasılıklarının dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (63), 1-8. <https://doi.org/10.17211/tcd.08368>
- Akbulut, F. ve Çölgeçen, B. (2023). Birleşmiş milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ulusal kamu politikalarına dönüştürülmesi çerçevesinde bölgesel kalkınma planlarının rolü. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11(1), 200-220. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1162481>
- Akkaya, C., Efeoğlu, A. ve Yeşil, N. (2006). Avrupa birliği su çerçeve direktifi ve türkiye’de uygulanabilirliği. *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, 1, 195-204.
- Akpınar, M. ve Kaymakcı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Education Journal*, 20(2), 605-626.
- Aktaş, V., Tokmak, A. ve Kara, İ. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel sorunlar açısından incelenmesi: fransa ve türkiye örneği. *Öğretmen Eğitiminde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 266-289. <https://doi.org/10.29329/jirte.2021.408.6>
- Selanik Ay, T. ve Deveci, H. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yerel toplum çalışmalarından yararlanma: bir eylem araştırması. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 83-115.
- Azer, H. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. Ankara: EVOS Basım Yayın İnşaat Turizm San. ve Tic. Ltd.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Baltacı, C. ve Uysal, M. T. (2012). Türkiye’de bir siyasal sosyalleşme aracı olarak ders materyali: ilköğretim sosyal bilgiler dersi üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 177-194.
- Barr, R., Barth, J.L. ve Shermis, S.S. (2013). *Sosyal bilgilerin doğası*. (C. Dönmez) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Bayram, H. (2020). Psikososyal gelişim kuramının sosyal bilgiler dersi kapsamında incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(6),1993-2001. <https://doi.org/10.18506/anemon.761896>
- Bilik, M. B. (2023). Kuraklık nedeniyle bozulan sosyal ilişkiler ve göç: van edremit dilkaya köyü Örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1097.1114. <https://doi.org/10.35341/afet.1278058>
- Budak, U. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel iklim değişikliği hakkındaki pedagojik alan bilgilerinin karşılaştırılması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Büyükbş, E. ve Ormanoğlu, B. (2013). Afetler ve afet yönetiminde meteorolojinin yeri. *Türk İdare Dergisi*, (476), 13-46.
- Ceylan, A. ve Kömüşçü, A. Ü. (2008). Meteorolojik karakterli doğal afetlerin uzun yıllar ve mevsimsel dağılımları. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1(1),1-10.
- Çakmak, B. ve Gökalp, Z. (2013). Kuraklık ve tarımsal su yönetimi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, (4), 1-11.
- Demir, A. (2009). Küresel iklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kaynakları üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi ÇevreBilimleri Dergisi*, 1(2), 37-54. https://doi.org/10.1501/csau_m_0000000013
- Demir, H. (2019). *2018 sosyal bilgiler öğretim programlarında ve ders kitaplarında iklim değişikliği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Demir, Y. ve Atasoy, E. (2018). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının (2017) değerlendirilmesi. *Journal Of Uludağ University Faculty of Education*, 31(2), 753-780. <https://doi.org/10.19171/uefad.505647>
- Diktaş, A., Girgin, D., Satmaz, İ. ve Yabanova, U. (2025). Türkiye yüzyılı maarif modeli sosyal bilgiler dersi öğretim programının solo taksonomisine göre analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 667-690. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2025.-1556985>
- Doğan, S., Özçelik, S., Dolu, Ö. ve Erman, O. (2010). Küresel ısınma ve biyolojik çeşitlilik. *İklim Değişikliği ve Çevre*, (3), 63-88.

- Doğan, Y. ve Torun, F. (2018). Sosyal bilgiler ders kitapları nereye doğru gidiyor? *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125. <https://doi.org/10.34137/jilses.491670>
- Durmuş, E., & Sert, A. E. (2022). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlara ilişkin bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi ile incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1177-1193. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1096539>
- Erden, M. (1996). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Erdoğan, M. M. (2025). *Sosyal bilgiler öğretim programında ve ders kitaplarında afetler ve afet eğitimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Eroğlu, B. ve Aydoğdu, M. (2016). Fen bilgisi öğretmen adaylarının küresel ısınma hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 29(2), 345-374.
- Eryılmaz, Ö. (2021). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel iklim değişikliği konusunun yer alma durumu. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(4), 385-401. <https://doi.org/10.34056/aujef.926633>
- Gedik, S. (2018). *Sosyal bilgiler dersinde (sosyobilimsel bir konu olarak) küresel ısınma hakkında öğrenci görüşleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ahi Evran Üniversitesi.
- Genç, Z. (2023). *Birleşmiş milletler iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi'nin sosyal bilgiler öğretim programı ilgili kazanım, değer ve becerileri bakımından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Gökçe, N. ve Kaya, E. (2009). Coğrafya dersi öğretim programında küresel iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 157-168.
- Gürler, A., & Gürgen, G. (2025). Sosyal bilgiler dersinde coğrafya eğitimi: 2018 ve 2024 öğretim programlarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 58(1), 189-247. <https://doi.org/10.30964/auebfd.1519989>
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (tarihsiz). *Standart yağış indeksi (spi - standardized precipitation index) metoduna göre 2025 nisan ayı meteorolojik kuraklık durumu*. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx>

- İrcan, M. R. ve Duman, N. (2021). Standartlaştırılmış yağış indisi (syi) yöntemi ile şanlıurfa ili kuraklık analizi. *Journal Of Geography*, (42), 1-18.
- Kadioğlu, M. (2008). Kuraklık kıranı risk yönetimi. İçinde M. Kadioğlu ve E. Özdamar (Ed.). *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri* (277-300). JICA Türkiye Ofisi Yayınları.
- Kahraman, S. ve Polat, E. (2019). Meteorolojik kaynaklı afetlere karşı bir meydan okuma: dirençli planlama. *Resilience*, 3(2), 307-318. <https://doi.org/10.32569/resilience.619215>
- Kahraman, S ve Şenol, P. (2018). İklim değişikliği: küresel, bölgesel ve kentsel etkileri. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 353-370.
- Kapluhan, E. (2013). Türkiye'de kuraklık ve kuraklığın tarıma etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (27), 387-510.
- Kara, N. (2024). *Sosyal bilgiler eğitiminde ortaokul öğrencilerinin iklim değişikliğine yönelik algılarının dijital ortamda afet filmleri örneği ile incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Karaca, Ö. F. (2022). *Afet konularının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Karaman, S. ve Gökalp, Z. (2010). Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin su kaynakları üzerine etkileri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(1), 59-66.
- Karataş, İ. H. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli hakkında. *Alanyazın*, 5(1), 6-11.
- Kaş, B., & Köktürk, Ş. (2021). Akademik çeviri programları kapsamında eğitim, öğretim, eğitim programı ve öğretim programı kavramlarının değerlendirilmesi. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (8), 96-110. <https://doi.org/10.48131/jscs.988092>
- Kaya, E. (2012). İlköğretim öğrencilerinin küresel konumlandırma becerileriyle medyadan yararlanma durumları ve sosyal bilgiler dersindeki başarıları arasındaki ilişki. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 162(162), 135-156. <https://doi.org/10.20296/tsad.34047>
- Kaya, E. (2024). Kuraklık afetine dirençli toplum yaratmada sosyal bilgiler eğitimi. İçinde A. F. Ersoy ve H. Karaduman, *Sosyal bilgilerde güncel okumalar-4* (1. Basım, ss 93-124). Eğiten Kitap.

- Kaya, E. ve Bayram, H. (2020). Decroly'nin toplu öğretim sistemi ile türkiye'deki sosyal bilgiler dersi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 11(1), 483-504. <https://doi.org/10.18039/ajesi.786992>
- Kaya, E. ve Öner, G. (2017). 100. yaşındaki sosyal bilgiler dersini sosyalleşme ve toplu öğretim ekseninde yeniden düşünmek. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-25.
- Kılıç, C. (2009). Küresel iklim değişikliği çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma çabaları ve türkiye. *Cumhuriyet University Journal of Economics and Administrative Sciences/Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(2), 19-41.
- Kılınç, B. (2024). Sosyolojik bakışla çölleşmenin topluma yansıyan etkileri. *Sosyoloji Dergisi*, (47), 47-75. <https://doi.org/10.59572/sosder.1386934>
- Kocakır, E. (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarının (1968-2022) çevre eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Kopuz, B., Bekdemir, Ü. ve Yılmaz, A. (2024). Sosyal bilgiler ders kitaplarında doğal afet ile ilgili konular ve bu konuların öğretiminin önemi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(30), 358-380. <https://doi.org/10.38155/ksbd.1355236>
- Kundak, S. (2017). Dirençliliğin temelleri. *Resilience*, 1(1), 55-69. <https://doi.org/10.32569/resilience.358081>
- Mengü, G. P., Anaç, S. ve Özçakal, E. (2011). Kuraklık yönetim stratejileri. *Journal of Agriculture Faculty Of Ege University*, 48(2), 175-181.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2025). *Öğretim Programları Ortak Metni*. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli.
- Mızrak, S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 56-67. <https://doi.org/10.21666/muefd.321970>
- Ol, C. G., Yılmaz, F. G., Demirezer, H., Polat, M., Akpınar, M., Evin, Ö., . . . Yabansu, Y. (2024). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5 ders kitabı 1. kitap*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Ol, C. G., Yılmaz, F. G., Demirezer, H., Polat, M., Akpınar, M., Evin, Ö., . . . Yabansu, Y. (2024). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5 ders kitabı 2. kitap*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özensoy, A. U. (2024). *T.C. milli eğitim bakanlığı ortaokul ve imam hatip ortaokulu ders kitabı sosyal bilgiler 7. sınıf*. Ankara: Yıldırım Yayınları.
- Özmen, M. T. (2009). Sera gazı - küresel ısınma ve kyoto protokolü. *İMO Dergisi*, 453(1), 42-46.
- Öztürk, C. (2006). *Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi: yapılandırmacı bir yaklaşım*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, K. (2002). Küresel iklim değişikliği ve türkiye'ye olası etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 47-65.
- Öztürk, Y. D. ve Ünlü, R. (2022). Türkiye’de yapılan kuraklık analiz çalışmaları üzerine bir derleme. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(2), 669-680. <https://doi.org/10.35341/afet.1124880>
- Partigöç, N. S. ve Soğancı, S. (2019). Küresel iklim değişikliğinin kaçınılmaz sonucu: kuraklık. *Resilience*, 3(2), 287-299. <https://doi.org/10.32569/resilience.619219>
- Peşkircioğlu, N. (2016). 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri: küresel verimlilik hareketine doğru. *Anahtar Dergisi*, 28(355), 4-9.
- Sezer, A., İnel, Y. ve Gökalp, A. (2019). Çalışma grubu sosyal bilgiler öğretmenleri olan türkiye’deki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-17.
- Sırdaş, S. ve Şen, Z. (2003). Meteorolojik kuraklık modellemesi ve Türkiye uygulaması. *itüdergisi/d*, 2(2), 95-103.
- Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4,5,6 ve 7. Sınıflar). (2023). Ankara.
- Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4,5,6 ve 7. sınıflar). (2024). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Soysal, H. ve Akbulut, S. (2024). 2024 türkiye yüzyılı maarif modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf türkçe ve sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma amaçlarının

- görünümü. *Journal of Emerging Educational Studies*, 1(1), 33-46.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14563283>
- Şulek, N. ve Aktın, K. (2023). Sosyal bilgiler eğitiminde doğal afetler. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Mükemmellik Arayışı Dergisi*, (5), 68-82.
- Turan, E. S. (2018). Türkiye'nin iklim değişikliğine bağlı kuraklık durumu. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 4(1), 63-69. <https://doi.org/10.213247/dacd.357384>
- Turan, R., Gedik, H. ve Kutluay, G. (2025). 2024 sosyal bilgiler dersi öğretim programı üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 9(1), 107.134.
<https://doi.org/10.32960/uead.1627065>
- Türkeş, M. (2012). Kuraklık, çölleşme ve birleşmiş milletler çölleşme ile savaşım sözleşmesi'nin ayrıntılı bir çözümlemesi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 77-55. <https://doi.org/10.29228/mjes.126>
- Türkeş, M. (2012). Türkiye'de gözlenen ve öngörülen iklim değişikliği, kuraklık ve çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-32.
https://doi.org/10.1501/Csaum_00000000063
- Türkeş, M. (2017). Türkiye'nin iklimsel değişkenlik ve sosyo-ekolojik göstergeler açısından kuraklıktan etkilenebilirlik ve risk çözümlemesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(2), 47-70.
- Türkeş, M. ve Deniz, Z. A. (2010). Klimatolojik/meteorolojik ve hidrolojik afetler ve sigortacılık sektörü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 996-1020.
- Uzan, H. K. (2023). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde iklim değişikliğinin kırsal kalkınmaya etkisi. *Fiscaoeconomia*, 7(3), 2250-2272.
<https://doi.org/10.25295/fsecon.1244829>
- Ülçay, O. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli değerlendirmesi . *Ulusal Eğitim, Toplum ve Dünya Dergisi*, 1(2), 70-75. <http://doi.org/10.5281/zenodo.11097248>
- Varol, N. ve Kırıkkaya, E. B. (2017). Afetler karşısında toplum dirençliliği. *Resilience*, 1(1), 1-9. <https://doi.org/10.32569/resilience.344784>

- Yeşiltaş, N. K., & Kaymakçı, S. (2009). John dewey'in eğitim anlayışı ve sosyal bilgiler eğitimine yönelik bazı örnek uygulamaları. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(4), 227-242.
- Yıldırım, S. G. (2023). 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve güncel sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre eğitimi konularının incelenmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Yıldırım, Y. ve Çalışkan, A. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli'nin 21. yüzyıl insan profili açısından değerlendirilmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(26), 204-220. <https://doi.org/10.55605/ejedus.1548121>

